

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

На правах рукопису

Шпортун Оксана Миколаївна

УДК 371.13:784.4

**ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ
НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Дисертація
на здобуття наукового ступеня кандидата
педагогічних наук

Науковий керівник –
канд. пед. наук, ст. наук. сп.
Отич Олена Миколаївна

Вінниця - 2009

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ	13
1.1. Особливості професійної діяльності вчителя музики національної школи.....	13
1.2. Сутність, зміст та структура індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики.....	40
1.3. Педагогічний потенціал української народнопісенної творчості у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики.....	65
Висновки до розділу 1.....	87
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ.....	90
2.1. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості.....	90
2.2. Діагностика індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики.....	104
2.3. Зміст і організація дослідно-експериментальної роботи з формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості.....	138
2.4. Аналіз результатів експериментального дослідження.....	169
Висновки до розділу 2.....	181
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	184
ДОДАТКИ.....	188
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	213

ВСТУП

Важливим завданням державного та духовного відродження України є розбудова національної системи освіти й виховання. Успіх у цій справі значною мірою залежить від рівня професійної підготовки педагогічних працівників, наявності в них неповторного, національно забарвленого власного почерку педагогічної діяльності. У зв'язку з цим, важливою складовою підготовки майбутніх педагогів у вищій школі є формування у них індивідуального стилю професійної діяльності. В контексті сучасних освітніх процесів набуває особливого значення професійне становлення майбутнього вчителя як носія національної культури, що зумовлює необхідність цілеспрямованого формування стильових особливостей його професійної майстерності (педагогічної, мистецької) на національних засадах.

Для формування національно забарвленого індивідуального стилю професійної діяльності сучасного вчителя важливим є цілеспрямоване використання у змісті його підготовки чинників, які слугують виразниками української національної ідеї, сприяють формуванню національної самосвідомості студентів, допомагають досягнути значущість національних цінностей у контексті світової культури. Серед таких чинників важливе місце посідає українська народнопісенна творчість, в якій акумульовано не тільки безмежне багатство звукової палітри мистецтва нашого народу, але й могутній виховний потенціал, здатність впливати як на особистісні риси майбутнього педагога-музиканта (чутливість і розум, емоційність та інтелект, рівень духовності), так і на суто професійні, пов'язані, зокрема, зі стильовими особливостями професійної діяльності.

Проблема використання української народнопісенної творчості у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики актуалізує пошук нових форм спілкування студентів з народнопісенною творчістю, застосування нових педагогічних технологій,

які б сприяли глибокому засвоєнню музично-педагогічних знань на основі комплексного вивчення національного фольклорного матеріалу, набуттю професійних умінь у контексті національно спрямованої мистецької діяльності.

У визначенні теоретико-методологічних засад формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості та виокремленні його особливостей ми спираємось на аналіз теоретичних досліджень, в яких започатковано розв'язання цієї проблеми, а саме: на педагогічні дослідження І. Зязюна, В.Гриньової, Н. Кічук, Л. Кондрацької, Р. Кузьменко, М.Лещенко, Н. Миропольської, О.Олексюк, Г. Падалки, Т. Рейзенкінд, О. Ростовського, О. Рудницької, О. Семашко, Г. Шевченко, О.Шевнюк, О.Щолокової та ін.; психологічні дослідження Г. Балла, І. Беха, Л. Виготського, О.Леонтьєва, В.Роменця, В.Рибалки, С.Рубінштейна, В.Семиченко, Б.Теплова, П. Якобсона та ін., в яких виявлено механізми художньо-естетичного впливу мистецтва на розкриття творчого потенціалу та розвитку духовних потреб особистості, її внутрішнього стану та вдосконалення.

Аналіз психологічної й педагогічної літератури свідчить, що аспектам проблеми професійної освіти присвячено цілий ряд наукових праць, зокрема:

- висвітленню проблеми становлення професіоналізму майбутнього вчителя (Ю.Зеєра, Є.Климова, Н.Кузьміної, А.Маркової, В.Семиченко, В.Сластьоніна та ін.);
- розробці змісту, форм і методів формування педагогічних умінь і навичок у контексті професійної підготовки (С.Гончаренко, О.Дубасенюк, Н. Ничкало, Л.Спірін та ін.);
- розвитку особистості вчителя (Г.Балл, І. Бех, Д. Богоявленська, В.Моляко, В.Рибалка та ін.);
- розв'язанню проблем підготовки студентів до різних видів професійної діяльності (Н. Кічук, Л. Кондрашова, З. Курлянд, О.Пехота, С.Сисоєва та ін.);

- дослідженню стилів педагогічного спілкування як результату соціально-педагогічного впливу (В.Галузяк, І.Зімня, В.Кан-Калик, Я.Коломінський, О.Леонтєв, Ю.Уварова та ін.) ;
- індивідуальному стилю професійної діяльності (Н.Амінов, Т.Батуріна, В.Бездухов, О.Білоус, Т.Васецька, З. Вяткіна, Н. Дудніченко, Ж. Ковалів, А.Маркова, П.Мешко, А.Ніконова, Н.Побірченко, Н.Петрова, Н.Половникова, Н. Приходько, Н.Черепанова та ін.);
- проблемам професійної підготовки майбутніх учителів музики (І.Бобакова, М.Букач, В.Волкова, О.Горожанкіна, І. Григорчук, С. Деніжна, В. Дряпіка, Л.Костенко, В. Крицький, Р. Кузьменко, О.Ляшенко, І.Могилей, І. Мостова, Р.Осипець, Н.Сегеда, Т.Стратан, Т.Ткаченко, С.Федоріщева, П.Харченко ат ін.);
- пошуку ефективних шляхів удосконалення професійної підготовки вчителя музики (В.Андрющенко, Л.Арчажнікова, М.Гордійчук, В.Лісовий, І.Могилей, В.Міshedченко, Г.Тарасенко, М.Ткач, Л.Коваль, Л.Котова, Л.Шевченко, В.Шпак та ін.).

Серед досліджень, що засвідчують увагу педагогів до проблеми використання народного мистецтва рідного краю у вихованні підростаючого покоління, можна віднести праці С. Борисової, С. Крамської, Л.Побережної, М. Костриці, Л. Масол, В. Обозного, Т. Оперової, В. Смирнова, Р. Ткач та ін.

Однак, незважаючи на значний інтерес учених до проблеми застосування народнопісенної творчості у вихованні молоді, питання формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики її засобами ще недостатньо досліджені.

Соціальна та педагогічна значущість даної проблеми, її недостатня дослідженість у педагогічній теорії та потреби практики зумовили вибір теми дисертаційного дослідження - ***«Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості»***.

Теорія і практика професійної педагогічної освіти вимагає розв'язання низки *суперечностей* між:

- необхідністю удосконалення і корекції стильових особливостей професійної діяльності майбутнього вчителя музики та відсутністю необхідних методик формування індивідуального стилю професійної діяльності;
- потребою студентів у виявленні індивідуального стилю професійної діяльності і обмеженими можливостями щодо цього в навчальному процесі ВНЗ;
- великим виховним потенціалом народнопісенної творчості і недостатнім рівнем його використання у навчально-виховному процесі як важливого чинника розвитку індивідуального стилю професійної діяльності.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження входить до плану науково-дослідної роботи кафедри педагогіки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського з проблеми «Зміст педагогічної підготовки вчителів в умовах формування загальноєвропейського простору вищої освіти» (номер держреєстрації 0105U000942), і з проблеми «Підготовка майбутнього вчителя музики до творчої самореалізації» (протокол №7 засідання кафедри ансамблевої гри та естрадного мистецтва від 7.12.2005 року). Тему дисертації затверджено вченою радою Вінницького педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 2 від 28.10.2004 року), погоджено в бюро міжвідомчої Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол №1 від 31.01.2006 року).

Мета дослідження – обґрунтувати педагогічні умови, розробити та експериментально перевірити методику формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості.

Згідно з метою було визначено **завдання дослідження:**

1. З'ясувати сутність, зміст та структуру індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики (далі ІСПД).
2. Обґрунтувати педагогічні умови формування ІСПД майбутнього вчителя музики на народнопісенній основі.
3. Визначити критерії, показники, охарактеризувати типологію та рівні сформованості ІСПД майбутніх учителів музики.
4. Розробити та експериментально перевірити методика формування ІСПД майбутнього вчителя музики засобами української народнопісенної творчості.

Гіпотеза дослідження – формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості відбуватиметься ефективно, за дотримання таких педагогічних умов:

- створення в процесі навчання етнокультурного освітнього середовища;
- активізація музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості;
- стимулювання прояву власного творчого потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості;
- педагогічно доцільного використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Об'єкт дослідження – професійна підготовка майбутніх учителів музики.

Предмет дослідження – методика формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості .

Методологічну та теоретичну основу дослідження становлять сучасні концепції філософії освіти (В.Андрущенко, С.Гончаренко, В.Загвязинський, І.Зязюн, В.Кремень, В.Лутай та ін.); концептуальні положення філософії з проблем формування індивідуального стилю професійної діяльності; загальнопедагогічні та психологічні підходи до професійної підготовки вчителя (Г.Балл, А.Бойко, Р.Гуревич, І.Зязюн, Н.Мойсеюк, Н.Ничкало, В.Семиченко, С.Сисоєва, М.Сметанський, В.Шахов, О.Шестоपालюк та ін.); принципи й методи підготовки майбутніх педагогів до професійного спілкування (Ю.Азаров, І. Бех, Н.Бутенко, Н.Волкова, В.Галузяк, В. Каплінський, С.Максименко, Л.Масол, С.Мусатов, О.Отіч, Л.Савенкова, Г.Тарасенко, Т.Щербан, Т.Яценко та ін.); сучасна теорія музично-педагогічної освіти (Б.Брилін, О.Олексюк, Г.Падалка, О.Ростовський, О.Рудницька, О.Щолокова та ін.); теоретичні розробки основ загальної музичної освіти та виховання (О.Апраксіна, Л.Арчажнікова, Д.Кабалевський та ін.).

Для реалізації окреслених завдань і перевірки гіпотези використано **комплекс методів науково-педагогічного дослідження:**

- *теоретичні:* аналіз філософської, психологічної, педагогічної, музикознавчої та навчально-методичної літератури з досліджуваної проблеми; теоретичне осмислення та узагальнення передового педагогічного досвіду з метою обґрунтування науково-теоретичних засад проблеми формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики, а також визначення педагогічних умов його формування;
- *емпіричні:* анкетування, спостереження, бесіди, тестування, усне й письмове опитування, метод експертних оцінок, ранжування, експериментальні творчі завдання для виявлення типології та рівнів сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вчителів музики; педагогічний експеримент для перевірки ефективності визначених педагогічних умов та розробленої методики формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості;

- *статистичні методи* – з метою узагальнення одержаних результатів проведеного дослідження та забезпечення їх достовірності.

Організація дослідження. Дослідження проводилось у три етапи – впродовж 2004 – 2008 років.

На першому етапі (2004 - 2005рр.) проаналізовано філософську, психологічну, педагогічну, музикознавчу, народознавчу літературу з досліджуваної проблеми; сформульовано мету, об'єкт, предмет, гіпотезу, конкретизовано завдання, розроблено методику організації дослідження; розроблено методику константувального етапу експерименту.

На другому етапі (2005 - 2007 рр.) здійснено констатувальний етап експерименту, діагностику рівнів сформованості та обґрунтовано педагогічні умови формування ІСПД майбутнього вчителя музики;

На третьому етапі (2007 - 2008 рр.) обґрунтовано й експериментально перевірено методику формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості, виконано аналіз і статистичну обробку результатів експерименту, сформульовано висновки, оформлено кандидатську дисертацію, визначено перспективи подальших досліджень.

Експериментальна база дослідження. Дослідно-експериментальна робота проводилась на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова, Житомирського державного педагогічного університету імені Івана Франка, Вінницького обласного Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників. На різних етапах дослідження до експерименту було залучено 523 студентів, 57 науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, 23 учителя музики.

Наукова новизна результатів дослідження полягає в тому, що:

- *вперше* науково обґрунтовано педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної

творчості; розроблено критерії, показники, рівні сформованості й типи індивідуального стилю професійної діяльності студентів-музикантів;

- *уточнено* сутність поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики», його зміст і структуру;

- *подальшого розвитку* набули теоретичні положення щодо розвитку та формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики.

Практичне значення дослідження полягає у розробці і впровадженні авторської методики поетапного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості в процесі фахової підготовки; у створенні авторського спецкурсу «Народнопісенна творчість у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики».

Результати проведеного дослідження можуть слугувати для розробки цілісної системи формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості. Обґрунтовані й експериментально підтверджені висновки та практичні рекомендації можуть бути використані в процесі вдосконалення викладання музичних дисциплін у ВНЗ, а також у системі післядипломної освіти педагогів.

Результати дослідження **впроваджено** в навчальному процесі факультету музичного мистецтва Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (довідка №10/12 від 02.02.2009), Інституту мистецтв Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (довідка № 07-10/77 від 16.01.2009), музичного відділення мистецького факультету Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка (довідка № 22 –н від 21.01.2009), Вінницького обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників (довідка №49 від 02. 02. 2009), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 88 від 02. 02. 2009).

Вірогідність одержаних результатів і висновків дослідження забезпечувалась методологічною обґрунтованістю його теоретичних положень; комплексним використанням методів дослідження відповідно до визначених мети і завдань роботи; належною кількісною та якісною обробкою експериментальних даних, репрезентативністю вибірки, повнотою і статистичною значущістю одержаних результатів.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження обговорено і схвалено міжнародною науково-практичною конференцією – «Модернізація мистецької освіти в контексті Євроінтеграції» м. Одеса 2005р.; міжнародною науково-практичною конференцією «Розвиток творчої особистості студента як суб'єкта педагогічної взаємодії» м. Донецьк 2006р.; міжнародною науково-практичною конференцією «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія досвід проблеми» м. Вінниця 2006р.; міжнародною науково-практичною конференцією «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» м. Вінниця 2008р; науковими конференціями музично-педагогічного факультету Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (1998 – 2008рр.); на засіданнях кафедри педагогіки, кафедри музикознавства та інструментальної підготовки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (2005 – 2008рр.)

Основні результати дослідження. Основні теоретичні положення і висновки дисертації відображено в 18 публікаціях, з яких 10 – статті в наукових фахових виданнях з переліку ВАК України, 7 тез до звітних наукових конференцій, 1 методичні рекомендації для вчителів музики.

Структура дисертації відображає зміст і результати досліджень. Дисертація складається зі вступу, двох розділів, висновків до кожного з розділів, загальних висновків, списку використаної літератури та додатків.

У роботі наведено 10 таблиць, 4 рисунка та 6 діаграм. Загальний обсяг дисертації - 238сторінок, основний зміст викладено на 187 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ

1.1. Особливості професійної діяльності вчителя музики національної загальноосвітньої школи

Професійна діяльність вчителя музики може бути розглянута в системі взаємодії її педагогічної та мистецької складових, як, з одного боку – автономних, з іншого – взаємопов'язаних видів діяльності.

За загальноенциклопедичним визначенням, педагогічна діяльність є особливим видом соціокультурної діяльності, спрямованим на передачу створеної людством культури та набутого досвіду від старших поколінь молодшим, створення умов для їхнього гармонійного розвитку і підготовку до виконання певних соціальних ролей у суспільстві. Змістом педагогічної діяльності вважають навчання, виховання, освіту та розвиток учнів [24, с.245].

Однією з найважливіших характеристик педагогічної діяльності визначається її спільний характер: «вона обов'язково передбачає педагога і того, кого він вчить, виховує, розвиває. Ця діяльність не може бути діяльністю тільки «для себе». Її сутність – у переході діяльності «для себе» в діяльність «для іншого»... В цій діяльності з'єднуються самореалізація педагога та його цілеспрямована участь у змінюванні учня (рівня його навченості, вихованості, розвитку, освіченості)» [24, с. 246].

Розглядаючи педагогічну діяльність з точки зору її соціально-психологічного змісту Я. Коломінський визначає останню як «міжособистісну педагогічну взаємодію, метою якої є розв'язок виховально-освітніх завдань, що стоять перед школою» [91, с. 189].

Як цілісне явище професійна педагогічна діяльність є особливою життєвою реальністю в її предметному, часовому і просторовому аспекті. При предметному розгляді професійна діяльність педагога характеризується певним об'єктом та суб'єктом, метою і засобами досягнення цілей і завдань, функціями й умовами.

Специфіка педагогічної діяльності пов'язана, перш за все, з особливостями її об'єкта та суб'єкта. Об'єкт, суб'єкт і мета педагогічної діяльності – явища історичні: вони виникають і формуються, а отже і визначаються як відображення етапу соціального розвитку науки і суспільства в цілому.

Сучасна гуманістична педагогіка прагне до суб'єкт-суб'єктної взаємодії у педагогічному процесі, в якій і педагог (учитель), і студент (учень) є активними його учасниками. *Об'єктом* професійної діяльності вчителя при цьому виступає: 1) педагогічний процес як система взаємопов'язаних навчально-розвивальних завдань (В. Сластьонін); 2) знання про навколишню дійсність (І. Зязюн); 3) спеціальні знання (І. Кобиляцький); 4) процес освоєння професійної діяльності.

У теорії виховання сформувалось бачення об'єкта педагогічної діяльності як «процесу індивідуально-особистісного розвитку людини, становлення людини на суб'єкта соціокультурної діяльності, поведінки, спілкування, ...процес становлення людини Людиною, тобто людини як біологічної істоти – людиною культури, соціокультурною істотою» [167, с.7].

Предметом педагогічної діяльності є *управління* процесом навчання, виховання учнів, доцільна *організація* їх професійного розвитку (О. Алексюк); *закономірності* індивідуально-особистісного та суб'єктного становлення людини, *тенденції* цього процесу, які визначають найбільш значущі в соціальному плані риси людини [167, с.5].

Мета професійної діяльності вчителя динамічна. Виникаючи як відбиття об'єктивних тенденцій суспільного розвитку, вона завжди є елементом вищої мети суспільства – сприяння розвитку і формуванню

особистості в гармонії із самою собою і соціумом у цілому. Якщо мета професійної діяльності педагога визначається суспільством, то конкретні завдання, що виходять з мети, вчитель повинен визначати сам, співвідносити їх з умовами реалізації діяльності та індивідуальністю учня та власною індивідуальністю.

У кінцевому рахунку, метою педагогічної діяльності є управління педагогічними процесами становлення і розвитку цілісної людини, а також окремих її якостей та властивостей [167, с.6].

І.Зязюн зазначає, що головна ознака педагогічної діяльності – це метадіяльність. Тобто діяльність по управлінню іншою діяльністю, прикладом якої є навчання: навчання = викладання + учіння» [58, с.192]. Педагогічна діяльність не є регламентованою. Суттєва особливість педагогічної діяльності полягає в тому, що вона є процесом взаємодії людей. Це посилює роль особистісних взаємин у педагогічній праці і підкреслює важливість моральних аспектів.

Результатом педагогічної діяльності виступає Людина, що оволоділа певною частиною суспільної культури, є здатною до подальшого соморозвитку і виконання відповідних соціальних ролей у суспільстві.

Стрижневим підходом сучасної педагогіки у визначенні сутності педагогічної діяльності є виділення її структурних компонентів як відносно стійких функцій. У дослідженнях функціональної спрямованості діяльності вчителя (Н. Кузьміна, В.Сластьонін, А.Щербаков та інші) виділяються *навчальна, виховна, розвивальна, соціалізуюча* функції та функція *життєзабезпечення* [108, с.36].

Провідними у педагогічній діяльності вважаються навчальна та виховна функції, які знаходяться у тісній взаємодії. «Навчання, що виховує», і «виховання, що навчає» (А. Дістервег) воєдино злиті в цілісному педагогічному процесі, і покладаються в основу діяльності вчителя будь-якої спеціалізації [49, с.50].

З моменту виникнення педагогічної професії за вчителем закріпилась передусім виховна функція. Учитель – це вихователь, наставник. Зазначаючи єдність навчальної та виховної функцій діяльності вчителя, М.Пирогов писав: «Виховання відбувається через науку і урок вчителя; десять вихователів не зроблять стільки, скільки зробить один каліфікований вчитель. Виховний вплив, зазначає М.Пирогов, чинить не лише викладання, але й особистісні якості вчителя, його ставлення до своїх обов'язків, уся його поведінка [115, с. 242].

У виховній функції педагогічної діяльності закладене її громадянське, людське призначення. Виховна робота, як педагогічна діяльність, спрямована на розв'язання завдань гармонійного розвитку особистості шляхом організації виховного середовища і управління різноманітними видами діяльності вихованців. Викладанням є вид виховної діяльності, спрямований на управління пізнавальною діяльністю учнів. Водночас успішність навчання багато в чому залежить не тільки від сформованості пізнавального інтересу учня, а й від досвіду творчої діяльності, ставлення до навчальної діяльності загалом, позитивних змін у свідомості вихованців, які виявляються в їхніх емоційних реакціях, поведінці, що є предметом виховної роботи.

У структурі професійної діяльності педагога виділяють такі компоненти: *проектувальний* – містить близькі та перспективні цілі навчання і виховання, а також стратегії та засоби їх досягнення; *конструктивний* – відображає особливості конструювання педагогом власної діяльності та діяльності учнів з урахуванням найближчих (урок, цикл занять) цілей навчання й виховання; *дослідницький (гностичний)* – пов'язаний із сферою знань педагога, знань способів педагогічної комунікації, психологічних особливостей учнів, а також самопізнання; *організаційний* – пов'язаний з умінням організувати діяльність учнів і власну діяльність; *комунікаційний* – включає особливості комунікативної діяльності педагога, специфіку його взаємодії з учнями [82, с. 31].

За В. Гінецинським, в педагогічній діяльності можна виділити чотири функціональних компоненти: презентативний, інтенсивний, коригуючий та діагностуючий. Презентативна функція полягає у викладанні учням змісту матеріалу. Інтенсивна – в тому, щоб викликати в них інтерес до засвоєння інформації. Коригуюча пов'язана з виправленням і зіставленням результатів діяльності самих учнів. Діагностуюча функція забезпечує зворотній зв'язок. [24, с. 143].

Оригінальна концепція діяльності вчителя розроблена в роботах А.Маркової. В її структурі вона виокремлює складові: 1) професійні педагогічні знання; 2) професійні педагогічні вміння; 3) професійні психологічні позиції та установки вчителя; 4) особистісні особливості, що забезпечують володіння професійними знаннями та вміннями [23, с. 144].

Аналізуючи компонентний склад діяльності спеціаліста, К.Корякін виділяє в ній складові – *предметну* та *особистісну*. Враховуючи характер діяльності педагога, він виокремлює в її предметній складовій змістові та технологічні компоненти, а в особистісній – систему ціннісних орієнтацій, комплекс спеціальних знань, умінь і комплекс професійно-особистісних якостей. Всі компоненти є взаємопов'язаними один з одним, основну ж роль виконує *спрямованість особистості*, як сукупність особистісних якостей, мотивів поведінки і діяльності [28, с. 127].

М. Боритко пропонує два аспекти розгляду структури педагогічної діяльності: зовнішній та внутрішній. Зовнішні компоненти – це мета діяльності та засоби її досягнення, об'єкт педагогічної дії (учень, вихованець), інші об'єкти діяльності (зміст, педагогічний процес), суб'єкт педагогічної діяльності (учні, вихованці, сам учитель) та її результат. Серед внутрішніх складових діяльності вчителя дослідник виділяє мотиваційний, змістовий та операційний компоненти. *Мотиваційний компонент* – це те, що спонукає вчителя до роботи: «обов'язок, потреба самовираження, вимушеність, бажання передати знання в готовому вигляді (за підручником), прагнення викликати в учнів інтерес до предмету, залучити до самостійної

пошукової діяльності, радість творення» [22, с. 13]. Як *змістовий компонент* М. Боритко визначає необхідні в педагогічній діяльності знання: змісту навчальної дисципліни, психологічних та індивідуальних особливостей учнів, педагогічних закономірностей, методики викладання предмета тощо. *Операційний* компонент складають необхідні для досягнення мети педагогічні уміння. При цьому внутрішні компоненти педагогічної діяльності, на думку автора, розкривають її як виявлення суб'єктності педагога, засіб його творчого самовираження. За цією ознакою М. Боритко виділяє різні рівні педагогічної діяльності: репродуктивний (*нормативно-репродуктивний*) – уміння сумлінно робити все тільки за зразком, шаблоном, стандартом; адаптивний (*ситуативно-креативний*) – здатність педагога пристосуватися до нових вимог життя, школи, класу, змінити відомий, усталений метод; пошуковий (*креативний*) – коли творчість педагога спрямована на конструювання стратегій і тактик педагогічної діяльності в конкретних педагогічних ситуаціях (при цьому використовуються фрагменти відомих алгоритмів і власні прийоми, способи, що підвищують результативність діяльності); творчий (*концептуальний*) – нестандартні, незвичні дії педагога, які не зустрічаються у відомому досвіді і пропонують принципово нові варіанти розв'язання професійних завдань [22, с. 13-14].

На перетині педагогічної та мистецької (музичної, зокрема) творчості, тобто у вирішенні педагогічних завдань в системі музичного виховання, здійснюється *музично-педагогічна діяльність* учителя.

Проблему підготовки майбутнього вчителя музики розглядали: С.Крамська (педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики), Л. Василенко (взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики), І. Маринін (формування готовності майбутнього вчителя музики до керівництва шкільним народно-інструментальним колективом), М. Михаськова (формування фахової компетентності майбутнього вчителя музики), Г. Панченко (розвиток творчих здібностей майбутнього вчителя

музики в процесі вокальної підготовки), О. Теплова (готовність до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики) та ін.

У контексті професійної діяльності вчителя музики важливим моментом є розгляд педагогічної діяльності як творчого процесу, в якому, як зазначає Н.Ткачова, «унікально поєднуються нормативні (що випливають із встановлених правил) та евристичні (створювані під час власного пошуку) елементи» [168, с.128]. Подібність педагогічної діяльності і творчості (в її загальному розумінні) дослідниця прослідковує в ідентичності їх процесуального алгоритму: «Належачи до творчої праці, педагогічна діяльність зберігає властивості та логіку творчого процесу, обґрунтовану сучасною наукою: 1) виникнення задуму, спрямованого на розв'язання педагогічного завдання, проблемної ситуації; 2) усвідомлення мети задуму та його розробка; 3) втілення задуму в діяльності; 4) аналіз й оцінка результатів творчості» [168, с.132].

Специфікою музично-педагогічної діяльності, як підкреслює Л.Арчажникова, є те, що «вона розв'язує педагогічні завдання в основному засобами музичного мистецтва, які об'єднують комплекс спеціальних, психолого-педагогічних, загальнонаукових методологічних знань, умінь та навичок за провідної ролі загальнопедагогічних здібностей». Л.Арчажникова виділяє у змісті музично-педагогічної діяльності власне педагогічну, хормейстерську, музикознавчу, музично-виконавську, дослідницьку роботу, засновану на вмінні самостійно узагальнювати і синтезувати отримані знання [10, с.8].

Р.Нізамова відзначає представленість в музично-педагогічній діяльності конструктивно-професійної, музично-виконавської, дослідницької та комунікативно-організаційної складових [118, с.83].

Дослідники (Р.Сидикова, К.Ібрагім) відзначають синтетичний характер професії педагога-музиканта як різносторонньої діяльності, котра передбачає уміння і навички педагогічної, виховної, організаторської, просвітницької, методичної, виконавської роботи. Загальноприйнятими завданнями

професійної діяльності вчителя музики є «розвиток в дітях: потреби у спілкуванні з високохудожнім музичним мистецтвом, в музичній самоосвіті; музичного смаку; музично-творчих здібностей на основі засвоєних музичних умінь та навичок; творчих художньо-пізнавальних здібностей на основі знань високохудожніх зразків музичного мистецтва і засвоєних знань про музику; художньої емпатії, відчуття музики, любові до неї, здатності оцінити її красу, особистісного за характером емоційно-естетичного відгуку на твір мистецтва» [7, с. 17].

О. Рудницька виділяє три основні функції навчально-професійної діяльності вчителя музики: *пізнавальну*, яка полягає у засвоєнні знань, *перетворювальну*, що забезпечує розвиток здатності до переосмислення, реорганізації та застосування одержаних знань у ході виконання різноманітних завдань, і *творчу* – внесення елементів нових знань або способів дій у вихідні умови [195, с. 97].

Як зазначає Ю. Бичков, музично-педагогічна діяльність є органічною єдністю процесів виховання та навчання. При цьому під музичним вихованням вчений розуміє «формування музично-естетичного почуття, уяви, художнього мислення, смаку як механізму орієнтування в музичному середовищі і засобу естетичної оцінки музики. Сюди входить також розвиток музичного слуху як інструменту, що дозволяє проникати до матеріально-звукової тканини музики, осягати її структури» [5, с.124]. Навчання музики, за Ю.Бичковим, полягає у формуванні вмінь та навичок «конкретної музичної діяльності, пов'язаної, передусім, з виконанням та творенням музики, а також повідомленні знань про музику і музичну культуру [5, с.125]».

Дослідник виділяє музично-педагогічну діяльність як своєрідний вид мистецтва, який вимагає від учителя не тільки глибоких знань, але й яскравої індивідуальності, виявлення творчої інтуїції та психологічного чуття: «Це є необхідним як для осягнення змісту музичного твору, так і для творчих

контактів з учнями, які можуть здійснюватись лише за умови особистісної емпатії, спільного художнього переживання»[5, с. 112].

В. Ніколаєв вводить у науковий світ поняття «етнопедагогічної культури», що трактується як «соціально-педагогічний феномен, який характеризує ступінь засвоєння традиційної педагогічної культури народу, розуміння виховної сутті її цінностей, їх адекватного використання в сучасній практиці навчання і виховання» [213, с.6]. В. Ніколаєв вважає, що етнопедагогічна культура є методологічним фоном засвоєння досвіду народного виховання. Мета музичної етно-педагогічної діяльності:

- відродження культури і мистецтв народу України;
- підвищення рівня української національної свідомості підростаючого покоління;
- ознайомлення з теоретичними основами музичної підготовки, засобами народнопісенної творчості;
- формування музичної уяви та розвиток музичних здібностей на основі національного музичного фольклору.

Етно-музична педагогічна діяльність значно поліпшує здійснення педагогічно-доцільного, послідовного, невимушеного, цілеспрямованого впливу на процес формування національних, громадянських, моральних, духовних, етичних, естетичних та культурних якостей учнівської молоді. Етно-музична діяльність є найприроднішим духовним началом людського життя, адже кожна людина генетично несе в собі початки тієї музичної свідомості, на якій зросли її предки. Опора на етно-музичну діяльність сприяє проникненню учнів до глибин народної творчості, наближенню до сформованих, упродовж віків, уявлень про сутність людини, її духовність, красу й гармонію довілля.

Етно-музична педагогічна діяльність характеризується народністю, загальнодоступністю, природовідповідністю, наочністю, зв'язком із життям. Етно-музична педагогічна діяльність передбачає демократичний стиль спікування вчителя та учня. Лише за цієї умови етно-музична педагогічна

діяльність здійснюватиметься ефективно та цілеспрямовано.

Етно-музична педагогічна діяльність здійснюється в процесі співу, музикування, гри на народних музичних інструментах, слуханні музики (вокальної, інструментальної), на заняттях з сольфеджіо, ритміки. Саме національна музика є найбільш доступною для сприйняття підростаючим поколінням. У результаті заняття етно-педагогічною музичною діяльністю, молодь опановує знання про світ і про себе; створюється система її духовних цінностей, зокрема таких, як повага до гідності іншої людини; формується емоційна сфера, особливо інтелектуальних, естетичних і соціальних емоцій, які зумовлюють людські вчинки, підвищують ефективність процесу пізнання мислення [120, с.118].

На думку видатного українського філософа, педагога та письменника П. Юркевича, спів та музика сприяють розвиткові мислення учнів, формують витончений смак, розуміння співу, як засобу вираження думки. Саме спів був поруч з людиною з моменту її народження(колискові пісні у виконанні матері) та сприяв становленню духовності, розумінню гармонії краси [215, с.151].

Слід зазначити, що протягом усієї історії музичного виховання провідна роль завжди належала хоровому співу. Це підтверджується низкою міркувань. Так, важливе значення мала доступність співу кожній особі, бо навіть найдешевший інструмент придбати міг не кожен. До того ж , хорове мистецтво в Україні мало міцне національне коріння і давні традиції, значну скарбницю як фольклорної, так і композиторської творчості. Ще з початку ХХ ст. намітились дві тенденції методики навчання співу: - на слух з ілюстрації вчителя (словесно-слуховий метод); - спів з нот на початковому етапі із застосуванням елементів релятиву і відносної сольмізації. Головними перевагами хорових занять школярів вважається сприйняття музичного твору і відтворення його за допомогою власного голосу, активного включення в інтерпретацію музики. Це допомагає дітям розвивати свої творчі можливості та моральні якості.

Велике значення в етно-музичній педагогічній діяльності має гра на народних музичних інструментах. Виконавське мистецтво, про яке К.Ушинський писав: " Це складний вид діяльності, який розвиває музично-творчі здібності, формує у виконавця потрібні вміння та навички розширює музичний світогляд. Практика показує, що робота над художнім образом музичного твору є процес творчого пошуку потрібного звукового туше, відповідної агогіки, динаміки, ансамблю і таке інше. У зв'язку з багатоплановістю виконавських завдань уся ця складна творча робота можлива лише при наявності потрібного запасу певних навичок, доведених до автоматизму" [198, с. 63] .

Етно-музична педагогічна діяльність здійснюється в процесі драматизації зі співом (пісні- ілюстрації до казок, оповідань до поетичних творів, сюжетні пісні), під час виконання етнографічних пісень (колядки, щедрівки, веснянки, купальські, жнивварські тощо), під час слухання музики - пісні-балади, історичні пісні, церковні пісні, в процесі освоєння музичної грамоти: дитячі пісні, пісні - заклички, пісні з елементарними рухами (маршові, з плесканням у долоні в такт). Саме в народному фольклорі, який визначається простотою форм і мелодій та водночас їх варіативністю, ритмічною різнохарактерністю, чіткістю та акцентованістю, більшість творів мають ритмічний стрижень. Народом створено безліч музичних рухливих ігор, своєрідних ігор-змагань, які, як правило, синкретично зв'язані з танцювальними рухами, співами, примовляннями, ходінням хороводами, імпровізацією тощо [163, с.87].

Одним із важливих напрямів музичної педагогіки є побудова узагальнених моделей учителя музики (Г. Ципін, Л. Арчажнікова та ін.), які відображають інтегровані, типізовані професійні та особистісні якості, необхідні для здійснення музично-педагогічної діяльності. У цьому зв'язку цікавими є також дослідження, присвячені визначенню комплексу музично-педагогічних здібностей, що характеризують учителя музики (Т. Цигульська, О. Медяников, І. Тихомирова та ін.).

Якості особистості педагога, необхідні для успішного виконання професійної діяльності, фіксуються у *професіограмі*. Професіограми не є сталими моделями. Змінюються умови праці, оновлюються виробничі технології – змінюються й вимоги до якостей майбутніх фахівців. Тим більше це стосується професії педагога. Професіограма вчителя музики, за Г. Падалкою, моделюючи «ідеальний тип вчителя», сприяє вивченню найістотніших рис цієї професії, визначає структуру його діяльності. Відповідно до неї педагогічна діяльність описується з точки зору тих вимог, що висувуються до вчителя при її здійсненні.

Р. Нізамова вважає, що професіограма – це ідеальна модель особистості вчителя, яка абстрактно узагальнює суттєві якості, необхідні для здійснення професійної діяльності педагога. Така модель, на думку Р. Нізамової, має складатися з чотирьох блоків:

1) *Професійні якості майбутнього вчителя музики*: музично-естетична культура, толерантність, музикальність, емпатійність, креативність, артистизм, педагогічний такт та етика, професійні мислення та свідомість.

2) *Готовність майбутнього вчителя музики до професійної педагогічної діяльності*: теоретична готовність, практична готовність та мотиваційна готовність.

3) *Музично-педагогічна діяльність*, представлена конструктивно-професійною, музично-виконавською, дослідницькою та комунікативно-організаційною.

4) *Педагогічна компетентність*, яка проявляється у предметній, методологічній, діагностичній, інноваційній, дослідницькій, рефлексивній, акмеологічній компетентностях спеціаліста [118, с.27].

В дослідженнях Л. Арчажникової умовна модель майбутнього педагога-музиканта постає як система загальнопедагогічних та спеціальних знань, умінь та навичок із урахуванням організаційного, художньо-естетичного та дослідницького напрямів його роботи, а також вимог, які

відображають зміст музично-теоретичної, диригентсько-хорової, інструментальної та методичної підготовки [118, с.96].

Як зазначає Р.Тельчарова, діяльність вчителя музики інтегрує в собі дві діяльності: педагогічну та музичну, при перевазі педагогічної. Музичні вміння вчителя при цьому обумовлюються педагогічним змістом майбутньої професійної діяльності. Адже, як зауважує дослідниця, справжній урок музики має бути уроком життя — «уроком, на якому розкривається краса звучання рідної пісні, засвоюються моральні цінності, виховується емоційна культура, формується гармонійне світосприйняття» [118, с.119].

Цілісне включення педагога в професійну діяльність, як відзначає О. Шамріна, пов'язане із цілісністю його особистості. Рівень сформованості професійних навичок при цьому залежить від позиції, спрямованості вчителя, його системи цінностей. Звідси, зазначає дослідниця, «одне з провідних місць в складному синтезі складових творчого потенціалу вчителя займає особистісний компонент як єдність його природно-особистісного (біологічного) і соціально-особистісного (мотиваційно-ціннісного) потенціалів» [25, с143]. Основою цілісності особистості вчителя О. Шамріна, наслідуючи В.Сластьоніна, виділяє *професійну спрямованість*, яка, як системоутворюючий чинник, об'єднує і скріплює всі професійно значущі властивості особистості.

Спрямованість особистості педагога – це мотиваційна зумовленість його дій, вчинків, усієї поведінки конкретними життєвими цілями, джерелом яких є потреби та суспільні вимоги. Стійка педагогічна спрямованість, як відзначає Н. Рукавішнікова, це прагнення «стати, бути і залишатись вчителем, що допомагає йому долати перешкоди і труднощі в своїй роботі» [161, с.23]. Спрямованість особистості вчителя виявляється у всій його професійній життєдіяльності і в окремих педагогічних ситуаціях, визначає його сприйняття і логіку поведінки, весь образ людини (Н.Кузьміна, В.Сластьонін) [161, с. 46].

За А. Марковою, професійну спрямованість майбутнього педагога створює співвідношення його схильностей, мотивів та цілей діяльності. Це проявляється у прагненні оволодіти професією, отримати спеціальну підготовку, досягти в ній успіху, соціального статусу [105, с.198].

Найважливішими ознаками педагогічної спрямованості, за Н. Кузьміною, є інтерес до педагогічної професії, схильність займатися нею, усвідомлення власних здібностей і характеру як відповідних до професії вчителя [161, с.98]. Дослідниця виділяє три основні типи спрямованості, які визначають характер педагогічної діяльності вчителя: дійсно педагогічну, формально педагогічну і удавано педагогічну. Учитель може бути зорієнтованим на професійне самоствердження, на засоби педагогічного впливу, на учня, на учнівський колектив, на цілі педагогічної діяльності [161, с. 111].

Професійно-педагогічна спрямованість – суттєва ознака та передумова справжнього авторитету вчителя, один із найважливіших суб'єктивних факторів досягнення успіхів у педагогічній діяльності. Справжня педагогічна спрямованість полягає у стійкій мотивації до формування особистості учня засобами предмета, який він викладає. Педагогічна спрямованість особистості вчителя характеризується інтересами, нахилами, переконаннями, ідеалами.

Поряд із професійно-педагогічною спрямованістю в структурі особистості вчителя важливе місце посідає його *професійна позиція*. Останню М. Боритко визначає як систему ціннісно-сміслових відношень педагога до соціокультурного оточення, самого себе і своєї діяльності, яка визначає його «професійне буття у виховній взаємодії з дитиною, його місце в просторі сучасного виховання» [25, с.8]. Дослідник розглядає професійну позицію вчителя як інваріант його педагогічної діяльності, в основі якої лежить система смислів або бачення ним ідеального педагогічного результату.

Позиція, як характеристика особистості, виростає з накопичених особистістю відношень до об'єкта взаємодії для того, щоб виразити, реалізувати ці відношення у діяльності. Професійна позиція педагога, за Н.Щурковою, це система інтелектуальних, вольових та емоційно-оцінних відношень до педагогічної дійсності та педагогічної діяльності [207, с. 47].

В контексті стильового підходу до педагогічної діяльності цікавим є розгляд типів професійної педагогічної позиції, поданих М. Боритком. Автор виділяє *когнітивістський* тип (коли в якості провідного педагогічного результату бачиться оволодіння вихованцями знаннями), *біхевіорістський* тип (коли результатом є досвід поведінки і діяльності, уміння та навички) та *екзистенційний* (коли результатом професійної діяльності є емоційно ціннісне відношення, життєва позиція)[25, с.9].

Сукупність професійно зумовлених вимог до вчителя визначає його *готовність до педагогічної діяльності*. Готовність – це цілісна інтегрована якість особистості, що характеризує її емоційно-когнітивну та вольову вибірккову прогнозуючу мобілізаційність у момент включення в діяльність певної спрямованості. Готовність виникає внаслідок досвіду людини, який ґрунтується на формуванні позитивного ставлення до діяльності, усвідомленні мотивів і потреб у ній, об'єктивації її предмета і способів взаємодії з ним.

«Формулою» професійної майстерності вчителя, як її визначає В. Кремень, є «*педагогічна майстерність + мистецтво комунікативності + нові технології*», адже «в діяльності вчителя професіоналізм вимірюється рівнем педагогічної майстерності» [34, с.47]. Н. Бордовська та В. Реан відзначають, що рівень професіоналізму педагога залежить від його компетентності (педагогічної, соціально-психологічної, диференційно-психологічної), а також від ступеня розвитку професійно-педагогічного мислення. У загальному розумінні професіоналом вважається людина, яка «має необхідні знання у галузі обраної професії, бездоганно володіє практичними вміннями та професійними навичками і, пропустивши все це

крізь власні креативні здібності, створює нові способи професійної діяльності» [39, с.76].

В психолого-педагогічній літературі дотичними до поняття «професійна майстерність» уживаються близькі за змістом суміжні поняття: професійна компетентність, педагогічна культура, професійна культура, кваліфікація, професіоналізація, професійне становлення, професійне самовизначення, педагогічна творчість, педагогічне мистецтво, педагогічна техніка, професійне мислення. Аналіз концептуальних підходів до цієї проблеми (І. Зязюн, Н. Кузьміна, А. Маркова, В. Сластьонін та ін.) засвідчив, що всі вони сходяться у погляді на професійну майстерність вчителя як на інтегративну властивість особистості, яка має узагальнену професійну еталонну модель, що спирається на філософсько-історичні й соціально-педагогічні корені гуманістичного, людиноорієнтованого підходу до системи навчання й виховання, у центрі якої має бути дитина.

В сучасних дослідженнях обґрунтовано, що категорія «професійна майстерність вчителя» є значно ширшою за «педагогічну майстерність», хоча остання є основою її структурних елементів: гуманістичної спрямованості, професійної компетентності, здібностей до педагогічної діяльності, педагогічної техніки, що доповнюються залежно від особливостей майбутньої професійної діяльності, утворюючи складну інтегративну структуру з множинністю специфічних елементів і проявляється у творчому розв'язку найрізноманітніших психолого-педагогічних завдань.

Критеріями майстерності педагога є доцільність (за спрямованістю), продуктивність (за результатами), діалогічність (характер стосунків з учнями), оптимальність (у виборі засобів), творчість (за змістом діяльності).

В контексті нашого дослідження важливим є розгляд поняття *«педагогічна майстерність учителя музики»*. Останню Р. Кузьменко трактує як високий рівень професійно-педагогічних знань, умінь та навичок, методів і технічних прийомів, якими оперує вчитель в діалоговій системі спілкування з учнями за допомогою музики, а також як особливу якісну характеристику

особистості вчителя, в основі якої спрямованість майбутнього фахівця на роботу в загальноосвітній школі [124, с. 226].

Узагальнюючи ознаки особистості педагога, М. Гришанович пропонує графічну модель, яка відображає структуру його кваліфікаційної характеристики. В ній, як важлива умова та фундамент професійної майстерності вчителя музики, представлена сфера його загальнокультурної підготовленості, яка спирається на знання, потреби, вміння, здібності, навички загальнокультурного характеру.

Таким чином, педагогічна майстерність передбачає, зокрема, високий ступінь прояву професійно важливих здібностей учителя. Серед провідних здібностей до педагогічної діяльності Н. Кузьміна виокремлює: 1) комунікативність — професійну здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування; 2) перцептивні здібності — професійну проникливість, пильність, 3) педагогічну інтуїцію, здатність сприймати і розуміти іншу людину; 4) динамізм особистості — здатність активно впливати на іншу особистість; 5) емоційну стабільність — здатність володіти собою, зберігати самоконтроль, здійснювати саморегуляцію за будь-якої ситуації, незалежно від сили зовнішніх чинників, що провокують емоційний зрив; 6) оптимістичне прогнозування — прогнозування розвитку особистості з орієнтацією на позитивне в ній і перетворення всієї структури особистості через вплив на позитивні якості; 7) креативність — здатність до творчості, спроможність генерувати незвичні ідеї, відходити від традиційних схем, швидко розв'язувати проблемні ситуації [92, с.45].

А. Юферова виділяє три групи професійних якостей учителя музики:

- *загальногромадянські* — переконаність, цілеспрямованість, принциповість, наполегливість, витривалість, винахідливість;

- *психолого-педагогічні* – педагогічний такт, уміння спілкуватись, здатність розуміти внутрішній світ іншої людини, емоційну стійкість, любов до дітей, інтерес до професії вчителя, прагнення до самоосвіти, широкий науковий кругозір, психолого-педагогічна грамотність та наукова ерудиція;
- *спеціальні* – музикальність, креативність, почуття нового, вміння імпровізувати, професійне мислення і самосвідомість, музично-педагогічна інтуїція, артистизм, особистісна професійна позиція вчителя музики [216, с.10].

Стосовно професійних умінь вчителя музики Б.Асаф'єв наголошував на їх різнобічності. «Музичний педагог, – писав учений, – не повинен бути спеціалістом лише в одній певній галузі музики. Він повинен бути і теоретиком, і регентом, і в той самий час і музичним істориком, і музичним етнографом, й виконавцем, що володіє інструментом, щоб завжди бути готовим спрямувати увагу в той чи інший бік. Головне ж, він повинен знати музичну літературу, тобто музичні твори по-можливості в найбільшій кількості, щоб не відчувати в музичній еволюції провалів від композитора до композитора або глибоких прогалин в творчості одного композитора» [12, с.65].

Д. Кабалецький відзначав: «Окрім загальнопедагогічної підготовки кваліфікований учитель музики обов'язково повинен уміти грати на фортепіано (баяні або акордеоні), володіти виразною диригентсько-хоровою технікою, вміти співати, він повинен мати підготовку в галузі історії та теорії музики, вміти транспонувати по нотах і на слух, підбирати нескладні супроводи до мелодії. Словом, *учитель музики повинен бути музикально освіченим педагогом*, в зворотньому випадку він буде подібний до вчителя математики, що не може розв'язувати задачі, які задає своїм учням... Він повинен любити музику як живе мистецтво, яке йому самому приносить радість, він повинен ставитись до музики з хвилюванням, ніколи не забувати, що не можна викликати любов до того, чого не любиш сам, захопити їх тим,

чим сам не захоплений» [66, с.30].

Г. Падалка вважає, що дитяча аудиторія вимагає від учителя музики особливої майстерності, особливої подачі музичного матеріалу, яка передбачає, передусім, вільне володіння музичним інструментом і здатність донести до слухача художній задум композитора [128, с.66].

Важливим чинником, що визначає педагогічну діяльність учителя музики, є його *професійна культура*. Під професійною культурою розуміють певний ступінь оволодіння професією, тобто способами і прийомами розв'язку професійних завдань на основі сформованої духовної культури особистості. Складовими професійної культури вчителя музики можна розглядати його педагогічну, загальномузичну, виконавську культуру тощо.

Педагогічну культуру дослідники (А. Барабанщиков, О. Бондаревська, М. Букач, О. Гармаш, В. Гриньова, Т. Іванова, Н. Комар, О. Рудницька та ін.) розглядають як «педагогічну систему, яка є особистісним утворенням, інтегровану єдність педагогічних цінностей, між якими існують певні зв'язки і відношення, що формуються, реалізуються і вдосконалюються в різноманітних видах професійно-педагогічної діяльності й спілкування, визначаючи характер і рівень останніх. Ця система є відкритою. Ідеал її – учитель-інтелігент з досконалим рівнем сформованості педагогічної культури – є постійним наближенням до ідеального «Я», нескінченним процесом самовдосконалення неповторної творчої індивідуальності» . Сукупність головних та додаткових педагогічних якостей і є *індивідуальністю педагога*, що визначає унікальну самотність особистості.

У педагогічній діяльності інтегруються та виявляються різні індивідуальні властивості суб'єкта, котрий, за висловом М. Кагана, сам являє собою персоніфіковану діяльність. Відомо, що характер діяльності не можна пояснити інакше, ніж через систему якостей і станів людини. Педагог, як суб'єкт педагогічної діяльності, наділений педагогічними здібностями, вміннями, педагогічною майстерністю, відрізняється певним стилем діяльності.

М.Каган вважає, що особистість складається із трьох детермінант: природної, соціальної та культурної. Лише в процесі виховання, людина інтеріоризує духовні цінності культури суспільства [67, с.113]. У ході інтеграції людиною культурних цінностей на основі закономірностей онтогенезу психіки проходить їх «звертання» для того, щоб знову трансформуватися і «розвернутися» в процесі «екстеоризації» в побудові його власної зовнішньої соціальної діяльності [30, с.40]. Культурний педагог – це не взірець формально-етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною сутністю із творчим і гуманним способом *світобачення особистості вчителя*. Отже, особливої актуальності саме сьогодні набуває теза « Від людини освіченої – до людини культури», що означає відродження національної інтелігенції, створення внутрішніх передумов для розвитку творчої індивідуальності, формування індивідуального стилю її діяльності. Тільки в культурному середовищі можуть формуватися спеціалісти, здатні вільно і широко мислити, створювати інтелектуальні цінності, яких завжди потребує суспільство і школа зокрема.

За М.Савчином, особистісними якостями педагога мають бути професійна спрямованість особистості, професійна самосвідомість, стресостійкість, професійна придатність [162, с.289].

Формування музичної культури школярів є головним завданням сучасної музичної педагогіки. Однак, на думку Р.Осипець, в процесі професійної підготовки майбутніх учителів музики виникають суперечності між соціальними вимогами, метою і завданням формування особистості громадянина України і традиційним безнаціональним змістом педагогічної освіти, значним національно-творчим і культуротворчим потенціалом української народної творчості та використання його у формуванні особистості майбутнього вчителя музики [125, с.207]. Йдеться про виховання вчителя музики національної школи, який має розвинути чутливість і потяг дітей до українського музичного мистецтва, ввести їх у світ народних

музичних образів, відкрити в народній музиці животворне джерело людських переживань, навчити захоплюватись неповторністю народних музичних творів. Сучасний вчитель музики національної школи повинен мати сучасний погляд на роль національного музичного мистецтва в суспільстві, на картину його побутування в дитячому та юнацькому середовищі, свою позицію у подоланні труднощів та протиріч естетично-виховного процесу, концепцію відкриття народнопісенної краси дітям.

На зв'язок художнього й творчого потенціалу у фаховій підготовці майбутніх учителів музики вказує Л. Арчажнікова. В її роботах стверджується, що „якості і характеристики вчителя, основи психолого-педагогічної підготовки для будь-якої спеціальності однакові і втілюються у фаховій підготовці й методиці. Особливістю музично-педагогічної діяльності є наявність у неї художньо-творчого компонента, який складає самостійну категорію в структурі діяльності вчителя музики” [10, с. 35].

«Учитель музики мусить бути митцем, що мислить, як педагог, і педагогом, що відчуває, як митець»[128, с.95]. Специфіка предмету «музика» зумовлює певні вимоги до стилю викладання вчителя, а, отже, і до педагогічних умінь вчителя. Проте смисл роботи вчителя музики полягає не стільки в тому, щоб навчити дітей музики, скільки прищепити любов до неї. Вчителю музики вкрай необхідно вміти опосередковано впливати на естетичні почуття дітей, створювати невимушену обстановку на заняттях, непомітно для учнів підводити їх до щирого переживання під час слухання чи виконання музики.

Ми згодні з висновками О. Ростовського, який, обґрунтовуючи роль вчителя музики, стверджує, що він повинен володіти не тільки методами керівництва, але і педагогічною майстерністю, бути артистом, який заражає дітей своєю любов'ю до музики, наповнює їх естетичною радістю, впливає на них передусім власним виконанням музичних творів. Тому сила образного слова вчителя, яке супроводжується виконанням народної пісні, може мати визначальне значення для його виховного впливу [156, с.255].

Освітньо-кваліфікаційна характеристика студентів спеціальності „Музична педагогіка та виховання” втілює вимоги професійної діяльності до особистості педагога. Майбутній учитель музики має знати історію української та зарубіжної музики, музичні форми, жанри, засоби музичної виразності, системи методів і прийомів керування хором, основні напрями й перспективи розвитку музично-естетичного виховання. Він повинен уміти давати образні словесні пояснення до творів музичного мистецтва, емоційно й дохідливо ілюструвати музичні твори; добирати необхідні музичні приклади для проведення бесід і дискусій з проблем мистецтва, лекцій-концертів тощо; розвивати динамічні можливості свого голосу в умовах використання різних типів вокальної техніки; вільно володіти вокально-хоровими навичками, удосконалювати свою манеру виконання; використовувати власні методи й прийоми у вокально-хоровій роботі; самостійно аналізувати музичний твір і тематично ілюструвати його тощо.

На основі наукових праць, присвячених проблемі розробки професійних характеристик фахівця (Є. Клімова, Н. Кузьміної, О. Деркач, В. Сластьоніна, І. Ісаєва, О. Щербакова, Н. Левітова та ін.), визначаються професійні якості майбутнього вчителя музики.

«Педагогічна система кожної історичної епохи, - зазначає академік М.Стельмахович, - висуває свій оригінальний чи актуальний, уже знаний образ людини. Кардинальні зміни в житті суспільства віносять відповідні корективи у виховному ідеалі»[173, с.30] Ідел вчителя найбільше втілює в собі вимоги до особистості й діяльності вчителя. *Ідеал* - досконалість, взірець, найвища мета прагнень, важка для реалізації концепція, протиставляється дійсності як бажаний, але недосяжний стан [194, с.198]. Він об'єднує ціннісні орієнтації, життєві принципи і плани, рівень домагань, задуми, вчинки у цілісну лінію життєвої поведінки людини. Формування його залежить від виховання, умов життя і діяльності, від особливості власного досвіду людини. Залежно від сфер життєдіяльності формуються суспільні, політичні, національні, естетичні ідеали особистості. Ідеал вчителя

– це взірць особистості, професіонала і, насамперед, людини. На думку М.В.Савчина, він характеризується цілеспрямованістю, науковим світоглядом, громадянською позицією, патріотизмом, любовю та повагою до дітей, педагогічним тактом, товариськістю, адекватною самооцінкою, рівнем фахово-теоретичної, методичної та практичної підготовки. Загалом, педагог має бути достатньо розвиненою зрілою особистістю, повноцінним «Я».

Як зазначалось вище, майбутні вчителі музики – це *особлива соціальна категорія творчої молоді*, організаційно об'єднана культурно-освітнім середовищем вищого навчального закладу. Особистість вчителя музики формується в гносеологічному просторі взаємодії психолого-педагогічної, художньої, музичної інформації, що сприяє розвитку його професійно значущих якостей, які мають забезпечити високий рівень самоорганізації майбутньої професійної художньо-педагогічної діяльності.

Професійна модель особистості вчителя музики національної школи, на нашу думку, має ґрунтуватися на цінностях та ідеалах українського народного мистецтва, на основі яких створюється ідеал педагога-вихователя, адже «...лише дійсно близький до народу вчитель, вважає Е. Панасенко здатен наблизитись до професійного ідеалу і зберегти індивідуальність і самобутність своєї нації [129, с.335]. *Педагогічний ідеал*, на думку Е. Панасенко, є специфічною формою самотворення «Я» педагога й охоплює наявний і перспективний рівні його самовиявів, його спроможність до творення духовно-моральних цінностей свого життя [129, с. 296].

Непохитною основою формування ідеалу педагога, що наповнює його життєвою силою, вчена Е. Панасенко вважає розвиток у нього почуття причетності до свого народу і прагнення відповідати національним цінностям і народним очікуванням: Досягненню цієї близькості сприяє долучення педагога до живильних народних мистецьких джерел, які зумовлюють становлення його педагогічного світогляду, що орієнтує його на здійснення професійної діяльності відповідно до принципів гуманістичної філософії

освіти, складовими якої є людина, культура, мистецтво, стиль мислення [213, с.134]

За Г. Ващенком, учителем є людина, яка: 1) релігійна; 2) повна оптимізму та мужності; 3) високий патріот; 4) шанує старших і батьків; 5) аристократична; 6) людина, що любить працю; 7) любить знання і книжки; 8) шанує інших людей; 9) гостинна; 10) стримана у поведінці і словах; 11) людина – естет. А особливо це стосується вчителя музики національної школи, який покликаний здійснювати виховання учнів, спираючись на міцні національні підвалини [26, с.119].

Професія вчителя музики, який будує зміст викладення свого предмету на національних народнопісенних здобутках накладає на людину певний відбиток, позначається на її характері, а характер – на професійній діяльності. Згідно з Н. Костомаровим, «українська вдача характеризується перевагою емоціональності над волею» [59, с.609]. Костомаров протиставляє спокійне «мрійництво» українців – гострій «тузі» росіян. Найбільші українські письменники Т. Шевченко, І.Франко, В. Стефаник та і інші постійно черпали свої теми саме з того глибокого зв'язку українського народу із землею – звідси випливає ставлення українця до природи взагалі, що спричинилося до тонкого відчуття краси - підстави мистецтва та поетичної творчості. Д. Донцов виразно каже про наявність сентименталізму в українців [216, с.129].

Завданням сучасної вітчизняної педагогіки є формувати такого вчителя музики, який би був зорієнтований на національний ідеал у своїй професійній та музичній діяльності.

Ідентифікуючись із ідеалом вчителя та ідеалом особистості, із типом стилю діяльності, який притаманний цьому ідеалу, вчитель пропускає усе це крізь свою особистість, що надає йому індивідуальної неповторності і впливає на його стиль індивідуальної діяльності.

На основі загальної професіограми вчителя музики, можна скласти професіограму вчителя музики, що працює на основі народнопісенної

творчості: 1) національна спрямованість; 2) готовність до педагогічної діяльності на засадах національного музичного мистецтва; 3) почуття національної гідності. Національна самосвідомість; 4) любов до українського мистецтва, музики, пісні; 5) високий професіоналізм. Музично-виконавська майстерність; 6) національна культура, інтелігентність; 7) музично-педагогічні уміння та якості та організаційні здібності.

Тип гармонійно-розвиненої особистості учителя музики, педагога високої моральної культури можна представити як сукупність його характерних рис. Орієнтуючись на характеристики професійних якостей вчителя музики, зроблених Р. Тельчаровою, визначимо ті з них, що мають домінантне значення:

1. Любов та професійний інтерес до українського музичного мистецтва. Для вчителя музики національної школи недостатньо мати музичну грамотність, інформованість, ерудицію. У цьому зв'язку Р. Тельчарова пише: «Тільки особистісна позиція, власне ставлення, переконання в оцінці національних явищ та активність музичної діяльності й свідомості слугуватимуть мірою справжньої любові та професійного інтересу до національної музичної творчості» [188, с. 98].

2. Багатий духовний світ особистості вчителя музики, у якому знаходить відображення естетичний, пізнавальний, і виховний вплив українського мистецтва, музики, народної пісні.

3. Цілісне концептуальне уявлення про народну пісню як про вид народно-музичного мистецтва. Спрямованість на використання української народнопісенної творчості у навчально-виховній роботі.

4. Творча ініціатива, активність, захопленість використанням української музики й народної пісні у своїй професії. Велике бажання пропагувати народнопісенне мистецтво серед широкого кола слухачів.

5. Самостійна потреба у пізнавальній діяльності у галузі народного музичного мистецтва, та його використанні у процесі музичного виховання учнів.

Професійно-особистісна модель учителя музики в контексті музичної етно-педагогічної діяльності

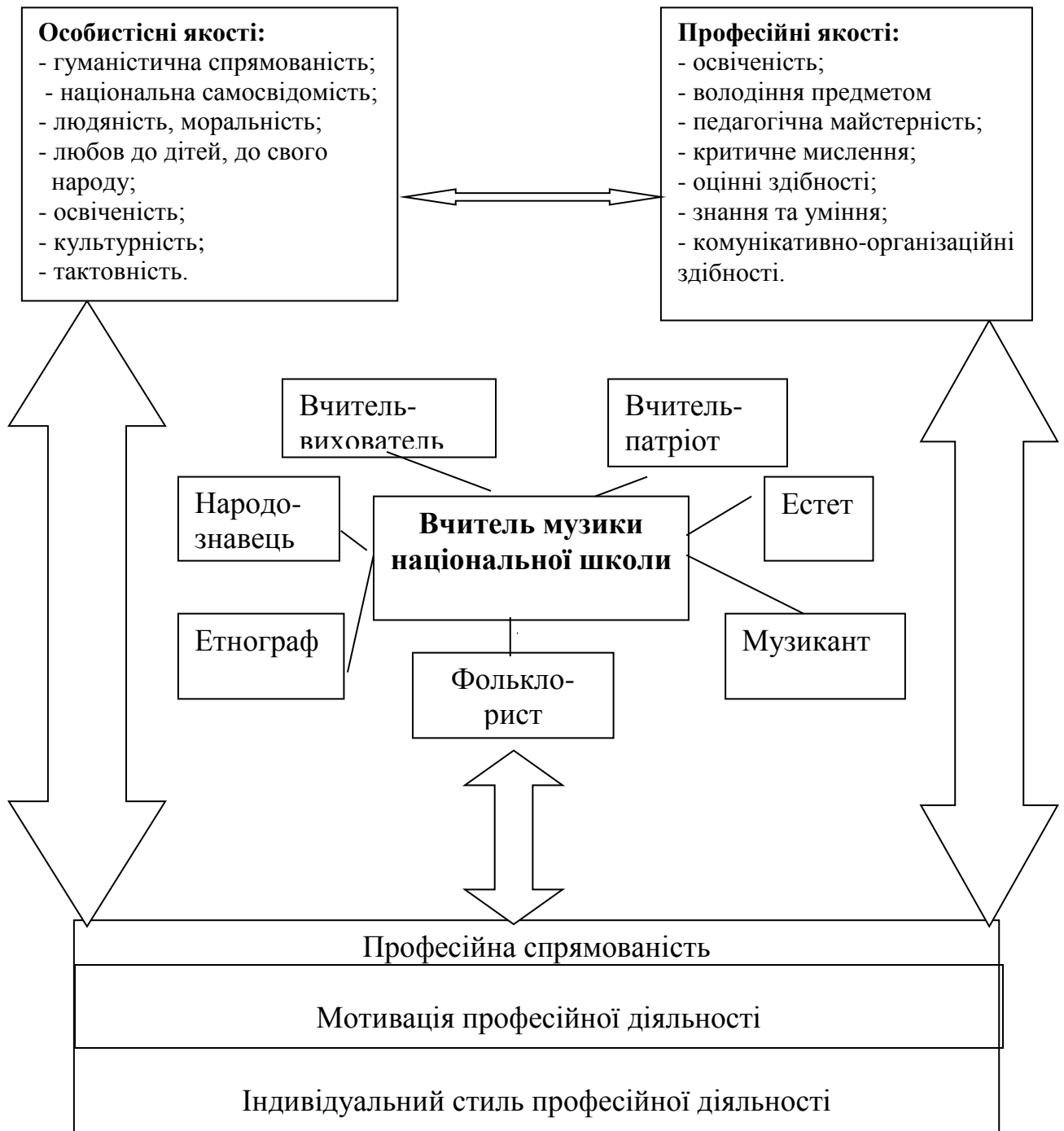

Рисунок 1.1.

Проаналізувавши психологічну і педагогічну літературу щодо становлення обистості (Г. Костюка, А. Петровського, К. Платонова, М. Савчина), структуру виховного ідеалу (Г. Ващенко, В. Янева, Е. Панасенко), особливостей професійної діяльності вчителя музики (Д. Кабалевського, П. Арчажникової, М. Гришановича), ми розробили *модель особистості вчителя музики загальноосвітньої національної школи, в якій враховані особливості його професійної діяльності та її вимоги до професіонала* (Рис. 1.1.).

Учитель національної школи працює, щоб реалізувати національні інтереси, має таку спрямованість у роботі, яка відбивається на його індивідуальному стилі діяльності. Оскільки такий вчитель працює, орієнтуючись на національно-педагогічний та виховний ідеали, він природно ідентифікується із ними, набуваючи національних рис особистості. Через формування національного ідеалу відбувається формування ідеалу особистості вчителя (вчителя музики національної школи).

Діяльність вчителя музики національної школи буде мати яскраво виражений національний характер і національну спрямованість, що виявлятиметься у служінні ідеалам свого народу, прагненні виховати молоде покоління українців на засадах національних цінностей, прищепити їм істинну, щиру любов до Батьківщини. Такий характер діяльності, накладаючись на індивідуальні особливості кожного вчителя, зумовлюватиме формування в нього індивідуального стилю професійної діяльності, який, маючи спільне ядро – національну спрямованість, буде відрізнятися за домінуючими напрямками діяльності, яким надає перевагу цей вчитель.

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури ми визначили специфіку професійної діяльності вчителя музики загальноосвітньої національної школи, його професійних якостей, необхідних для успішного здійснення професійної діяльності.

Однак ефективність формування індивідуального стилю професійно діяльності вчителя музики потребує поглибленого дефінітивного аналізу ключових понять. Тому в наступному параграфі вважаємо за доцільне розглянути сутність і структуру поняття «індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього вчителя музики».

1.2. Сутність, зміст і структура індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики

У процесі виконання професійної діяльності людина формує свій індивідуальний стиль професійної діяльності, який є критерієм якості її здійснення. Досягнення найвищого рівня професіоналізму завжди супроводжується формуванням індивідуального стилю професійної діяльності.

Проблема індивідуального стилю – це проблема найвищого рівня досягнення у діяльності кожної людини, проблема майстерності та її формування, проблема оптимального «стику», урівнювання суб'єкта із об'єктивними потребами [84, с.75]. А. Адлер звертається до поняття стиль як до «характеристики системи цілей, які ставить перед собою людина, захищаючи свою соціальну повноцінність» [75, с.4]. Поняття «стиль» є спільним для різних видів діяльності, зокрема мистецької та педагогічної.

У мистецтві поняття «стиль» вживається у протиставленні із поняттям «канон» (від грец. – правило, норма), що являв собою систему жорстких норм та правил і фактично нівелював індивідуально – творче начало. Поняття «стиль» (від лат. – паличка для письма, що належала до особистих речей людини) безпосередньо пов'язувалось з особистим началом, передбачало індивідуальну форму вираження у мистецтві. Таке визначення зближує педагога і митця, адже педагогіка за змістом наука, а за характером практичного здійснення – мистецтво. Виходить, що стиль і канон протиставляються і співвідносяться як індивідуальність та канон.

Серед останніх педагогічних досліджень присвячених проблемам стилю слід відзначити такі: Т. Васецька (формування стилю педагогічної взаємодії), О. Білоус (творчому стилю професійної діяльності), Н.Дудніченко (розвиток творчого стилю діяльності педагога засобами методичної роботи школи), Ю. Уварова (стиль педагогічного спілкування), Ж. Ковалів (формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителів гуманітаріїв) та ін.

Сьогодні поняття «стиль» належить до найбільш дискусійних, що передусім пов'язано зі складністю його інтерпретації. Близьким за змістом до поняття «художній стиль» є поняття «художній напрям», та «художня епоха». Вони є своєрідними засобами осмислення та усвідомлення феномену художньо-творчого процесу. Поняття «художня епоха» інтерпретується як конкретно-історичний етап розвитку мистецтва, що безпосередньо пов'язаний із суспільно-історичною добою. Художня епоха містить «художні напрями», що становлять собою об'єднання митців, які спираються на спільні естетичні принципи й підпорядковуються певним канонам у мистецтві. Їх стиль конкретизується в особливостях індивідуального стилю конкретних митців. Під художнім стилем розуміють *систему художньо-образних засобів, способів і прийомів, що належать окремому митцеві чи мистецтву усього народу називається художнім стилем*. Художній стиль переломлюється в індивідуальних стилях та манерах митців, які входять до певного художнього напрямку. Залежно від виду мистецтва розрізняють також різні мистецькі стилі.

Стиль у літературі та мистецтві – це єдність змісту, образної системи й художньої форми, що склалася за конкретних суспільно-історичних умов і властива різним історичним періодам та епохам у розвитку літератури та мистецтва. У вузькому значенні *стиль* – 1) індивідуальна манера, своєрідні неповторні ідейно-художні особливості творчості митця; 2) спосіб, прийом, метод роботи [97, с.116].

Музичний стиль – сукупність засобів та прийомів музичної виразності,

що історично склалась, і відображає музично-естетичні погляди різних суспільних груп певної епохи або творчого напрямку. Музичний стиль відображає характерні ознаки певної сфери музичного мистецтва, його національної або етнічної своєрідності. Він складається на основі індивідуальних стилів та творчих манер композиторів, або музикантів-виконавців. За визначенням Є. Назайкінського, *музичний стиль* – це визначальна якість музичних творів, що входять до тієї чи іншої конкретної генетичної спільності, яка дозволяє безпосередньо відчувати, пізнавати, вивчати їх генезу і проявляється в сукупності всіх без виключення властивостей музики, об'єднаних в цілісну систему навколо комплексу характерних ознак [116, с.86]. Важливими аспектами поняття «стиль», за Є. Назайкінським, є: 1) генеза (стиль може походити від певного автора, або певної нації, певної епохи), 2) музична вираженість стилю – стиль є впізнаваним завдяки властивостям музичної мови (гармонія, мелодика, ритміка та ін. в сукупності) [116, с.88]. Залежно від генези музичного стилю, розрізняють:

1. Національний стиль - стиль музичної національної школи, який виражається у використанні певних впізнаваних елементів національного музичного фольклору та мистецтва. Національний стиль формує національний характер, який виражає стиль життєдіяльності та манеру поведінки представників певного народу. Якщо говорити про українське мистецтво, то національний стиль найбільше проявляється в піснях та українській народній творчості. Це дуже важливо знати вчителю музики національної школи, адже національний стиль відбиває певні соціокультурні або соціопсихологічні особливості тієї чи іншої національної культури (зокрема, української) і це позначається на індивідуальному стилі професійної діяльності вчителя музики, але лише за умови особистісної залученості його до національного мистецтва, зацікавленості в ньому, любові до нього.

2. Авторський стиль - індивідуальний стиль того чи іншого виконавця,

композитора. В кожному конкретному випадку авторський стиль може бути незмінним або змінюватись разом з еволюцією митця. В авторському стилі може проявлятися національний стиль. Так і в ІСПД вчителя музики проявляється національний стиль, якщо він виявляє професійний інтерес до української народної музики.

У сучасній психологічній літературі стиль розглядається щонайменше у трьох його проявах: 1) як стиль життя, стиль особистості та стиль індивідуальності; 2) когнітивний стиль; 3) стиль поведінки та діяльності (О.Лібін). Кожен з даних напрямів дослідження стилю набув свого поширення у вітчизняній та зарубіжній науці.

У сучасній психології поняття стиль вживається переважно для характеристики діяльності особистості (Є. Клімов, О. Леонт'єв, В. Мерлін, С. Рубінштейн), тоді як представники західної психології, розглядаючи даний феномен, трактують його як характеристику особистості (А. Адлер, Г.Олпорт, Р. Стагнер).

У психології поняття «*стиль*» першим використав А. Адлер (1927, 1929), засновник індивідуальної психології як напрямку у психоаналізі. Стиль, в його розумінні - результат взаємодії індивідуальних особливостей людини та соціального середовища, що зумовлюють стратегію та тактику поведінки і характеризують індивідуальний стиль життя, спрямований на компенсацію почуття власної неповноцінності [151, с.58].

Класичними з проблеми стилю є роботи Г. Олпорта (1937), в яких автор вводить поняття мотиваційних та стильових рис особистості. Починаючи з Г. Олпорта, поняття «стиль» застосовується для розв'язання зовсім іншої проблеми, для пояснення особистісного джерела багатоманітності функціональних психічних проявів. Г. Олпорт до характеристики відносить «шляхи та прийоми, за допомогою яких забезпечуються мотиви, і ті функціонально – динамічні особливості, за допомогою яких формуються операції» [107, с. 92]. В. Штерн розуміє під стилем характеристику особистості «інструментального порядку». Д. Ройс та Е. Поул (1983)

визначали стиль діяльності людини як стратегію досягнення нею індивідуальних цінностей та виокремлювали при цьому три стилі життя: альтруїстичний, спрямований на служіння людям; індивідуалістичний – спрямований на самоактуалізацію; ікарістичний, орієнтований на творчість особистості [107, с.88].

Грунтуючись на наукових засадах системного підходу, О.Устюгова розглядає стиль як визначений спосіб організації функціонування певної системи і стверджує, «...що в мистецтві, культурі, мисленні, поведінці... стиль зароджується тоді, коли з конгломеративної кількості елементів виникає нове організоване ціле, в якому зв'язки між елементами є функціональними» [107, с. 127]. У найбільш загальному контексті стиль розглядається як діалектична єдність форми вираження та форми здійснення способу організації функціонування будь-якої системи, пов'язаної з людською діяльністю.

У контексті стилю діяльності як найбільш узагальнене розглядають поняття «*стиль життя*», як «...спосіб реалізації особистістю соціальних можливостей», проявом якого дуже часто виступають «стиль діяльності» та «стиль мислення». Сильові ознаки діяльності найчастіше пов'язані з конкретними способами здійснення цієї діяльності, які характеризують «інструментальну озброєність» особистості.

Н. Посталюк займається аналізом категорії *творчого стилю діяльності* як стійкої єдності способів та засобів діяльності, що забезпечує її творчий характер і цілісність. Із визначення ясно, що творчий стиль діяльності не пов'язаний із змістом діяльності і не «прив'язаний» до особистості (подвоєний інваріант). Він змістовно розкривається через сукупність стійких характеристик діяльності, що проявляються на фоні будь-якого її змісту незалежно від цілей, мотивів та характерологічних особливостей суб'єкта творчості. Творчий стиль діяльності проявляється на рівні суб'єкта творчості як складна багатовимірна система, компоненти якої – мотиваційний, інтелектуальний, емоційно-вольовий. Цей стиль характеризується

оригінальністю, діалектичністю, легкістю асоціювання, критичністю мислення. Експеримент Н. Посталюк показав, що творчу індивідуальність характеризує своєрідна гармонія високої інтелектуальної ініціативи та відхилення від шаблону [135, с.58].

Л. Дорфман вводить поняття індивідуального «емоційного стилю». Емоційна діяльність визначається ним як відносно самостійний вид людської активності. При цьому стиль трактується як взаємовідношення вимог емоційної діяльності та індивідуальних якостей. Автор вважає, що емоційний стиль зумовлюється операційною стороною активності особистості, яка проявляється в тому, «які здійснює вибори індивідуальність, які вона використовує способи та прийоми оперування когнітивними образами і власне художніми предметами під впливом емоційних переваг» [53, с. 293].

Вивчення особливостей організації процесу пізнання тісно пов'язане із виявленням і дослідженням шляхів прийому та переробки інформації людиною. Сукупність шляхів роботи з інформацією у психології та педагогіці прийнято називати терміном «когнітивний стиль». Основоположниками когнітивного-стильового напрямку вважають таких вчених як Р. Гарднер, Дж. Кляйн, Г. Уіткін. Найбільш поширеним та найбільш визнаним є визначення німецького психолога Г.Ютауса: «Когнітивні стилі – це гіпотетичні конструкти для позначення переваги використання людиною способів сприйняття, мислення та дій» [57, с. 335].

Введення поняття *індивідуального стилю спілкування* відбулося в руслі діяльнісного підходу в межах досліджень стилю діяльності. Авторами по-різному розуміється питання співвідношення понять «стиль спілкування» та «стиль діяльності». В межах діяльнісного підходу індивідуальний стиль спілкування розглядався як компонент стилю діяльності (І. Зімня), як окремий його випадок (В. Мерлін), як різновид стилю діяльності з виділенням тих самих компонентів (Е. Маствіліскер). Б. Ломов зазначає, що «...роль психологічних процесів у діяльності полягає у тому, що вони

стають процесами відображення дійсності, забезпечують її регуляцію: її адекватність предмету, засобам, та умовам» [57, с. 294]. Таким чином, ми можемо зробити висновок, що категорія стиль діяльності є синтезуючою стосовно дихотомії «діяльність – мислення».

Суттєво доповнює цю типологію класифікація стилів спілкування, розроблена С. Братченком, що диференціює їх за спрямованістю комунікативних установок особистості: 1) на рівноправність у спілкуванні або неприйнятті його; 2) на творчість, або на стереотипізацію у спілкуванні; 3) на досягнення взаєморозуміння, або відмова від нього. Дана класифікація включає шість стилів спілкування: діалогічний, альтероцентрисьтський, конформний, індіферентний, маніпулятивний та авторитарний.

Значна кількість робіт присвячена дослідженню проблеми психолого-педагогічних наслідків та продуктивності різних стилів педагогічного спілкування. Більшість дослідників розглядає індивідуальний стиль спілкування вчителя як один з найважливіших факторів ефективності педагогічної діяльності (А. Андреев, О. Бодальов, С. Братченко, В. Кан-Калик, Я. Коломинський, О. Киричук, О. Леонтъев, Н. Маслова, А.Петровський та ін.). Стосовно стилів спілкування цікавим є дослідження В.Галузьяка, який індивідуальний стиль педагогічного спілкування розглядає «як детерміновану мотиваційно-ціннісними диспозиціями педагога сукупність стабільних в часі, індивідуально своєрідних і транситуаційних способів, прийомів та експресивних характеристик його спілкування з учнями.... та визначає вісім якісно своєрідних стилів педагогічного спілкування: «авторитетний» (відкритий, доміантний, дружелюбний); «діловий» (закритий, доміантний, дружелюбний); «зверхній» (закритий, доміантний, недружелюбний); «конформний» (відкритий, пасивний, дружелюбний); «байдужий» (відкритий, пасивний, недружелюбний); «відчужений» (закритий, пасивний, недружелюбний); «формально-толерантний» (закритий, пасивний, дружелюбний); «агресивний» (відкритий, доміантний, недружелюбний)» [40, с. 6-7].

С. Братченко та С. Рябченко, аналізуючи стиль спілкування використовують поняття «направленість у спілкуванні» [219, с. 46].

Р. Бертон та Г. де Бюффон заявляли, що стиль необхідно вивчати стосовно конкретної особистості. *Індивідуальний стиль* – це завжди людина з усіма її індивідуальними особливостями, це особиста манера виконання, якою можливо оволодіти шляхом “вживання в неї”, прийняття певних цінностей та установок [107, с.10].

Як наукове поняття «індивідуальний стиль діяльності» увійшов у психологічну літературу не так давно, хоча реальність яку воно описує, вивчалась і раніше. Так, у роботах Б.Теплова зустрічались висловлювання про різні способи виконання однієї і тієї ж самої діяльності. Сам термін вперше застосував В. Мерлін як інструмент більш глибокого розуміння взаємовідносин об’єктивних вимог діяльності та ознак конкретної особистості, причому він визначає індивідуальний стиль діяльності як «...систему взаємопов’язаних дій, за допомогою яких досягається заданий результат». На думку Є. Клімова, «під індивідуальним стилем слід було б розуміти всю систему ознак діяльності даної людини, зумовлених особливостями їх індивіда» [84, с.58]. Існує ще одна наукова думка про те, що індивідуальний стиль діяльності обирається особистістю в існуючому фонді суспільних моделей та зразків. Якщо прийняти це твердження, то виходить, що існують стильові особливості діяльності, які акумулюють у собі узагальнений досвід минулого; і як норми, регулятиви існують незалежно від індивіду.

Розмірковуючи над природою стилю як особистісного конструкту, В.Мерлін прийшов до відкриття дуже важливих закономірностей, що мають відношення до всіх стильових характеристик. Перший із цих аспектів пов’язаний із поняттям зони невизначеності, як умови формування стилю. На думку вченого, виконання будь-якої діяльності людиною залишає їй можливість виявити власну індивідуальність у постановці проміжних цілей, виборі засобів для їх досягнення і реалізації самої діяльності. Тому «стиль

виникає там, де є свобода самовираження». Коли ж діяльність жорстко регламентована і алгоритмізована, то в такій ситуації індивідуальному стилю важко проявитися. Людина, яка бачить перед собою різноманітність способів виконання діяльності, ніби обмежується якимось одним, який і складе стиль її діяльності. Зона невизначеності суб'єктивно зумовлена: там де одна людина бачить велику кількість рішень, інша – лише одне. Тому, зовнішня і внутрішня свобода є умовою виникнення стилю діяльності. Другий аспект, що був відкритий під час досліджень індивідуального стилю діяльності, полягає в тому, що для його формування необхідна особистісна включеність у діяльність. Стиль формується лише за умови позитивного ставлення до діяльності і прагнення зробити її якомога краще. Про це свідчать дослідження, які були проведені на різних професійних і вікових групах [84, с.96]. Третій аспект, що був пов'язаний з розробкою індивідуального стилю діяльності акцентує увагу на системотвірній функції. Оскільки, В.Мерлін розглядав індивідуальність як складну ієрархічну систему, що включає в себе різні рівні організації – від біохімічного до соціально- психологічного, взаємопов'язуючою ланкою між ними є індивідуальний стиль діяльності особистості. Таке положення стилю зумовлене тим, що він є конструктом, який формується найпізніше і спирається при цьому на уже сформовані індивідуальні та особистісні якості людини, пов'язуючи їх між собою. Більш того, у дослідженнях було виявлено, що стиль часто виконує компенсаційну функцію, допомагаючи людині при виконанні діяльності. У структурі індивідуального стилю діяльності В. Мерлін виділив три основні компоненти: стиль операцій, стиль дій або реакцій і стиль цілепокладання. В. Мерлін зазначає, що індивідуальний стиль діяльності зумовлюється своєрідністю дій, спрямованих на досягнення певної мети. Він підкреслює, що завдяки індивідуальному стилю виникають нові зв'язки між індивідуальними властивостями різних ієрархічних рівнів індивідуальності. Це відбувається через зміну характеру зв'язків між властивостями нервової системи та

мотивами, спрямованістю особистості в певній діяльності, що створюють нову систему властивостей. Стиль є “необхідною передумовою опосередкованої функції об’єктивних вимог діяльності у становленні новоутворень особистості” [110, с.153].

Сьогоднішній стан дослідження стильових феноменів знаходиться на межі інтеграції. Розрізняється стилі як сукупність відмінних ознак діяльності (стилі професійної діяльності). Вони виникають у процесі становлення і розвитку професії, закріплюються у логіці використання засобів праці; ці стилі в подальшому існують незалежно від своїх творців. Вони стають своєрідними еталонами, нормативами для людей, які оволодівають даною діяльністю.

На думку Є.Клімова, "індивідуальний стиль є індивідуально-своєрідною системою психологічних засобів, до застосування яких свідомо або стихійно вдається людина з метою найкращого збалансування власної індивідуальності з предметними зовнішніми умовами діяльності" [84, с.49]. Автор підкреслює, що індивідуальний стиль діяльності має власну структуру, в ядро якої входять саме індивідуально-психологічні особливості, що, або сприяють, або заважають успішності діяльності.

Таким чином, чотирьохрівнева структурно-функціональна організація стилю намагається інтегрувати всі знання, які були набуті у дослідженнях про всі відомі на сьогодні стилі і поєднати їх із середовищним фактором й фактором індивідуальності людини: рівнем психічного розвитку, професійною готовністю. Урахування цих умов, особливостей стилю відкриває можливості для вдосконалення професійної підготовки фахівців.

Є.Клімов підкреслює, що *індивідуальний стиль* – це сукупність загальних та індивідуальних способів роботи, що дозволяють максимально використовувати цінні якості людини та компенсувати її недоліки [85, с.152]. Важливим моментом, на який вказує автор, є виховання людини, яка характеризується єдністю типологічного та індивідуального, що проявляється в її своєрідному стилі діяльності. Формування “стандартного

суб'єкта” призводить до сірості професійної діяльності. Важливою умовою майстерності, а значить, і успіху є побудова власного “почерку” діяльності, індивідуально-своєрідного стилю роботи, що визначає продуктивність праці [85, с.153].

А. Маркова та А. Никонова розглядають три групи характеристик індивідуального стилю педагогічної діяльності - 1) змістові, 2) динамічні та 3) результативні характеристики. 1. Серед важливих **змістових характеристик** вчені називають такі, як: переважна орієнтація вчителя: на процес навчання, процес та результати навчання, тільки на результати навчання; адекватність-неадекватність планування навчально-виховного процесу; оперативність-консервативність у використанні засобів та способів педагогічної діяльності; рефлексивність-інтуїтивність. 2. Аналогічно виокремлюються **динамічні характеристики**. 3. Коли говорять про індивідуальний стиль педагогічної діяльності, мають на увазі те, що обираючи ті, чи інші засоби педагогічної діяльності та форми поведінки, педагог враховує свої індивідуальні схильності [107, с.41]. Педагоги, які мають різну індивідуальність, з багатьох навчальних завдань можуть обрати одні і ті ж, але реалізувати будуть їх по-різному.

На практиці розрізняють індивідуальний стиль продуктивний та непродуктивний. Різні ієрархічні рівні індивідуального стилю є змінними різною мірою.

Типологічно зумовлений індивідуальний стиль діяльності формується упродовж життя. Про це свідчить хоча б той факт, що певний стиль властивий далеко не всім людям, які належать до одного типу нервової системи й темпераменту, а лише деяким. Одна з умов формування індивідуального стилю діяльності (далі ІСД) – позитивне ставлення до діяльності. Його роль полягає в тому, що при формуванні ІСД людина активно шукає такі прийоми й способи дій, які б дали можливість їй найкраще виконати завдання. Активний пошук доцільних способів дії має провідне значення у формуванні ІСД [200, с.204].

Є. Клімов вважає, що «індивідуальний стиль професійної діяльності - стійка індивідуально-специфічна система психологічних засобів, прийомів, методів виконання тієї або іншої діяльності» [85, с.169]. ІСПД є єдністю професійно незмінного та індивідуального неповторного у тій чи іншій діяльності. Механізмом, який забезпечує становлення стилю є особистісно-діяльнісна саморегуляція, яка спонукає суб'єкта до самовдосконалення діяльності в процесі професійного саморозвитку та самоосвіти. Формування ІСПД не є миттєвим, його становлення визначається як поетапний процес входження особистості до професійного буття (О. Торхова), джерелом якого є протиріччя між потребою особистості у реалізації власної унікальності й неповторності та наявністю визначених для кожного норм, цілей та завдань професійної діяльності. ІСПД особистості за своєю психологічною сутністю вже не може бути помилковим, оскільки він визначає яким саме способом досягається ефективність професійної діяльності. Він обирається фахівцем не тільки тому, що є найуспішнішим, а й тому, що привносить задоволення від професійної діяльності, породжує стан емоційного комфорту, почуття особистої свободи. І хоча ІСПД фахівця визначає, перш за все, його індивідуальне – те, що є особливим у особистості, що зумовлене його індивідуально-психологічним розвитком та вихованням, в ньому проявляється і типове – те, що є характерним для професійної діяльності, для групи професіоналів. Один і той самий стиль може бути властивий людині в різних видах діяльності. Розв'язання проблеми формування ІСПД відкриває можливості для вирішення інших проблем, зокрема задоволеності людини своєю працею, що вважається однією з головних характеристик професійної придатності.

Теоретичні дослідження, досвід професіографування переконують, що профпридатність – складне, багатоконпонентне (системне) явище. Воно досить повно може бути представлене як чотириконпонентна система, складовими якої є: 1) професійні знання, уміння, навички; 2) психофізіологічний потенціал; 3) професійна мотивація; 4) задоволеність

(незадоволеність) працею. Відтак, можливе виділення певних узагальнених видів ІСПД, які визначають професійну діяльність більшості фахівців (у даному випадку педагогів).

Основними функціями індивідуального стилю діяльності є: смислотвірна, системоутвірна, інструментальна та компенсаторна функції [110, с.199]. *Смислотвірна* функція індивідуального стилю професійної діяльності проявляється у різного роду інтенціях педагога (від лат. intention - устремління, намір, спрямованість свідомості, волі, почуттів). Становлення стилю відбувається завдяки особливому, універсальному мотиву - завжди залишатися самим собою, розвивати свою індивідуальність. *Системотвірна функція* ІСПД виявляється у тому, що у міру становлення стилю, по-перше, окремі властивості індивідуальності педагога інтегруються у гармонійне ціле, створюючи неповторне поєднання елементів професійної компетентності; а по-друге, закріплюються індивідуально-неповторні способи виконання об'єктивних вимог до діяльності, покращуються її результати, підвищується вдовolenість професійним вибором. *Компенсаторна функція* ІСПД передбачає те, що завдяки окремим індивідуальним властивостям, що утворюють стиль як єдину систему, відбувається компенсація, заміщення тих індивідуальних особливостей особистості, які за своєю сутністю є протилежними до вимог конкретної професії, в результаті чого фахівець досягає успішності у професійній діяльності. *Інструментальна функція* ІСПД полягає в тому, що стиль зумовлює систему операцій, завдяки яким фахівець реалізує власну діяльність, досягає поставлених цілей [110, с.211].

Механізмом, який забезпечує становлення стилю, є особистісно-діяльнісна саморегуляція, яка спонукає суб'єкта до самовдосконалення діяльності в процесі професійного саморозвитку та самоосвіти.

Таким чином, дослідження індивідуального стилю зарубіжними та вітчизняними фахівцями характеризуються особистісним підходом до означеної проблеми, який дозволив розкрити та описати інструментальну і компенсаторну функції стилю, вплив стилю на особистісні структури та

поведінку людини. Разом з цим, означені дослідження не розглядають залежність індивідуального стилю від вимог навколишнього середовища, від своєрідності діяльності, тобто не усвідомлюється зворотній вплив діяльності, життєвих умов на формування особистості.

Слід зазначити, що процес розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителів музики, тим більше його формування засобами народнопісенної творчості цілеспрямовано не вивчався. Тому, на нашу думку, повний аналіз сутності індивідуального стилю професійної діяльності вчителя можливий за умов інтеграції психологічного та педагогічного підходів, перший з яких розглядає механізми, що діють у другому.

Разом з цим, формування індивідуального стилю діяльності передбачає професійне становлення особистості, що відбувається протягом її трудового шляху. У даному випадку доречно розглянути ІСПД з позиції *діяльнісного підходу*, що вивчає індивідуальність у системі її способів та прийомів діяльності (О. Конопкін, О. Леонт'єв, Є. Клімов). Одним з основоположників означеного підходу вважають С.Рубінштейна, який зазначав, що людина розвивається в діяльності, що дає можливість виходити за стандартні рамки, актуалізувати потенційні можливості, самовдосконалюватися. Він вважав помилковим протиставлення людини об'єктивним умовам її діяльності та наголошував на взаємодії суб'єкта із зовнішнім середовищем.

З позицій вищезазначеного підходу особистість професіонала вивчається в плані відповідності (невідповідності) вимогам діяльності. Ці вимоги, залежно від особливостей праці по-різному детермінують професійну поведінку особистості. Професійна діяльність розвиває не лише відповідні їй навички, вміння, формує окремі функціональні системи, впливає на своєрідність психічних процесів, але й формує особистість в цілому, її професійні риси, *професійний тип* [164, с.3].

Враховуючи тенденції педагогіки, а саме те, що індивідуальність є завжди суб'єктом діяльності, джерелом активності, ми акцентуємо увагу на *особистісно-діяльнісному підході* у визначенні сутності поняття

індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики. Для педагогіки особливо важливим є не стільки прояв індивідуальності в праці та діяльності взагалі, скільки вирішальна роль діяльності у формуванні індивідуальності. Тому, оскільки індивідуальність вчителя реалізується в професійній діяльності, то лише остання і володіє формувальними можливостями. Педагогічна діяльність характеризується творчим характером, у ній проявляється не лише індивідуальність кожного учасника навчального процесу, а й відбувається її становлення на новому, більш високому рівні.

Водночас, предметна специфіка діяльності вчителя значно впливає на особливості становлення його індивідуального стилю професійної діяльності. У зв'язку з цим, під *індивідуальним стилем професійної діяльності вчителя музики* ми розуміємо сукупність засобів та прийомів роботи, зумовлену особливостями його індивідуально-психологічних характеристик та фаховою специфікою музично-педагогічної діяльності.

Професіоналізм вчителя характеризується фактом оптимального впливу педагога на розвиток особистості учня, адекватністю та достатністю педагогічних дій та їхніх наслідків для успішного його розвитку. Водночас, вчитель не розчиняється цілком у своїх учнях, він залишається собою. Саме така якість, бути різним та залишатись собою, неповторним, і визначається як індивідуальний стиль професійної діяльності. Тож виникає питання, що складає *індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики*? Якщо розбити дане поняття на складові, то отримаємо: індивідуальність, стиль, професійна діяльність. Отже, за своєю сутністю та структурою, *індивідуальний стиль* - це індивідуальність педагога, що проявляється у його стилі професійної діяльності. Попередній детальний розгляд змісту означеного поняття показав, що воно є багатофункціональним та багатокомпонентним, що відображає багатогранність музично-педагогічної діяльності. Професія вчителя музики залучає до роботи всі риси особистості. Вчитель працює собою. Він і інструмент, і виконавець на цьому інструменті.

В цьому і полягає своєрідність його професії, що одночасно є індивідуальним та неповторним мистецтвом.

На основі теоретичного аналізу ми визначаємо структуру індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики. Його складають такі компоненти: *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний, професійно-творчий та педагогічно-виконавський*.

Мотиваційно-ціннісний компонент передбачає бажання вчителя працювати в обраній сфері, його інтерес до взаємодії з учасниками педагогічного процесу. Ціннісні орієнтації є внутрішнім регулятором діяльності педагога, що визначають ставлення до навколишнього світу і до себе. В якості цінностей педагога є екзистенційні цінності (любов, свобода, совість, віра, відповідальність), що органічно пов'язані з моральними цінностями (добро, благородство, безкорисність...) Важливе місце в системі цінностей займають патріотичні (патріотизм, національна гідність, громадянство...) та естетичні цінності. Видатний російський психолог О.Леонт'єв вважає, що людське мислення характеризує пристрасність, тобто зумовленість мисленнєвої діяльності людини її суб'єктивним досвідом (емоціями, цілями, цінностями та ін.) [214, с.12]. Саме в педагогічній діяльності відбувається ціннісне творче самозосередження, що включає реалізацію вищих цінностей і пошук нових, оригінальних ідей.

Поняття “мотив” (від латинського *motiv* – приводити у рух, штовхати) означає спонукання до діяльності, пов'язане із задоволенням потреб суб'єкта; сукупність зовнішніх або внутрішніх умов, що викликають активність суб'єкта і визначають його спрямованість. Мотиви педагогічної діяльності – спонукання, пов'язані із її здійсненням: чи це внутрішня потреба працювати в галузі певного предмету; чи це потреба працювати з людьми (виховувати їх, навчати), яка ґрунтується на самопізнанні своїх здібностей, характеру, покликання; чи це необхідність, пов'язана з виконанням ролі, зумовленої примусовим вибором професії, примусовим вирішенням завдань, що пропонуються професією [93, с.15]. Мотиви розглядаються в єдності із

завданнями діяльності. Якщо завданням формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики засобами народної пісні є: формування особистості – громадянина своєї держави, який прагне служити ідеалам свого народу, виховувати молоде покоління українців на засадах національних цінностей, прищепити їм істинну любов до Батьківщини, то мотиваційний компонент досліджуваного феномена включає такі якості особистості, як: 1) власна професійна позиція; 2) спрямованість педагога, що становить собою його стійку мотивацію на продуктивну педагогічну взаємодію, на формування особистості учня засобами народнопісенної творчості, на досягнення ефективної результативності цієї діяльності.

Комунікативно-організаційний компонент охоплює ті здібності вчителя музики, що характеризують його як організатора педагогічної взаємодії. Створення відповідного емоційного клімату, цього своєрідного фону музичних занять, дуже важливе для продуктивної роботи на уроці. Розвиток комунікативності потребує копіткої роботи, бо мистецтву душевного контакту не можна навчати за підручником чи звести його до якоїсь суми правил. Його найважливішою передумовою є відвертість, готовність зрозуміти і прийняти нове та незвичне, тому серед розмаїття засобів розвитку цієї якості одне з головних місць належить мистецтву. Художні твори (а особливо народні пісні), передаючи різні типи взаємин людей, моделюючи сам процес їхніх стосунків, досягають виняткової глибини та повноти у розкритті способів спілкування, психологічного аналізу його самоцінності. Крім того, мистецтво у своїй сутності само є спілкуванням, бо структура художнього твору передбачає контакт з реципієнтом, а тому діалогічна за своєю природою. Іншими словами, функція комунікативного компоненту полягає у розвитку таких властивостей особистості вчителя, як комунікабельність, контактність та емоційна культура, що сприятимуть ефективному впливу на аудиторію. Комунікабельність вчителя передбачає вміння бути товариським, розкутим, впевненим у собі в процесі спілкуванні. Контактність – вміння налагоджувати контакт з аудиторією, впливати на неї,

створювати теплу психологічну атмосферу спілкування тощо. Емоційна культура вчителя виявляється у прояві позитивних емоцій, що вказує на його гарний настрій, почуття захопленості, емоційний підйом, радість спілкування з учнями тощо [8, с.118].

Професійно-творчий компонент забезпечується такими характеристиками творчої діяльності, як творче мислення, ініціативність, багата уява, спостережливість, прагнення та вміння доводити творчі задуми до кінця, пошук нових способів діяльності тощо. Іншими словами, особливості творчої діяльності полягають у створенні нового продукту, який би відрізнявся оригінальністю та своєрідністю. В даному випадку, вивчення вище зазначених якостей особистості вчителя, виявило важливу роль педагогічної інтуїції, творчого потенціалу та новаторства. Справа в тому, що творчість – це діяльність, що розкриває неусвідомлені процеси інтелектуальної активності особистості, тим паче - індивідуальності вчителя, його творчого потенціалу.

Як «ціннісно-процесуальний феномен» (А. Канарський) творчість є цінністю як процес, незалежно від матеріально вираженого результату останнього. Адже не завжди творчі здібності та творча діяльність фіксуються предметно, результатом творчості може виступати і власний духовний розвиток особистості – збагачення її внутрішнього світу, удосконалення її задатків, здібностей, обдарувань, здатності до спілкування, тобто усе, що детермінує подальшу творчу активність самої особистості та підвищує її значущість для себе та для інших [116, с.30].

Таким чином, будь-яка продуктивна діяльність повинна характеризуватися елементами творчості. А творчість – це і новаторство, і багата уява, і розвинена інтуїція. В.Загвязинський розглядає педагогічну інтуїцію як здатність, що розвивається на основі досвіду або наукового пізнання, і без логічного аналізу допомагає углядіти вірне рішення [56, с.32]. Іншими словами, автор зовсім виключає свідомість і провідну роль надає підсвідомості. Але, більшість фахівців вважають важливими й логічну й

чуттєву сфери педагогічної інтуїції. Разом з цим, точно не відомо, яка з них відіграє провідну роль. Відомо, що інтуїція – це евристичний процес, що складається у знаходженні вирішення завдань на основі орієнтирів пошуку, не пов'язаних логічно або недостатніх для отримання логічного висновку. Для інтуїції характерна швидкість (іноді моментальність) формулювання гіпотез та прийняття рішення. Крім цього, їй притаманна недостатня усвідомленість її логічних підстав. “Хороша” інтуїція проявляється у прийнятті рішень, що просувають педагога до шуканого результату, “погана” – та, що відводить від нього [93, с.57]. Ми дотримуємося трактування поняття інтуїції як чуття, передчуття, а під педагогічною інтуїцією розглядаємо відчуття педагогічної ситуації, прийняття вірного її вирішення та передбачення його результативності. Необхідно багаторазово впевнюватися в істинності прийнятого рішення або виконаної дії. Це дозволить краще пізнати власну індивідуальність, добре розвинути педагогічну інтуїцію та ефективно здійснювати педагогічну діяльність, формувати індивідуальний стиль професійної діяльності.

Творчість, за усталеними оцінками, є процесом народження нового, оригінального продукту. Педагогічна творчість, на думку М. Поташника, має ту особливість та унікальність, що її змістом є творіння (формування, виховання) людини неповторної та унікальної [136, с.80].

Новаторство вчителя проявляється у його здатності до інноваційної діяльності, до пошуку нових методів, способів та прийомів діяльності, що сприятимуть реалізації особистісно-орієнтованого підходу в організації педагогічної взаємодії. Сучасність вимагає від вчителя бути мобільним, гнучким, енергійним в інформаційному просторі з метою створення такої системи способів та прийомів діяльності, яка б відповідала новим освітнім тенденціям та інтересам вихованців. Для вчителів музики важливою є здатність до художньо-творчої та, передусім, музично-творчої діяльності.

Саме означений компонент відіграє провідну роль у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності вчителів музики, бо творча

діяльність завжди забезпечує розвиток та прояв індивідуальності особистості, що сприяє продуктивній педагогічній взаємодії.

Педагогічно-виконавський компонент охоплює ті здібності вчителя музики, що характеризують його як гарного виконавця, вокаліста, культурну людину. До виконавського компонента (для вчителя музики) слід віднести і здатність до спілкування з художнім твором (сприймання, оцінювання, емоційний відгук, інтерпретація). Цей компонент характеризується потребою в художньо-творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні, і все це відбувається на основі засвоєння основ музичної грамоти, удосконалення набутих знань в основних видах музичної діяльності – хоровому співі, грі на музичних інструментах, сприйнятті музики. До виконавського компонента відносяться і знання особливостей української та зарубіжної музики, музичних форм, жанрів, засобів музичної виразності. Вчитель має цікавитися напрямками й перспективами розвитку музично-естетичного виховання. Майбутній учитель музики також має розвивати динамічні можливості голосу в умовах використання різних типів вокальної техніки; вільно володіти вокально-хоровими навичками, удосконалювати манеру виконання; використовувати власні методи й прийоми у вокально-хоровій роботі; самостійно аналізувати музичний твір і тематично ілюструвати його тощо.

Таким чином, індивідуальний стиль професійної діяльності учителів музики визначається взаємодією чотирьох компонентів: мотиваційно-ціннісного, комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-виконавського (Рис. 1.2).

З метою діагностики рівнів сформованості у студентів – майбутніх учителів музики – індивідуального стилю професійної діяльності, було визначено систему критеріїв педагогічної діагностики стану сформованості ІСПД майбутніх учителів музики та їх показників. Відомо, що критерій - це ознака, на основі якої проводиться оцінка, ступінь розвитку тієї чи іншої якості. В даному випадку, кожен критерій оцінює окремий компонент з двома показниками. За рівнем сформованості всіх показників можливо

говорити про повний прояв певного критерію. Кожен критерій входить в ціннісну систему, яка визначає рівень сформованості того чи іншого компоненту індивідуального стилю професійної діяльності.

Відповідно до розробленої компонентної структури ІСПД вчителя музики було виділено *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний, професійно-творчий та педагогічно-виконавський* критерії його діагностики.

За мотиваційно-ціннісним критерієм визначатимуться мотиви професійного вибору майбутніх учителів, а також систему цінностей і смислів як детермінант їхньої майбутньої педагогічної діяльності. Цінність і смисл розглядаються сьогодні як системотвірні поняття особистісно-орієнтованої педагогіки, особливий тип світоглядної орієнтації особистості. Ціннісно-сміслова спрямованість визначає, на нашу думку, домінантні характеристики професійної діяльності особистості. Інтереси, схильності, вольові установки, судження, моральні мотиви діяльності, що лежать в основі ціннісно-сміслової спрямованості особистості (А. Ревунова), детермінують індивідуальний «простір дії» у реалізації загальних діяльнісних стратегій. Концептуальні вектори, за якими, визначаються мета і зміст діяльності, проходять крізь призму ціннісно-сміслового поля особистості і знаходять реалізацію через її індивідуальний стиль діяльності.

У контексті нашого дослідження особливий інтерес становить виявлення найбільш значущих для майбутніх учителів *педагогічних цінностей*. Останні В. Сластьонін визначає як аксіологічну складову професійно-педагогічної культури: знання, ідеї, концепції, які набувають в сучасному суспільстві та педагогічному житті найбільшої значущості.

У процесі своєї діяльності, як зазначає вчений, кожен педагог як особистість актуалізує лише ту частину професійних та педагогічних цінностей, яка є для нього життєво та професійно необхідною: «Ця особливість необхідної професійної ініціативи надається вчителю в його свідомості у формі «Я-професійне», з яким і коректується індивідуалізований професійно-педагогічний досвід і пов'язані з ним переживання, переконання,

професійні зв'язки та відношення» [168, с.345].

Особистісна система педагогічних цінностей, яка, формується на основі соціально-педагогічних та професійно-групових цінностей, у діяльності вчителя набуває функціонального значення. Елементами цієї системи стають, за В. Сластьоніним, певні «аксіологічні функції», як то – концепція формування особистості спеціаліста, концепція діяльності, уявлення про технологію побудови освітнього процесу в школі, про специфіку взаємодії з учнями, про себе як професіонала тощо. Інтегративною аксіологічною функцією, що об'єднує всі інші, є індивідуальна концепція смисла професійно-педагогічної діяльності в житті вчителя [168, с.348].

Таким чином, на ціннісно-смісловому рівні визначається *концептуальна спрямованість професійної діяльності*, виявлення основних положень якої має розкрити індивідуальні особливості професійної позиції майбутнього вчителя як основи творення його індивідуального стилю професійної діяльності.

Важливою характеристикою професійної педагогічної позиції вчителя музики сучасної української школи нами виділено її *національну визначеність*. Під останньою ми розглядаємо етно-педагогічну спрямованість професійної діяльності вчителя музики національної школи, його інтерес до національної культури, фольклорної спадщини як ефективного педагогічного засобу у формуванні школярів як національно свідомих громадян нашого суспільства.

У дослідженні індивідуального стилю педагогічної діяльності необхідним було виявлення також особливостей стилю педагогічного спілкування та організаторської діяльності майбутніх вчителів музики. Стосовно першого ми виділили в системі показників *особливості педагогічно-комунікативної взаємодії*, розуміючи під останніми відношення «учитель-учні» в особистісному (взаєморозуміння), педагогічно-доцільному (виховання) та морально-нормативному (педагогічна етика і такт) аспектах.

**Структура індивідуального стилю професійної діяльності вчителя
музики:**

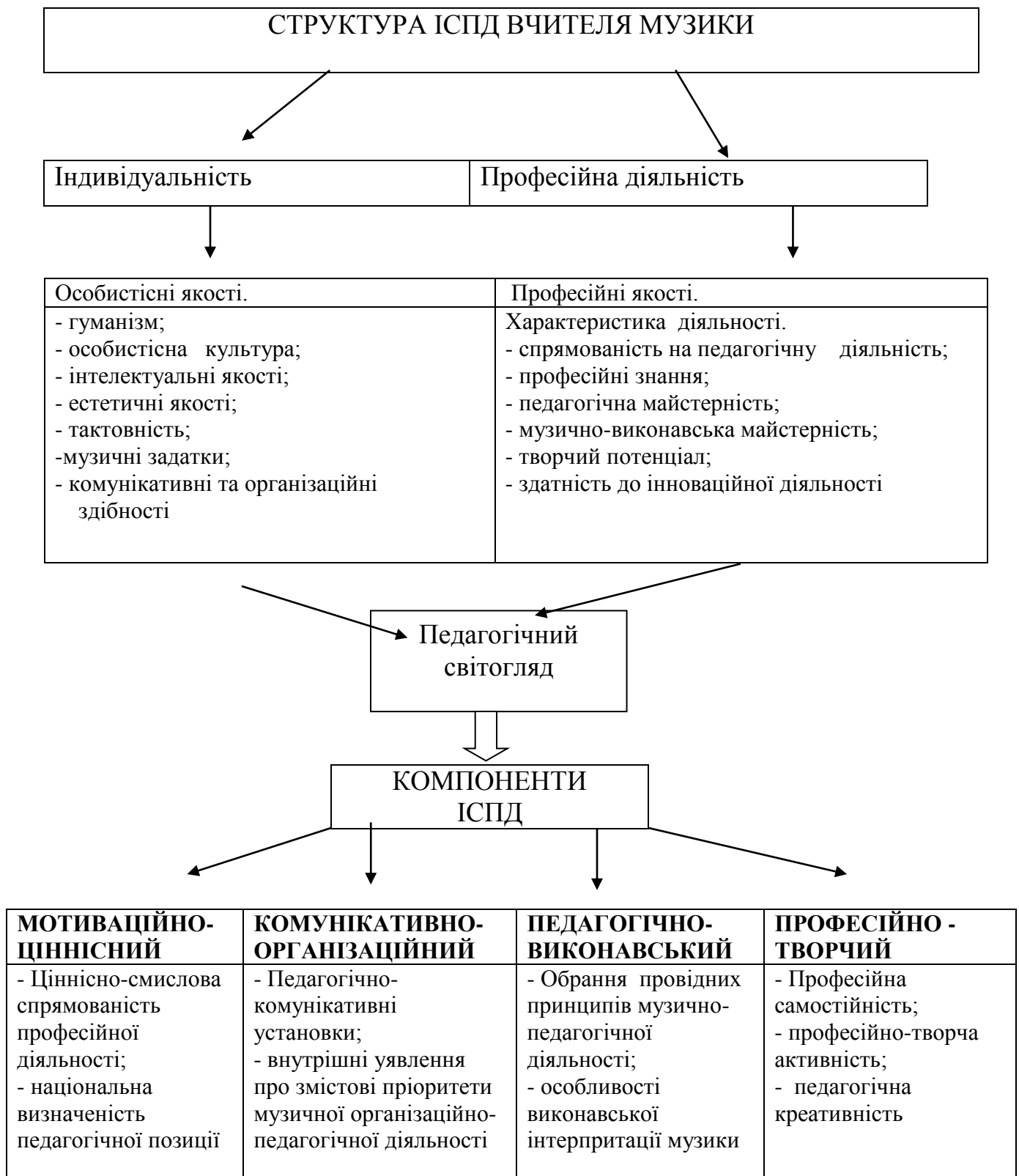

Рисунок 1.2.

Показником критерію організаторської діяльності вчителя музики було виділено, передусім, *особливості організації ним музичної діяльності школярів* як сформовану систему способів розв'язку навчально-розвивальних та виховних завдань у спектрі колективного музикування (організація діяльності учнівських музичних колективів, організація колективної навчальної діяльності на уроках, організація дозвілля школярів засобами музики тощо).

Фахові складові ІСПД вчителя музики, представлені його виконавським компонентом, досліджувались на основі виявлення *особливостей системи принципів музично-педагогічної діяльності*, що сформувались у майбутнього вчителя в процесі підготовки і мали побічно вказувати на педагогічні характеристики його професійної діяльності, а також в оцінюванні рис «виконавського стилю» студентів, а саме особливостей виконання ними музичних творів, яке мало розкрити як їхнє митецьке бачення, так і виконавську манеру, особливості інтерпретаційного підходу.

Творчі виміри індивідуального стилю професійної діяльності вчителя (педагогічний критерій) досліджувались через прояви його *професійної самостійності, професійно-творчої активності та педагогічної креативності*. Під професійною самостійністю ми розглядали ступінь самостійності педагогічного та музичного мислення майбутнього вчителя, його здатність формулювати педагогічні гіпотези, проектувати власну педагогічну діяльність і передбачати її результативність. Яскравим проявом професійної самостійності ми виділяли також наявність у майбутніх педагогів-музикантів власних методичних підходів до розв'язку навчальних завдань.

Ступінь прояву творчих якостей майбутніх учителів музики розглядався нами у спектрі їхньої *професійно-творчої активності*, під якою (за В.Андрющенком) розумілося прагнення студентів до художньо-творчого самовдосконалення, володіння навичками музично-творчої діяльності – художньо-образної інтерпретації музичних творів, музичної імпровізації,

навичок композиції тощо, дослідницького підходу до майбутньої педагогічної діяльності [7, с.11]. Окрім того, нами враховувались ознаки творчої активності вчителя музики, виділені С.Ковальновою: здатність до індивідуально-неповторного музичного, особистісного та професійного самовираження, готовність до здійснення продуктивної, пошуково-перетворювальної музично-педагогічної діяльності як «творчого процесу, детермінованого внутрішньо-емоційним спонтанним саморухом до якісних змін» [71,с. 38].

Окремим показником творчості вчителя в контексті його професійної діяльності ми виділили *музично-педагогічну креативність*, під якою розуміється здатність учителя до генерування творчих ідей, які дозволяють знаходити оригінальні розв'язання педагогічних ситуацій та нові, нестандартні ефективні підходи до організації музично-педагогічної діяльності [71, с.39]. У контексті нашого дослідження окремою складовою музично-педагогічної креативності розглядалась потреба майбутнього вчителя музики у дослідженні національної культурної спадщини як педагогічного чинника. Педагогічна креативність – це визначена психічна і психо-соціальна готовність особистості до змін педагогічних ситуацій, що дає можливість підвищити ефективність взаємодії педагога та учня у спільній діяльності. Про педагогічну креативність йдеться за наявності творчого самопочуття (саморегуляція и самоконтроль, емоційна стійкість, волевільності, почуття радості, рівень роботоздатності, любов і доброта до людей) і творчих здібностей (кмітливості, здатність комбінувати, дивергентне мислення, візуальна творчість, здатність асоціювати).

Отже, з метою вивчення стану сформованості ІСПД майбутніх учителів музики було виділено *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний, педагогічно-виконавський та професійно-творчий* критерії дослідження. Показниками сформованості ІСПД за означеними критеріями відповідно визначено:

- мотиваційно-ціннісний критерій: *ціннісно-сміслова спрямованість професійної діяльності; національна визначеність педагогічної позиції* ;
- комунікативно-організаційний критерій: *педагогічно-комунікативні установки; внутрішні уявлення про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності*;
- педагогічно-виконавський критерій: *обрання провідних принципів музично-педагогічної діяльності; особливості виконавської інтерпретації музики*;
- професійно-творчий критерій: *професійна самостійність, професійно-творча активність; педагогічна креативність (Див. додаток А)*.

Окреслена система критеріїв та показників сформованості ІСПД вчителя музики була використана в ході діагностики ІСПД під час констатувального дослідження.

1.3. Педагогічний потенціал української народнопісенної творчості у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики

Пісня є своєрідним засобом ідентифікації на підсвідомому рівні. Тому, можна стверджувати, що роль народнопісенної творчості у професійній діяльності вчителя музики є неоціненною. Адже вона не тільки зумовлюється сенсом діяльності вчителя музики, а й надає неповторності та своєрідності цій діяльності, зумовлюючи формування професійного ідеалу вчителя музики національної школи.

У формуванні стилю професійної діяльності вчителя музики велику роль може відігравати українська народнопісенна творчість. Адже вона формує такого вчителя, який є патріотом своєї держави. Народнопісенна творчість має національний, високоморальний характер. Тому виховання

молоді саме на традиціях свого народу, його народнопісенності творчості несе в собі гуманістичний та естетичний потенціал. Впливаючи на емоційну сферу людини, народні пісні навчають любити своїх ближніх, любити природу, усе прекрасне, а саме головне – любити свою рідну землю, де ти народився. Адже, ІСПД вчителя музики, сформований засобами української народної пісні – це стиль патріота України.

Народна пісенна культура як художньо-комунікативна, освітня і розвиваюча система, відображає уявлення про життєві цінності, взаємовідношення людьми, людиною і суспільством, формах духовної життєдіяльності соціума.

Серед усіх різновидів українського народного мистецтва особливе місце у визначенні національного ідеалу належить народній пісні, оскільки «вона виявляє саму душу народніх мас...і впливає на емоції людини безпосередньо через думки і уявлення» [26, с.119].Через народну пісню «душа безпосередньо розмовляє з душею» і тим самим підтримує «свідомість національної єдності українського народу, любов до батьківщини і пошану до себе» [26, с.120]. Саме тому в пісні, на переконання Г.Ващенка, найяскравіше відображається *національний ідеал* людини, на який має орієнтуватися у своїй навчально-виховній роботі та професійному саморозвитку майбутній вчитель музики національної школи. Пісня, як засіб музично-педагогічної діяльності, має великий вплив на здійснення цієї діяльності, адже саме спів пов'язаний з розвитком емоційності, він поглиблює та збагачує сприйняття музики в цілому, посилює вплив музичного мистецтва на учня. Спів розглядається як найбільш доступна форма виконання музики. Через пісню проходить процес самовираження учня та вчителя.

Проблемі впливу народної музичної творчості на розвиток особистості майбутнього вчителя музики присвячено цілий ряд праць, зокрема: В.Процюк (підготовка майбутніх учителів музики до виховання у молодших школярів морально-естетичних почуттів засобами народної музичної

творчості), С. Крамська (педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики), Л. Побережна (розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики) та ін.

Спробуємо обґрунтувати педагогічну цінність українського народного мистецтва (зокрема народної пісні) як ефективного засобу формування професійно значущих особистісних якостей майбутнього вчителя музики національної школи, який втілюється у його ідеалі та визначають особливості, типологію його індивідуального стилю діяльності.

Український народ належить до найпісенніших народів світу. У скарбниці його культурних надбань чільне місце посідає пісня, яка відображує визначні історичні події, героїчну боротьбу проти соціального і національного гноблення, розкриває глибину ліричної душі людини, її здоровий гумор, передає впевненість і надію на краще майбутнє. *Специфічність педагогічних функцій народної пісні полягає у тому, що вона є жанром фольклору, який виступає «зовсім особливим способом осягнення світу і мистецтвом одночасно» [16, с.81], тобто «мистецтвом за формою і не мистецтвом за функціями» [43, с.5], оскільки за колом уявлень, охоплених ним, і за своїми функціями має для народу значно ширше значення, ніж мистецтво як таке». Отже, українську народну пісню можна розглядати як жанр народного музичного мистецтва (і в цьому значенні – засіб естетичного виховання) і водночас – як форму реалізації «принципу національної самосвідомості, що виявляється у музиці» [38, с.22].*

Педагогічний потенціал народної пісенної творчості, як дійсне джерело збагачення духовного досвіду особистості, що віками відображає сформовані уявлення про світостворення, красу і гармонійність самої людини, полягає в наявності: 1) засобів педагогічної взаємодії на особистість [5, с.57]; а) природних – цикл, ритм, звук, форма, організація; б) предметно-речевих – матеріальні предмети, що мають освітній потенціал: народні костюми, шумові інструменти та інші; в) діяльнісно-процесуальних – всі види

діяльності природних та спеціально організованих процесів; г) комунікативних – мова, мовлення, невербальна взаємодія видів мистецтва: музики, зображення, пластики, хореографії; д) культово-етичних – обряди, ритуали, традиційні форми поведінки; 2) ціннісного змісту, що відображають досвід засвоєння духовних цінностей української культури, ціннісного відношення людини до зовнішнього та внутрішнього світу; 3) способів духовно-практичної діяльності – створенні художнього образу в художній та музичній модальностях, відображенні світоустрою в символічних знаках, співі, вираженні почуттів, емоцій, відношень у художньо-образній формі) [6, с. 142].

Як форма існування народного світогляду, українська пісня виступає образною моделлю людської життєдіяльності, цілісним вираженням національного світорозуміння і світоусвідомлення; музично-філософським осмисленням гармонії і першооснов буття, явищ дійсності, смисложиттєвих проблем; втіленням загальнолюдських і національних цінностей, морально-етичних та естетичних норм тощо.

Для того, щоб розкрити педагогічний потенціал української народнопісенної творчості, потрібно широко розглянути саме визначення. *Українська народнопісенна творчість* – це, передусім, високий вплив духовного народу, одна з форм його свідомості, узагальнення життєвого досвіду, вияву колективного світогляду й естетичного ставлення до дійсності. Любов до пісні в українців закладена на генетичному рівні. Дослідник української народної пісні Ф. Колесса визнавав за піснею велику історико-пізнавальну цінність: «Народні пісні... є органічним витвором народного духу: вони живуть і розвиваються у тісній зв'язі із духовним життям народу, як його найсильніший вияв» [80, с. 24]. Тому українські народні пісні дають невичерпні засоби до пізнання характеру й душі українського народу, його історії й культурного розвитку.

Ця внутрішня цілісність і багатоплановість народної пісні є передумовою її цілісного сприймання та впливу на особистість.

Через емоційно-почуттєву сферу пісня задіює усі наші структури і рівні свідомості та діяльності людини: думки і почуття, установки й ціннісні орієнтації, переконання й мотиви поведінки тощо. При цьому, впливаючи на особистість, вона не лише проникає до її внутрішнього світу, але й взаємодіє з її життєвим і художнім досвідом, із глибинними підвалинами «Я» людини. Завдяки цьому народна пісня, безперечно, впливає на формування *мотиваційного-ціннісного компонента* ІСПД вителя музики. Пісня виробляє спрямованість вчителя на розуміння краси людини, природи, почуттів, ролі музики в житті, а в педагогічній діяльності – інтерес, потребу, прагнення, бажання і т. д.

У народній пісні закладені емоційно-змістовні коди, які розвиваючись і збагачуючись упродовж історії, утворили «національний музичний генотип» як сукупність спадкових музичних структур і засобів, що поколіннями передавалися в народі, формуючи його неповторну ментальність і характер. *До найістотніших ознак, які відрізняють народну пісню від інших видів творчості, належать мелодичність,, колективність, варіативність, імпровізаційність, анонімність, темброво-регістрова манера виконання. У народних наспівах діє окличність, сигнальність.*

Пісня - найпростіша і найпоширеніша форма вокальної музики, в якій поетичний образ поєднується з музичним. *Характерними ознаками пісні є:* наявність у ній закінченої, самостійної, наспівної мелодії, проста структура і відповідність музики загальному змісту тексту без його деталізації. У свій час О.Довженко писав: «Українська пісня. Хто не був зачарований нею, хто не згадує її як своє чисте, прозоре дитинство, свою горду юність, своє бажання бути красивим і ніжним, сильним і хоробрим? Який митець не був натхнений її багатючими мелодіями, безмежною широтою і красою її образів, її чарівною силою, що викликає в душі людській найскладніші, найтонші, найглибші асоціації, почуття, думки і прагнення всього, що є найкращого в людині, що підносить її до вершин людської гідності до людяності до творчості» [42, с.367]. Такі ознаки, притаманні народній пісні, теж

сприятимуть формуванню *мотиваційно-ціннісного компонента індивідуального стилю професійної діяльності.*

Наголошуючи на важливості формування почуттів національного в людині, К.Ушинський писав: «Є лише одна загальна для всіх вроджена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання є: це те, що ми звемо народність. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами»[197, с.68]. Так, пісня, завдяки могутній виховній силі, впливає на формування національної спрямованості ІСПД, а отже і *мотиваційно-ціннісного компонента ІСПД.* Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і допомогу в живому і сильному почутті людини, яке впливає набагато сильніше за переконання, сприйняття тільки розумом, або за звичку, вкорінену страхом покарань. У лиходія, в якого не дошукатися іскри любові до батьківщини: поля батьківщини, її мова, її перекази із життя ніколи не втрачають незбагненої влади над серцем людини. Є приклади ненависті до батьківщини, але скільки любові буває іноді в цій ненависті.

Глибоко дослідив роль української пісні в утвердженні виховного ідеалу українського народу Г.Ващенко. На його думку, українська пісня змістом, багатством, глибиною й різноманітністю переживань, відбитих у ній, красою й мелодійністю посідає одне з перших місць серед пісень народів світу. Саме вона підтримує свідомість національної єдності українського народу, любов до батьківщини і пошану до себе [26, с.120].

Відомий фольклорист С. Мишанич зазначав, що пісня супроводжує все свідоме життя людини – від колискової до гробової дошки. Вона й донині перебуває в стані активного побутування, отже, підтримує формування національної самосвідомості українців [111, с.171]. І в наш час пісня залишається одним з невичерпних джерел національної культури. Саме тому,

пісня впливає на формування *мотиваційно-ціннісного компонента* індивідуального стилю професійної діяльності.

Пісня – незмінний супутник народних звичаїв, що охоплюють усі ланки громадського, родинного й суспільного життя. Пісня, як мова і звичай, складає основу менталітету українців, окреслює провідні ознаки їх національного характеру.

Впродовж віків для української пісенної творчості характерною рисою є відточена символіка з властивою їй ідеалізацією природи, людини і праці. У мелодіях цих пісень знайшов своє відображення *національний стиль української музики*, який цілком залежить від характеру образів поетичного тексту та його емоційного змісту.

Без народної пісні, яка осяває людську свідомість, випробовує й розвиває голосові здібності, емоційну рухливість людини, закладає драматичні основи душі, а найголовніше дає почуття належності до рідного народу, його духовних скарбів, без пісні нема не те що митця, а й просто людини [123, с. 484].

Музика як вид мистецтва втілює і доносить до нас такі цінності, як Віра, Добро, Істина, Краса, що визначають різні форми суспільної свідомості і в процесі професійної діяльності впливають на формування *мотиваційно-ціннісного компонента* індивідуального стилю професійної діяльності. Одним із найважливіших аспектів ціннісного змісту музичного мистецтва є краса. Краса і гармонійність осмислювалися в музичній думці як основні естетичні критерії задовго до становлення естетики як науки, оскільки ще в епоху Відродження (а до того – в працях давньогрецьких філософів) музика трактувалася як спосіб досягнення абсолютно довершеної досконалості. Критерії найвищої естетичності, художній принцип «абсолютної краси» ставали домінуючим у різні періоди еволюції музичного мистецтва [44, с.348].

У мелодії української народної пісні добре відчутні ладові розмаїття. Тому, можна стверджувати, що характер народної пісні безпосередньо

формує національний дух вчителя музики, який позначатиметься на формуванні *мотиваційно-ціннісного компонента* індивідуального стилю професійної діяльності, що буде проявлятися у патріотизмі вчителя музики, його стійкій громадській позиції.

За своїм походженням і сутністю пісня є мистецтвом загальнонародним, вона орієнтована на масове сприйняття і виконання. Мета кожної пісні – апелювання до співпереживання слухачів, що здебільшого вдається.

Національне виховання духовно відтворює в молоді народ, увічніює в підростаючих поколіннях як специфічне, самобутнє, що є в кожній нації, так і загальнолюдське, спільне для всіх націй. Залучаючись до культури свого народу через пісню, людина з колиски засвоює «ірраціональну» інформацію, закладену в мелодико-інтонаційних зворотах, поспів очних ритмоформулах, стилістиці національної музичної мови, які у концентрованому вигляді містять національний духовний досвід і є музичними виразниками національної сутності й ідеалів даного народу. Ця отримана інформація у стислому, ущільненому вигляді кодується у мозку в особливих системах нейронів, відкладається у довготривалій пам'яті людини, а потім постійно відтворюється упродовж життя [115, с48]. Тому такою цінною є фольклорна інформація, закладена в українській народній пісні, - один із найважливіших і найефективніших засобів національного виховання, народної педагогіки, фундаментальна основа формування *національного ідеалу* [127, с.59]. Гуманістична, оптимістична народна творчість випромінює ідеали віри, добра, любові, працелюбності, патріотизму. У фольклорі на генному рівні закладено біологічно необхідний компонент життя людини, той досвід, той світогляд, що не принижують, не пригнічують, а окрилюють, підносять, сприяють формуванню індивідуального стилю діяльності. Видатний педагог К.Ушинський вважав, що «педагогіка – це наука і мистецтво». Виходячи з цього, можна стверджувати, що учитель – митець (артист, музикант). І.Зязюн зазначає, що є «артистичне виховання» - виховання не актора, а виховання митця, який на найвищому професійному

рівні: вільному, творчому, естетичному здійснює свою професійну діяльність, досягаючи у ній єдності істини, добра, краси [58, с.121]. Тому у своєму дослідженні ми будемо розглядати діяльність учителя музики, як діяльність актора, музиканта, митця. Учитель музики сам по собі артист і працює з матеріалом мистецтва. Характер його діяльності, (її форми та методи) тісно пов'язані з мистецтвом і визначаються цим мистецтвом. У свою чергу, мистецтво, як естетичний феномен і як явище культури, є дуже багатограним. Ця його особливість виявляється в різних стилях мистецтва. Національний музичний стиль впливає на діяльність учителя музики, що сприяє формуванню у нього індивідуального професійного стилю діяльності. Поняття ІСПД вчителя музики має естетичний та педагогічний аспекти. В естетичному аспекті воно концентрує увагу на єдності, органічному взаємозв'язку виражальних засобів, співвідношенні традиційного і новаторського в індивідуальному стилі, а також на ознаках часу та інтелектуально-емоційних цінностях, втілених у нормах музичної мови. В педагогічному аспекті (для вчителя музики) стиль означає використання стійкої індивідуально-специфічної системи психологічних та художньо-естетичних засобів роботи з народною піснею, прийомів, методів виконання діяльності.

Використання патріотичних історичних пісень впливає на педагогічну спрямованість вчителя – засобами пісні відбувається виховання патріотів своєї батьківщини, формується національна спрямованість їхньої діяльності (*мотиваційно-ціннісний компонент ІСПД*). Варто наголосити, що ще за Радянського Союзу в 1989р. кобзарем, заслуженим діячем мистецтва України Володимиром Горбатюком була заснована вища педагогічна школа кобзарського мистецтва, яка знаходиться недалеко від Києва – м. Стрітів. В цій школі діти займаються протягом цілого дня – до обіду вчать за звичайною загальноосвітньою програмою, а після обіду так, як у музичній школі. Вони грають на бандурі, фортепіано, сопілці, а згодом і на старосвітській кобзі та бандурі. Важливим є те, що у такій школі

викладається предмет – етно-сольфеджіо, де учні сольфеджують, використовуючи старовинні наспіви та мелодії. В школі діє свій хор та ансамбль. Метою діяльності Стрітівської школи є – виховний процес, що формує не лише музиканта-співака, а й носія національної ідеології. Тому в їхньому репертуарі обов'язковими є кобзарські пісні, діти вивчають історію, традиції та філософію кобзарства. Звичайно, ІСПД вчителя музики, який закінчив Стрітівську школу кобзарського мистецтва буде відрізнятися від ІСПД випускника, припустимо, Вінницького педагогічного університету, тому, що основна увага у навчанні в школі кобзарського мистецтва приділяється вивченню народних дум, балад, історичного епосу, що формує *етно-фольклорний стиль професійної діяльності*. Цей стиль буде відрізнятися своєю національно-патріотичною спрямованістю. Теоретико-методична основа викладацької діяльності такого вчителя базуватиметься на історичних піснях, билинах, думах, розповідях про видатні історичні події. Такий вчитель, як правило, на уроці багато часу приділятиме розповідям про автора пісні та епоху її створення, історичних подій, відображені в ній.

В. Янів пише: «Велика почуттєвість навіть при інтровертизмі потребує контакту (українець не переносить самотності!), а до шукання контакту спонукає також охота самовияву (самовияв має зміст тоді, як є визнаний, отже самовияв мусить мати спрямування на якийсь зовнішній об'єкт). Українець шукає соціального резонансу, тому в нього є потреба вислову. Цей вислів, з одного боку, з огляду на бажання якнайскоріше вплинути на соціального партнера, змагає до завершення, а отже до рівночасного звернення до кількох сфер. Звідси сполука слова й музики у відомій пісенності українців, звідси бажання естетичного вислову, бажання співати...» [217, с.341]. Ці ознаки вказують на формування *комунікативно-організаційного компонента ІСПД*. Слід зазначити, що використання народнопісенної творчості на уроках музики має значні резерви для виховання комунікативної культури вихованців. Це вимагає від вчителя музики бути гарним оратором, розповідачем, вміти налагоджувати

педагогічну взаємодію, бути гарним організатором. Наявність колективних видів музично-естетичної діяльності (хоровий спів, гра на музичних інструментах, інсценування й театралізація музичного матеріалу тощо) створює передумови для опанування навичок комунікативної взаємодії: вчить слухати і чути іншого, бути уважним до того хто поруч, виконувати певні комунікативні «ролі» та правила спілкування.

А.Іваницький зазначає, що «в українській народній пісні *чуттєве переважає над раціональним*, отже українська психічна культура відзначається емоційно-почуттєвою силою і кордоцентричністю (сердечністю й витонченістю), це дуже важливо для вчителя музики. Завдяки залученню до народнопісенної творчості майбутнього вчителя музики, це позначиться на його ІСПД, а саме на формуванні *комунікативно-організаційного компонента* стилю [59, с.331]. Тому яскрава національна специфічність української музики дає змогу з першого разу відрізнити український наспів від мелодій інших народів.

Пісня для українського народу завжди була життєвою необхідністю, засобом спілкування й прояву думок та почуттів щодо дійсності. Як свідчать спостереження дослідників фольклору, існує тісний зв'язок між піснею та рідною мовою (навичка співу засобом «мовоспіву»). Підтвердження ми знаходимо в музично-педагогічній спадщині Золтана Кодая, який намагався використати народну пісню як основу національної музичної педагогіки, оскільки вона у простій та доступній формі передає високі цінності угорської культури. Тому так важливо з перших днів потрібно вводити молодь у світ культурно-сторичних досягнень рідного народу, знайомити з його традиціями та звичаями, які освячені віками. Вихідною позицією Золтана Кодая є переконання в тому, що основою музичної освіти та культури нації є народна музика, пісня, що в простій, доступній формі передає особистості високохудожні культурні та мистецькі цінності. Педагог писав: «Глибока музична освіченість розвивалась завжди тільки там, де основою її був спів... Коріння музики у співі» і саме це є важливим для формування ІСПД вчителя

музики [113, с.214]. Так як лише співаючи, людина самовиражається, осягає мистецтво спілкування. Спів народних пісень виступає тут як засіб певним чином організованої комунікації, що в формуванні ІСПД впливає на розвиток *комунікативно-організаційного компонента*.

Інтровертизм українців виявляється у миролюбстві, не схильності до агресії та насильства, зосередженості на своїй внутрішній свободі. Інтровертизм українського характеру, його делікатність і вразливість, швидкі зміни настрою під впливом певних подразників, відзначав доктор І. Мірчук, який твердив, що українцям властива «... перевага почувань, приступність найглибшим відрухам любові, що грає провідну роль у їх житті, але дуже часто це почування з якоїсь поважної причини перемінюється у свою протилежність, у розумово незбагненну, але чуттєво зрозумілу ненависть» [38, с.59].

Майже всі дослідники відзначають таку характерологічну рису українців, як індивідуалізм. Ця риса дещо небезпечна, індивідуалізм може виявлятися у схильності до непокори і вести до заперечення будь-якої влади. рисою характеру українців, як конкретної особи, так і етнічної групи, є здатність до саморегуляції. Ця риса може розглядатися як рівень самостійності, розвитку самосвідомості, відповідальності за своє життя.

Ще однією з домінуючих рис українського національного характеру є емоційність. Дослідники вказують на підвищену чутливість української душі, її вразливість, схильність ображатися і відповідно слабку вольову регуляцію. Підвищена чутливість до всього, що оточує, зокрема і до взаємин з іншими людьми, інколи поєднується в українців з певною амбіційністю.

Українському народу властива індивідуальна форма ціле покладання та особиста відповідальність за наслідки реалізації цілей. Це явище прогресивне, бо воно є передумовою появи людини, здатної до свідомого створення нового громадянського суспільства.

Педагог та дослідник української народної пісні О. Кошиць вважав думи «продовженням лицарської поезії княжного періоду». Він називав їх

«неоціненим скарбом», «співаною історією українського народу», яка змальовувалася «рисами, від яких душа завмирає..., мелодіями, повними найрізноманітніших емоцій» [83, с.18].

Влучно висловив свої враження від української пісенності О.Толстой : „Жоден інший народ не виявив себе в піснях так яскраво і гарно, як народ український“ [27, с.16]. Свій образ знайшов А. Малишко, назвавши у вірші „Пісня“ народну пісенність „перекличкою сердець, що іде із епохи в епоху“. Народна пісня - один із провідних жанрів українського музичного фольклору. Вона багатогранно відображає життя людини в різних суспільно-історичні епохи, розкриває її багатство та красу. Народні пісні мають чудову здатність полонити людські серця, підносити настрій, надихати до праці, гальмувати душевні болі, множити сили в боротьбі, що позитивно впливає на емоційно – почуттєву сферу майбутніх вчителів музики. *Засобами народної пісні найлегше опановується матеріал, її найзвичніше використовувати в школі на уроках музики, бо це – найдемократичніший жанр музичного мистецтва.* Тому, на нашу думку, він найбільше підійде як основа організації музично-педагогічної діяльності вчителя музики, що впливатиме на формування його ІСПД., а саме на формування *комунікативно-організаційного компонента ІСПД.* Адже комунікативний стиль передбачає емоційний виклад матеріалу, цікавий, насичений прикладами українських народних пісень, а тому і є доступним і приємним. Кращі зразки народної пісні, яким властива високо художність, емоційність, яскрава образність, доступність є оптимальним засобом формування *комунікативно-організаційного компонента ІСПД* майбутніх вчителів музики.

Характеризуючи комунікативність, багато хто з науковців підкреслює, що її типовою ознакою є спілкування на рівні «суб’єкт – суб’єктної» взаємодії, тобто здатність кожного сприймати унікальність партнера, відчувати його цінність, дати можливість бути самим собою. У таких взаєминах розкриваються не просто дії того чи іншого суб’єкта, а їхня взаємодія, що має виняткове значення для професійної діяльності майбутнього вчителя.

Адже педагогічне спілкування є тим соціально-психологічним стрижнем праці вчителя, який спрямовує його на пізнання внутрішнього світу кожного учня з позиції рівноправного співрозмовника і зумовлює успішність розв'язання багатьох практичних завдань організації навчально-виховного процесу. Пісня є найкращим засобом для колективного спілкування (вокальний ансамбль, народний хор). Ліричні пісні пробуджують емпатію, сприяють розвитку комунікативних здібностей (здатність до співчуття, вміння вести діалог, вміння слухати...), а, отже, також впливають на формування *комунікативно-організаційного компонента* ІСПД. Українська народнопісенна творчість багата своїми піснями-іграми, піснями-розвагами, які від їх виконавців потребують виявлення неабияких організаційних здібностей. Цей фактор теж впливає на формування *комунікативно-організаційного* компонента ІСПД майбутнього вчителя музики, оскільки в процесі гри особистість виступає як режисер, організатор цієї гри.

Формування комунікативності майбутнього вчителя потребує спеціальної та копіткої праці, бо «мистецтва душевного контакту» не можна навчитися за підручником чи звести його до якоїсь суми правил. Його найважливіша передумова – чуйність і душевна відвертість самого вихователя, готовність зрозуміти щось нове і незвичне [72, с. 182]. Тому серед різноманітних засобів розвитку даної якості одне з головних місць належить мистецтву, котре називають «школою мистецтва спілкування», що формує культуру останнього. Воно завжди розраховане на діалог з реципієнтом і є діалогічним за своєю природою [174, с.321]. Ось чому процес художнього сприйняття тлумачиться в літературі як діалог, партнерами котрого можуть виступати не лише реальні суб'єкти, а й їх образно-художні моделі.

На думку М. Кагана, найяскравіше діалогова структура моделюється музикою. Автор виділяє кілька можливих форм музичного діалогу. Це – взаємодія окремих партій у процесі ансамблевого виконання, імпровізація, що передбачає взаємодію творця та співавтора – інтерпретатора, розмова

яких обмежується спільною темою - програмою конкретного твору, і, нарешті, процес сприйняття музики реципієнтом [67, с.281]. Побутові жартівливі народні пісні також сприяють виявленню *комунікативно-організаторських схильностей* вчителя – вміння вільно, енергійно спілкуватися, бути цікавим оратором. Часто-густо такий вчитель організовує фольклорні ансамблі. Учасники таких ансамблів використовують у своєму репертуарі весільні та родинно-побутові пісні, які є сюжетними, емоційними та демократичними. Цей фактор впливає і на формування та розвиток ІСПД вчителя, як організатора цих форм музикування.

Мистецтво асоціюється насамперед з творчим проявом особистості. Воно впливає, передусім, на емоційну сферу і спрямоване на пробудження та формування емоцій та естетичних почуттів. Мистецтво завжди зорієнтоване на творення. У формуванні ІСПД цей фактор несе свій відбиток на *професійно-творчий компонент* ІСПД. К.Ушинський з цього приводу писав: «Наука лише вивчає те, що існує або існувало, а мистецтво прагне творити те, чого ще немає, і перед ним у майбутньому майорить мета й ідеал його творчості» [195, с.276]. Не можна забувати і того, що мистецтво «постає як реальний продуктивний спосіб пізнавально – перетворювального діяння індивіда у світі, спосіб самовияву індивідуального «Я». Усе це більшою чи меншою мірою треба враховувати при визначенні педагогічного компонента ІСПД педагога.

Виховуючи майбутнього вчителя музики на засадах українського фольклору варто акцентувати увагу на емоційності, здійснювати вплив на чуттєву сферу і через неї – на погляди, переконання та духовний світ людини, на її практичну діяльність [38,с.77]. А це, відповідно, буде мати вплив на формування *професійно-творчого компонента* ІСПД.

Наявність творчого потенціалу є тим підґрунтям, що дозволяє зіставляти мистецтво музичного сприйняття та педагогічну діяльність, яка становить, за висловом К.Ушинського, один з видів практичного мистецтва. Не випадково, провідні педагоги раніше й тепер прирівнювали навчання до

найвищої майстерності художньої творчості. Саме креативність як інтегральна професійна якість проймає всі структурні компоненти особистості педагога (інтелектуальні, емоційні, вольові), характеризує різноманітні аспекти його загальної культури, відображає особливості практичної діяльності, індивідуальних здібностей. Вплив обрядових пісень можна спостерігати у формуванні *професійно-творчого компонента* ІСПД. Тому, що саме постановка та організація обрядових дійств вимагають від вчителя музики прояву його творчого потенціалу, фантазії. Вчитель музики прагне відродити народні звичаї та обряди у своїй діяльності і це стає ознакою його ІСПД. Студенти, що приділяють більшу увагу вивченню обрядових пісень сприймають навчальний матеріал крізь призму обрядовості, що впливає на формування їх індивідуального стилю професійної діяльності. Майбутні вчителі музики виступають в ролі режисера свят та дійств, включаючи в цей процес всю свою творчість та ініціативу. Практичний досвід показує, що чимало вчителів музики будують викладання навчального матеріалу через українські обряди, звичаї, таким чином формуючи свій індивідуальний стиль професійної діяльності. Посилена увага до використання обрядового фольклору сприяє вивченню історії українського народу, його звичаїв та традицій. Так повелося, що традиції колядування та щедрування краще етнографічно збереглися в сільській місцевості. Пісенне життя села зобов'язує його жителів не лише знати народні пісні, а і брати участь в проведенні народних обрядів: «Вертеп», «Вечорниці», «Калита», «Заклик Весни», «Свято Івана Купала», «Свято першого снопа»...Стиль професійної діяльності місцевого вчителя музики формуватиметься на основі його професійної діяльності (вивчення із дітьми обрядових пісень, музичного матеріалу, сценарію того чи іншого свята). Тому, можна припустити, що ІСПД сільського вчителя музики буде значно відрізнятися від ІСПД вчителя міської місцевості, професійна діяльність якого меншою мірою пов'язана з традиціями та обрядами села. Адже, коли вчитель музики виступає у ролі режисера-постановника народних обрядів,

свят, має проявлятися його особисте бачення того, чи іншого дійства. Нажаль, не про всі народні свята зараз знають у місті. Наприклад вже давно не святкуються такі свята, як «Свято першого снопа», «Обжинки»... Проте, в деяких селах така традиція ще збереглась.

Ліроепічна поезія українців стала невід'ємним супутником історії, тому в ній знайшли відображення події, явища суспільного життя, *етнохарактери*, що мали місце за тих чи інших конкретно-історичних умов. Народна пісня формує етнохарактери, які виявляються в професійній діяльності. Тому вчитель музики, маючи сформований етнохарактер, матиме відповідний стиль пофесійної діяльності.

Ці народно-поетичні твори для нас не просто явище минулого, не тільки унікальний історичний документ, а цінний скарб етнічних коштовностей, які в сукупності своїй окреслюють феномен української нації і, промовляючи до прийдешніх поколінь, покликані виплекати в їх душах національну свідомість і гордість за свій народ, його історію і культуру. Ці риси, притаманні українцям, наносять свій відбиток на формування своєрідної манери виконання у мистецтві, а, формуючи ІСПД, і на *педагогічно-виконавський компонент* [187, с. 321].

Ми згодні з висновками О. Ростовського, який, обґрунтовуючи роль вчителя музики, стверджує, що він повинен володіти не тільки методами керівництва, але і педагогічною майстерністю, бути артистом, який заражає дітей своєю любов'ю до музики, наповнює їх естетичною радістю, впливає на них передусім власним виконанням музичних творів. Тому сила образного слова вчителя, яке супроводжується виконанням народної пісні, може мати визначальне значення для його виховного впливу [156, с.255].

Відзначаючи вплив мистецтва на студентів, М.Каган підкреслює: “Мистецтво енергійно розвиває його (студента) уяву й творчі здібності, і навіть тоді, коли він не знаходить у собі сил перейти від “співтворчості” в уяві до реального створення художніх цінностей, його творчий потенціал стає значно вищим, ніж у людини естетично не обробленої мистецтвом” [99,

с.126]. О. Рудницька, доповнюючи вище сказане, відзначає, що „музика по-різному та специфічно впливає на людину, і цей вплив не зводиться лише до музичного виховання, а є передумовою загального розвитку особистості й позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, в тому числі і на індивідуальному стилі професійної діяльності” [197, с. 98].

Пісня як жанр музики – на відміну від інших видів мистецтв має істотну особливість, що складається з яскраво вираженого емоційно-почуттєвого, психофізіологічного характеру впливу. І, нарешті, дуже важлива її особливість цього – можливість *емоційного впливу* на людину в самому ранньому віці, коли ні живопис, ні книга їй ще недоступні.

Українська народна пісня народжується і живе в побуті переважно без музичного супроводу, що істотно впливає на її музичну самостійність, яскравий наспівний характер і жанрову завершеність. Це значно підсилює її вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності. Тому, що кожен виконавець народної пісні привносить у пісню щось своє, особисте ставлення до подій, про які співається, з іншим колоритом, характером... Такі якості народної пісні впливають на формування *педагогічно-виконавського компонента* індивідуального стилю професійної діяльності.

Відомий український педагог, засновник нової української школи на засадах гуманізму та демократизму Б.Грінченко прагнув залучити учнів до національної української культури через народні пісні, традиції. Педагог розучував з учнями українські народні пісні, відновлював звичаї – веснянки, гаївки, щедрівки, вечорниці, вбачаючи в цьому засіб утвердження здорової моралі [27,с. 9]. З метою естетичного та інтелектуального розвитку учнів радив з початку навчання прищеплювати учням повагу і любов до культурної спадщини народу.

Українська народна пісня відіграла важливу роль у формуванні ІСПД О. Довженка. «Від неї – щедрість, краса й благородство душі письменника і його героїв, м'якість і пісенність їх натури, любов до Батьківщини і рідного

народу» [50, с.653]. Завдяки чудотворному впливу народної пісні, ми маємо змогу насолоджуватися безцінними правдивими творами О.Довженка.

М. Леонтович в «Практичному курсі навчання співу у середніх школах України» пропонував розпочати навчання співу з безнотного співу на основі народних мелодій, вважаючи ці мелодії незамінними в оволодінні нотною грамотою. Це, певною мірою, формує *педагогічно-виконавський компонент* ІСПД. Тому, що виконуючи народні мелодії без супроводу, у майбутнього вчителя музики формуються слухові якості, відчуття ладу, гармонії, руху мелодії, що в майбутньому характеризуватимиме його як гарного фахівця. Він послідовно дотримувався принципу визначальної ролі фольклору в справі музичної діяльності. Його методи і рекомендації можна застосовувати на сучасному етапі розвитку музично-педагогічної спадщини.

Формування ІСПД майбутнього вчителя музики на піснях обрядово-трудового циклу більше привертає їх увагу до трудових процесів наших прадідів, їх тяжких натруджених буднів та веселих свят. Викликається повага та гордість за пращурів, які були надзвичайно працелюбні. Можна стверджувати, що такий вчитель музики у своїй практиці буде більше використовувати пісенний матеріал саме обрядово-трудового спрямування, що відповідно впливатиме на формування *педагогічно-виконавського компонента* індивідуального стилю професійної діяльності.

Педагогічну доцільність використання народних пісень, мелодій у формуванні ІСПД вчителя музики, справедливо обґрунтовують їх простотою, доступністю, художньою досконалістю та неповторністю, тому насичення навчальних програм народною пісенністю сприятиме проникненню студентської молоді у глибини народної творчості, наближення до сформованих протягом віків уявлень про сутність людини, духовну красу.

Цілком очевидно, що пісня по-різному впливає на людину, і цей вплив не зводиться лише до музичного виховання, а є передумовою загального розвитку особистості й позитивно позначається на всіх сферах життєдіяльності, зокрема, й на формуванні ІСД та ІСПД.

Українська народна музика є носієм національно-мистецького стилю. *Впливаючи на вчителя, вона формує національний педагогічний стиль професійної діяльності.* Це виявляється, передусім, у сфері музичного виховання, тому, що, як зазначив К.Ушинський: «Не існує системи виховання взагалі, існує тільки національна система виховання» [198, с.457]. Розвивальний вплив українського народного мистецтва виявляється в тому, що воно розкриває національні риси характеру (національна свідомість, самосвідомість, патріотизм). Сформовані пісню якості особистості впливають на її діяльність. *Отже, ця діяльність буде спиратися на вибір певних способів, засобів та прийомів, які вже опосередковано відбиватимуть національний характер педагога та національну сутність його індивідуального стилю професійної діяльності.* У діяльності вчителя музики національний стиль відбиває певні соціокультурні або соціопсихологічні особливості тієї чи іншої національної культури (в даному випадку - української). Національний стиль діяльності вчителя української школи за Г.Ващенком характеризується: 1) релігійністю; 2) здоровим оптимізмом та мужністю; 3) високим патріотизмом; 4) аристократизмом; 5) любов'ю до праці; 6) любов'ю до знання і книжки; 7) чемністю, ввічливістю та привітністю; 8) стриманістю у поведінці і словах; 9) естетизмом [26, с.49]. Виходячи з цього, ІСПД такого вчителя буде відрізнятися від інших своїм патріотизмом, демократичністю, толерантністю та доброзичливістю. Національний стиль народної пісні накладає відбиток на національний стиль музично-педагогічної діяльності вчителя музики. Зокрема *мотиваційно-ціннісний компонент* стилю характеризується національною спрямованістю, інтересом, бажанням співати, *комунікативно-організаційний* - товариськими стосунками з учнями, захоплюючою організацією музично-педагогічної діяльності на уроці, *професійно-творчий* – застосуванням нових форм і методів використання народної пісні на уроці музики, *педагогічно-виконавський* компонент – вибором форм музичної діяльності на основі народнопісенної творчості, інтерпретацією народних пісень тощо. Учитель

музики має постійно вдосконалювати свою майстерність для того, щоб відповідати високим професійним вимогам; вивчати провідний педагогічний досвід, творчо застосовувати й розвивати його, постійно стежити за новинками педагогічної, методичної, психологічної літератури, професійно володіти різноманітними методами навчання і виховання дітей.

Як відомо, на співпереживанні, співчутті ґрунтуються емоційні та ділові форми контактів, досягається взаєморозуміння, формується спільність настроїв, думок, поглядів. Проблема емпатії є центральною і в контексті культури музичного сприйняття, головною характеристикою якого виступає емоційна чутливість, здатність до співпереживання. Значення музики у розвитку емпатії можна підтвердити словами Г. Гервіуса, який писав: «Про те, що таке почуття, ми найкраще дізнаємося завдяки музиці, так що, власне кажучи, психолог повинен був би брати собі на допомогу апарат цього мистецтва, щоб висвітлити для себе внутрішнє життя почуття, навіть якщо його й не цікавить саме мистецтво» [114, с.326]. Отже, сутністю, основною властивістю музичного сприйняття є його емоційність, без якої воно неможливе, бо шлях до розуміння художнього змісту лежить через його переживання [160, с.85]. Лірична ніжна пісня, сповнена почуття ніжності та проникливості, також впливає на формування *комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-виконавського компонентів* ІСПД. Родинно-побутові ліричні пісні вирізняються глибиною почуттів і драматизму. Вчитель, який будуватиме навчальний матеріал на основі ліричних пісень, сам також пройметься почуттям ласки та любові, жалю, ніжності. Адже виконання таких пісень пробуджує такі людські якості, як доброта, лагідність, здатність до співпереживання.

Проаналізувавши структуру індивідуального стилю професійної діяльності, можна простежити вплив народної пісні на усі компоненти стилю професійної діяльності: *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний, професійно-творчий та педагогічно-виконавський*.

Пісенний фольклор відображає традиційну велику увагу народу до

виховання дітей. Вона виражена в численних колискових піснях і приспівках, що співають самі діти. Сюди ж належать і різні ігрові дитячі пісні та вірші (заклички, примовки, лічилки, дражнилки, скоромовки та ін.) З перевагою у використанні дитячих пісень, учитель і сам вирізняється великою любов'ю та трепетним ставленням до дітей. Він дуже уважний, щирий, відвертий, його безмежно люблять діти.

Таким чином, українська народна пісня впливає на набуття індивідуальним стилем професійної діяльності вчителя музики національної спрямованості, оскільки пісні супроводжують діяльність і надають їй національних відмінностей, змісту і форми її організації. Засвоюючи народні пісні, майбутній вчитель музики інтеріоризує закладений у них національний дух, національний стиль, усвідомлює національні способи осмислення світу, і все це, в свою чергу, позначається на його музично-педагогічній діяльності, надаючи їй національного колориту, а індивідуальному стилю діяльності – ознак стилю діяльності вчителя національної школи, який усвідомлює себе українцем, зорієнтований на національно-виховний і педагогічний ідеал і прагне виховувати нове покоління українців, відповідно до нього.

Отже, будучи важливим засобом надбання і передачі соціального досвіду, народна пісня збагачує особистість, викликає потребу в художньо-творчій діяльності. Разом з тим, істинна функція народної пісні полягає не стільки у красі співзвучності, радості відчуттів, скільки у позачасових, за своєю цінністю, мудрих ідей і позитивних емоціях. Її використання у навчально-виховній роботі значно поліпшує здійснення педагогічно-доцільного, послідовного, невимушеного, цілеспрямованого впливу на процес формування національних, громадянських, моральних, духовних, естетичних та культурних якостей майбутнього вчителя музики. Тому ми з упевненістю можемо стверджувати, що саме народнопісенна творчість є основою національного виховання особистості, а в педагогічній діяльності має безпосередній вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики, зокрема на формування компонентів

стилю: *мотиваційно-ціннісного, комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-виконавського.*

Висновки до першого розділу

На основі результатів вивчення наукової літератури і практики професійної підготовки вчителя з'ясовано особливості професійної діяльності вчителя музики національної загальноосвітньої школи; доведено, що оскільки вчитель працює, орієнтуючись на національно-педагогічний та виховний ідеали, він природно ідентифікується з ними, набуваючи національних рис особистості. Характер діяльності вчителя музики національної школи, накладаючись на індивідуальні особливості кожного вчителя, зумовлює формування у нього індивідуального стилю професійної діяльності, який, маючи спільне ядро – національну спрямованість, буде відрізнятися за домінантними напрямками діяльності, яким надає перевагу вчитель.

Враховуючи те, що предметна специфіка діяльності вчителя значно впливає на особливості становлення його індивідуального стилю професійної діяльності, ми визначили індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики як сукупність способів та прийомів роботи, зумовлену особливостями його індивідуально-психологічних характеристик та фаховою специфікою музично-педагогічної діяльності.

Спираючись на наукове обґрунтування професійних якостей майбутнього вчителя (Ж. Горіна, Н. Мартинович, В. Загвязінський, М.Поташник, О. Рудницька) і враховуючи специфіку музичної діяльності (А.Сохор, Л. Арчажникова, Н. Ветлугіна, Є.Абдулін, Д. Кабалевський, Р.Тельчарова, Р. Осипець), ми дійшли висновку стосовно того, що компонентами індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики мають бути: *мотиваційно-ціннісний, комунікативно-організаційний, професійно-творчий та педагогічно-виконавський.*

Відповідно було визначено критерії та показники сформованості ІСПД вчителя музики: мотиваційно-ціннісний критерій: *ціннісно-сміслова спрямованість професійної діяльності; національна визначеність педагогічної позиції*; комунікативно-організаційний критерій: *педагогічно-комунікативні установки; внутрішні уявлення про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності*; педагогічно-виконавський критерій: *обрання провідних принципів музично-педагогічної діяльності; особливості виконавської інтерпретації музики*; професійно-творчий критерій: *професійна самостійність, творча активність; педагогічна креативність*.

Проаналізувавши стильові ознаки української народної пісні та її педагогічний потенціал, ми визначили, що вона впливає на набуття індивідуальним стилем професійної діяльності вчителя музики національної спрямованості, оскільки пісні супроводжують діяльність і надають їй національних відмінностей, змісту і форми її організації. Засвоюючи народні пісні, майбутній вчитель музики інтеріоризує закладений у них національний дух, національний стиль, усвідомлює національні способи осмислення світу, і все це, в свою чергу, позначається на його музично-педагогічній діяльності, надаючи їй національного колориту, а індивідуальному стилю діяльності – ознак стилю діяльності вчителя національної школи, який усвідомлює себе українцем, зорієнтований на національно-виховний і педагогічний ідеал і прагне виховувати нове покоління українців, відповідно до нього.

Матеріали даного розділу відображено в таких працях дисертанта:

1. Шпартун О.М. Морально-естетичне виховання молоді засобами музичного фольклору (на прикладах фольклору Поділля) / О. М. Шпартун //Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського: зб. наук. пр. Сер. Педагогика і психологія. – Вінниця, 2003. – Вип. 8. – С.73 – 74.

2. Шпартун О.М. Історична героїко-патріотична пісенна творчість та її виховне значення у підготовці студентів ВНЗ / О. М. Шпартун //Збірник

наукових праць Уманського державного педагогічного університету Ім. П. Тичини: Умань, 2005. – Ч.2. – С.259 – 265.

3. Шпортун О.М. Народнопісенна лірика як реалістичне відтворення загальнолюдських переживань/О.М. Шпортун// Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. . – Київ, 2005. – Вип. 9. – С. 112 – 115.

4. Шпортун О.М. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя музики засобами українського народного фольклору /О.М. Шпортун// Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – К.; Вінниця, 2005. – Вип 8. – С.517 – 519.

5. Шпортун О. М. Особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики /О.М. Шпортун //Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. наук. пр.Сер. Педагогика і психологія. – Ялта, 2006. – Вип. 12. Ч. 2. – С.136– 142.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ

2.1. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики

Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості є досить складним процесом, результативність якого залежить від дотримання певних педагогічних умов.

Педагогічні умови - це педагогічні обставини, що сприяють (або заважають) прояву педагогічних закономірностей. Така є діалектика можливого та дійсного в навчально-виховному процесі. Звідси виходить реальна можливість управління процесом навчання через організацію позитивних та нейтралізацію негативних педагогічних умов та факторів [183, с.94].

На основі означених особливостей становлення індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики протягом їхньої професійної підготовки, було визначено такі педагогічні умови його формування:

- *створення в процесі навчання етнокультурного освітнього середовища;*
- *активізація музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості;*
- *стимулювання прояву власного творчого потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості;*
- *педагогічно доцільне використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики.*

Стосовно першої умови, необхідно зазначити, що створення особливого етно-культурного освітнього середовища для формування ІСПД майбутніх учителів музики зумовлене культурним національним відродженням України. Це спричиняє виникнення нових інформаційних тенденцій щодо розгляду особистості сучасного вчителя, а саме, як патріота, захисника своєї держави, людини-естета, людини з почуттям людської та національної гідності, творчої, що прагне до самовдосконалення. І оскільки рівень підготовки спеціалістів неухильно зростає, то це вимагає постійного оновлення інформаційного поля змісту професійної освіти зразками національної пісенної культури, а також удосконалення організаційної структури і соціально-психологічних функцій вищої школи як системи соціокультурного відтворення висококваліфікованих спеціалістів.

У зв'язку з цією закономірністю, в межах формування ІСПД засобами народної пісні педагогічною умовою означеного процесу є інтенсивне використання народнопісенного пласту у музично-педагогічній підготовці вчителя музики. Ми вважаємо, що професійна діяльність майбутніх учителів музики на засадах народнопісенної творчості, сприятиме підвищенню їхньої мотиваційної спрямованості, розвитку творчої індивідуальності, результативності педагогічної взаємодії, збалансуванню їхніх індивідуально-психологічних якостей із зовнішніми умовами педагогічної діяльності, що в результаті складатиме своєрідний "почерк" професійної діяльності, який дозволить бути неповторною особистістю.

Як зазначає Е. Карпова, якість педагогічної діяльності починає проявлятися з моменту набуття нею статусу професії. Оформлюючись якісно в професії, педагогічна діяльність являє собою нову сутність, що зумовлює необхідність підпорядковувати собі індивідуальну свідомість та потенційні можливості вчителя як суб'єкта праці. Її подальший розвиток обумовлюється як зовнішніми, об'єктивними соціальними обставинами, так і внутрішніми, ціннісними орієнтаціями особистості, її потребою у втіленні

власної індивідуальності у здійснення професійно-педагогічної діяльності [90, с.11]. Також, на думку автора, на процес формування особистості та її творчої активності впливають різноманітні фактори соціокультурної системи, серед яких важливе місце належить системі освіти. Особливо актуально це для системи вищої світи, оскільки тут людина знаходиться в умовах не просто навчання, а підготовки до професійної діяльності. Але найголовніше полягає в тому, що відбувається інтенсивне становлення її як особистості і професіонала, який має власну громадянську позицію [90, с.21]. Разом з цим, в теорії та практиці вищої освіти студент достатньо рідко розглядається як інтегративна цілісність, яка повинна реалізовувати власні зусилля, потреби. Також не приділяється значна увага протиріччю між реальними умовами системи вищої світи та прагненнями студентів самореалізуватися, самовдосконалитися. В більшості випадків відбувається нав'язування освітньої програми з недостатнім врахування бажань та потреб студентів.

Отже, завданням сучасної системи вищої освіти повинен бути багатогранний розвиток студента як духовної особистості та професіонала. А формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості акумулює в собі поєднання індивідуальної самореалізації студента та його ефективного професійного становлення.

Стосовно наступної умови ефективного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики, яка передбачає їх залучення до використання народнопісенної творчості в навчально-виховному процесі, необхідно зазначити, що виявлення творчого потенціалу відбувається через активну педагогічну взаємодію з учнями у ході педпрактики, використання системи оригінальних способів та прийомів діяльності. На думку Н. Мартинович, творчий потенціал особистості вчителя – це природовідповідні та культуровідповідні його можливості, які формуються й розкриваються в процесі навчальної підготовки й у подальшій

діяльності, ведуть до отримання продуктивного результату у вирішенні завдань нестандартними методами педагогічного впливу [102, с.8].

Для того, щоб формувати індивідуальний стиль діяльності засобами народнопісенної творчості, на наш погляд, необхідно широко використовувати її зразки у всіх видах фахової підготовки: «Основний музичний інструмент», «Диригування», «Вокал», «Історія народної музики», «Додатковий музичний інструмент», «Практикум з гри на народних інструментах» «Українознавство» тощо. Така форма музично-педагогічної діяльності сприятиме розвитку знань та уявлень про історію українського народу, розвитку умінь та навичок використання національних творів, оволодінню багатьма народними інструментами, а також розвитку виконавської культури студентів.

У педагогічній діяльності творчий компонент домінує, оскільки праця вчителя потребує постійного творчого пошуку. Але, в педагогічній творчості завжди проявляється взаємодія сторін, зафіксованих нормами професійної діяльності і феномену творчості, що породжується самою діяльністю, досвідом. Своєрідна взаємодія сформованих прийомів, навичок діяльності та структури педагогічного процесу, що розвивається, з постійно змінними педагогічними ситуаціями, створює професійну специфіку педагогічної творчості [98, с.13]. На думку Ю. Азарова, одним з важливих джерел розвитку творчості особистості вчителя є протиріччя “між необхідністю у оволодінні діями-стандартами та потребою знаходити постійно нові варіанти використання методів та прийомів, нові способи розвитку “старих та добрих традицій” [4, с.9].

Разом з цим, педагогічній творчості притаманна свобода вибору оптимального варіанту педагогічної дії, відчуття особистісної відповідальності за неї та задоволення. На думку Л. Лузіної, “ілюзія повної свободи та самостійності звільняє механізм творчості від миттєвих впливів та корекцій. Ілюзія свободи підвищує не лише особистісну відповідальність, але й творчий потенціал” [134, с.15]. Зазначена свобода є необхідною

передумовою формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики, оскільки передбачає варіативність їхніх дій у досягненні визначеної мети. В даному випадку В. Мерлін називає варіативність операцій “зоною невизначеності діяльності”, яка обумовлюється різними цілями, діями. “Вибір цілей, дій та операцій, які є найбільш ефективними для певних індивідуальних властивостей, характеризує засвоєння індивідуального стилю діяльності” [110, с.63].

Такими чином, ознайомлення студентів зі своєю індивідуальністю в її професійній проекції дозволяє розв’язати низку їхніх важливих проблем: осмислення недоліків власного ІСПД і розробка компенсаторних прийомів щодо його оптимізації; виявлення індивідуальних переваг і відпрацювання власного стилю діяльності; складання і реалізація програми професійного розвитку й саморозвитку; підвищення індивідуальної стійкості до негативних проявів у професійній діяльності.

Процес виявлення майбутніми вчителями музики власного творчого потенціалу для створення оптимальної системи особистісних дій є результатом їхньої самооцінки, що проявляється у доцільності використання народнопісенної творчості. Доцільність вибору цих засобів визначається двома змінними. Перша – це система професійних знань і вмінь, що сприяє забезпеченню розвитку особистості учня, друга – охоплює індивідуальні особливості педагога: його спрямованість, досвід, здібності та психофізіологічні дані. Виявлення творчого потенціалу - адекватний, максимально повний прояв майбутнім учителем своєї індивідуальності, його творча самореалізація у професійній діяльності, що забезпечує високий кінцевий результат в аспекті створення аналогічних умов для прояву особистості учнів, їхньої самореалізації у навчальній діяльності. Інтенсивний прояв творчого потенціалу в майбутніх учителів музики може відбуватися через розв’язання низки креативних завдань на матеріалі української народнопісенної творчості.

Система творчих завдань включає наступні види: алгоритмічні, ігрові, варіативні, ділові, комунікативні тощо. Алгоритмічні завдання передбачають визначення студентами плану вирішення певної педагогічної ситуації, прогнозування особливостей означеного процесу та його результативність. Ігрові завдання полягають у розробці або підготовці студентами пізнавальних ігор для активізації педагогічної взаємодії з учнями, імітації певних образів та створенні навчальних пантомім. Ігровий процес – це прояв і формування таких важливих якостей творчої індивідуальності як самостійність, творча ініціатива, самовираження, самоаналіз, самореалізація. Варіативні завдання на матеріалі української народнопісенної творчості передбачають визначення студентами педагогічної проблеми та підбір варіантів її вирішення або підбір завдань з варіативними відповідями для організації навчальної дискусії. Такі завдання ставлять студентів у ситуацію вибору, неоднозначності, що дозволяє їм за власним бажанням структурувати навчальний матеріал та знаходити ефективні шляхи його засвоєння учнями. Ділові завдання являють собою імітацію відповідно до моделі будь-якої суспільної діяльності, що проявляються у розробці студентами різних ділових ситуацій та їхньому інсценуванню в групі. В даному випадку розвиваються організаторські здібності студентів, так як вони намагаються виконувати соціальні функції вчителя. Комунікативні завдання на матеріалі народної пісні спрямовані на встановлення теплої педагогічної взаємодії з учнями через активізацію їхньої пізнавальної діяльності. В даному випадку студенти готують та проводять концерти, конкурси інсценованої пісні, обряди, організовують самодіяльні творчі колективи. Творчі завдання пов'язані з вмінням студентів проектувати власну педагогічну діяльність. Тут студенти розробляють оригінальні прийоми та способи діяльності з використанням народної пісні, спрямовані на реалізацію творчого потенціалу свого та учнів. Це можуть бути сценічні або артистичні засоби діяльності.

Таким чином, означена умова є важливою для формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики, оскільки лише творчість впливає на інтеграцію їхніх особистісних якостей з діяльнісною сутністю педагогічної професії, на усвідомлення унікальності, неповторності, оригінальності своєї музично-педагогічної діяльності.

Враховуючи той факт, що становлення індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики становить собою тривалий процес, який починається протягом їхньої фахової підготовки і продовжується у реальній педагогічній діяльності, важливо визначити їхню траєкторію професійного зростання. Остання характеризується постійною динамікою змін станів індивідуального стилю, що в результаті призводить до утворення стійкої системи засобів та прийомів роботи, які складають своєрідний “стрижень” діяльності. Досягнення такого рівня і визначає успіх професійної діяльності.

Наступна умова формування ІСПД майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості, що передбачає активізацію музично-виконавської діяльності майбутніх вчителів музики, яка базуватиметься на засадах національних традицій, пісенного фольклору, зумовлена необхідністю спрямованості студентів на професійне зростання, на відродження національної культури, шляхом залучення усіх дітей до виконання народної пісні. В нашому дисертаційному дослідженні ми намагаємося активізувати виконавську діяльність студентів-музикантів через інтенсивне залучення їх до участі в народнопісенній діяльності. Ця діяльність спрямована на розвиток їхніх практичних, комунікативних, експресивних та інших педагогічних здібностей, які в результаті повинні скласти основу індивідуального стилю професійної діяльності. Враховуючи те, що необхідно створити умови прогресивного розвитку кожного майбутнього вчителя музики, студентам пропонувалось обирати вид народнопісенної діяльності за вибором – спів у вокальному ансамблі, у вокально-інструментальному ансамблі, гра в ансамблі сопілкарів, оркестрі народних інструментів тощо.

На розвиток особистості з психологічного погляду впливають зовнішні та внутрішні умови діяльності. Реалізація цих впливів залежить від рівня внутрішньої установки людини, її життєвого досвіду, особистісних якостей. Отже, ефективність формування ІСПД майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості визначається не лише професійною компетентністю викладачів, активізацією різних видів музично-виконавської діяльності народнопісенним матеріалом, а й особистісними установками самих майбутніх учителів музики на використання народної пісні. Звідси випливає необхідність формування у студентів загальної установки на розвиток свого професійного стилю для успішного здійснення майбутньої музично-педагогічної діяльності. Вона визначається далекими перспективами, а саме – бажанням стати майстром своєї справи у використанні народнопісенної спадщини у всіх видах музично-педагогічної діяльності. Отже, для майбутнього вчителя музики особливого значення набуває потреба в самовираженні, в бажанні створювати власний досвід спілкування з народною піснею. Водночас, педагогічний досвід свідчить про існування суперечностей між наявними фаховими знаннями, комунікативно-організаційними вміннями, навичками студентів і умінням використовувати народну пісню у навчально-виховній діяльності; між високим рівнем їхньої виконавської й теоретичної підготовки і невмінням реалізації цих знань на практиці; між зростаючими об'єктивними вимогами сучасного суспільства до національної школи, до вчителя музики й недостатнім рівнем його відповідності цим умовам (Н. Антоненць, О. Жорнова, О. Ростовський, В. Мішедченко та ін.). Отже, більшість суперечностей в діяльності вчителя музики пов'язана з проблемою формування ІСПД, що потребує пошуку шляхів його удосконалення.

Вчитель не повинен нав'язувати учням свої власні думки, тлумачення. Він не зобов'язаний поділяти всі музичні захоплення дітей, але він має знати про них й враховувати це у своїй художньо-педагогічній діяльності. Виходячи з викладеного вище, ми вважаємо, що особистість майбутнього

вчителя музики має формуватись в *гносеологічному просторі взаємодії психолого-педагогічної, художньої, музичної інформації*, з розвитком його фахових значущих якостей, які мають забезпечити високий рівень самоорганізації майбутньої професійної педагогічної діяльності на рефлексивній основі; а процес формування ІСПД майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості має знаходитись в культуроцентричному парадигмальному напрямі психолого-педагогічного розвитку, в якому превалюють культурно-контекстні аспекти. Тому специфіка ІСПД майбутніх учителів музики зумовлена *процесом і результатом інтеграції ряду компонентів*: “культури мислення і культури почуттів; культури духовного життя і культури поведінки” [137, с.98]; гуманності і толерантності; національної гідності; внутрішньої культури особистості та зовнішніх її ознак.

Д. Кабалецький підкреслював, що дітям треба пояснювати, що ніхто не хоче забрати в них легку, розважальну музику. На жаль, їм так починає здаватися вже в шкільні роки, бо школа робить вигляд, що легкої музики взагалі в природі не існує. Це, напевно, найкращий засіб, щоб відбити у дітей інтерес до серйозної музики. Треба переконати їх у тому, що прагнучи викликати в них інтерес і любов до серйозної музики, вчителі хочуть збагатити їхній духовний світ, а не збіднити його, допомогти розібратися в складному переплетінні різних явищ музичного мистецтва [62, с.167].

Важливо пам'ятати, що розвиток справжньої музики не спинився і в наш час. Треба тільки донести необхідну інформацію про це до молоді, розвиваючи тим самим її духовний світ і музичне світовідчуття. Звичайно, лише деякі студенти знайдуть своє покликання у музичній творчості. Але пережити безкорисливо-співпричетне ставлення до світу, пов'язане з музичним мистецтвом і музичною творчістю, відчутти і зрозуміти «із середини», як зароджується і втілюється художній музичний образ для того, щоб удосконалювати свою духовну культуру, можуть і мають всі майбутні вчителі музики.

Як відомо, педагогічна діяльність належить до одного з найскладніших видів творчої діяльності, кінцеві результати якої віддалені у часі, отже, не завжди можуть бути оцінені. Тому, як вважає О. Саннікова, досягнення професійної майстерності пов'язане зі значними труднощами, однією з яких є незнання своїх індивідуальних особливостей, невміння знайти для себе оптимальну, психологічно комфортну стратегію діяльності. В більшості випадків відбувається інтуїтивний пошук способів дій, що призводять до стихійного створення ІСПД з більшими моральними, психологічними та часовими витратами, які значно затягують процес формування педагогічної майстерності. До того ж, не завжди стихійно сформований ІСПД є ефективним та оптимальним. В деяких випадках, частина вчителів в разі незадоволення професією, або зовсім її лишають, або поповнюють ряди поганих педагогів [164, с.27).

Слід зазначити, що на процес формування майбутнього ІСПД професіонала безпосередньо впливають його *вікові особливості*, яким відповідає “другий період юності” з 18 до 25 років (студентський період), що є завершальним у формуванні людини як особистості. Анатомо-фізіологічними та психоло-гічними дослідженнями Д. Ельконіна, Е. Еріксона встановлено, що провідною діяльністю юнацького віку є навчально-професійна, розвиток перспективи-планів на майбутнє; об'єктом пізнавальної діяльності стають основи наук і професійної діяльності; переважно розвивається інтелектуально-пізнавальна, особистісна сфера психіки; новоутвореннями віку є становлення світогляду, професійних інтересів, а індивідуальними особливостями – концентрація духовних сил на самопізнанні [152, с.31].

У соціологічних дослідженнях О.Семашка цей період позначений культуротворчим початком соціокультурних трансформацій молоді, у зв'язку з чим студентство постає як специфічний культурний прошарок суспільства і, водночас, особлива соціальна група, яка займає в суспільстві тільки їй притаманне місце, зумовлене внутрішньою динамічністю, особливим

емоційним станом, характерним для сучасної молоді, націленої на набуття соціального професіонального і культурного статусу і становища інтелігенції. Вчений переконаний, що “вростання” студентства в стан інтелігенції є напруженим культурним процесом подолання себе “перехідного” і утвердження себе як особистісно-творчого, оновленого і сучасного індивіда [283, с.148].

О.Семашко виділяє найважливіші, соціально-психологічні риси студентства: інтенсивність взаємоспілкування, напруженість пошуку змісту життя, ідеальне конструювання дійсності, соціальна передпозиція інтелігенції, певний максималізм та критицизм і вважає, що увесь комплекс умов і соціального буття студентства виражається у системі його потреб, які характеризуються інтенсивністю та особливою напруженістю [283, с.150].

Студент є об’єктом педагогічної діяльності. Продукти діяльності педагога матеріалізуються у психічному обличчі іншої людини – у її знаннях, вміннях, навичках, в рисах характеру. Своєрідність цього об’єкту полягає в тому, що він одночасно є суб’єктом діяльності, проте не педагогічної, а іншої навчальної, ігрової, дослідницької, комунікативної. Об’єктом діяльності студента є наукова, теоретична і практична інформація, якою він має оволодіти.

Одне із завдань викладача на всіх етапах становлення студента – допомогти йому знайти себе. Студент не народжується суб’єктом діяльності, а стає ним під впливом виховання. Саме викладачі мають допомогти студентові стати суб’єктом діяльності, в основі якої лежить саморух, самоутвердження, самовдосконалення.

Студентський вік, як і будь – яка інша стадія життєвого циклу людини, має свою неповторну специфіку. Ще К. Ушинський вважав період від 16 до 22 – 23 років «найрішучішим», вказуючи на те, що у цьому віці визначається спрямованість у способі мислення людини і в її характері. На думку Б.Анан’єва, який зробив великий внесок у вивчення студентства,

«перетворення мотивацій, всієї системи ціннісних орієнтацій, з одного боку, інтенсивне формування спеціальних здібностей у зв'язку з професіоналізацією, з іншого – виділяють цей вік як центральний період формування характеру та інтелекту» [6, с.192].

Отже, формування готовності до оволодіння складовими компонентами професійної майстерності відбувається саме в студентські роки, коли триває пошук свого “Я”, формуються професійні якості й уміння, необхідні для подальшої самостійної діяльності, окреслюються складники професіоналізму: компетентність та озброєність системою вмінь, що є фундаментом будь-якої професії. Однак, для майбутніх фахівців педагогічного профілю, як справедливо визнає І. Зязюн, цих двох компонентів замало. Він наголошує на важливості розвитку необхідних особистісних якостей як інструменту впливу на учнів, підкреслюючи, що цим інструментом має бути душа вчителя – чутлива до іншої людини, гуманна у своїх помислах [216, с.5]. Саме такі якості людської душі і формує народнописенна творчість.

Вже у вік молодості в процесі оволодіння фахом яскраво починають вимальовуватись індивідуальні риси творця. Їхній розвиток завершується у вік зрілості, який із повним правом можна назвати віком зрілої творчої індивідуальності.

Під впливом багатьох чинників (психолого-педагогічних, емоційних, матеріальних та ін.), що включає в себе культурно-освітнє середовище вищого навчального закладу, формується професійний тип особистості майбутнього вчителя, його індивідуальність із характерними для неї манерою (стилем) діяльності, інтересами, цінностями, установками і традиціями. Індивідуальність учителя, його професіоналізм і майстерність – це той кінцевий результат, який досягається у процесі взаємовпливу особистості й культурно-освітнього середовища і є основним професійним інструментом у майбутній педагогічній діяльності вчителя, а культурологічна домінанта його

особистості є стрижнем, навколо якого формується індивідуальний стиль майбутнього фахівця. У низці останніх досліджень Г. Балла, Є. Барбіної, І. Беха, С. Гончаренка, І. Зязюна, О. Олексюк, О. Пехоти, В. Семиченко, П. Щербаня та ін. чітко окреслені якості, які необхідно розвивати у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя: емпатію, толерантність, гуманність, рефлексію, духовну культуру, емоційну стійкість, чуйність, високу моральність, оптимізм, науковий світогляд, доброзичливість. Саме вони виступають передумовами успішної педагогічної діяльності щодо рефлексивного керування діяльністю учнів з метою їх навчання, виховання й особистісного розвитку, чинниками стимуляції зростання професіоналізму.

Саме у стінах вищого навчального закладу, в його культурно-освітньому середовищі відбувається підготовка майбутнього вчителя до повноцінного входження у професійно-рольові відносини, до усвідомлення сутності обраної професії, закладається фундамент індивідуального професійного стилю, ефективність формування якого набагато в чому залежить від використання народнопісенних трацій у вихованні майбутніх вчителів музики.

До цього ж слід додати відсутність цілісності, інтегративного взаємозв'язку та взаємообумовленості складових системи організації процесу професійної підготовки майбутніх фахівців, розрізненість та фрагментарність оволодіння ними необхідними для вчителя музики знаннями, вміннями та навичками. Одним із шляхів вирішення проблеми є, на наш погляд, введення у систему професійної підготовки якомога більше практичних занять, де б широко використовувалась народнопісенна творчість, як фактор інтеграції знань, вмінь, навичок майбутнього вчителя, що сприятиме внутрішній єдності, цілісності та взаємозв'язку всіх компонентів формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народної пісні.

Рис. 1. Модель формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики

Спираючись на обґрунтовані нами педагогічні умови, структуру індивідуального стилю професійної діяльності у єдності чотирьох компонентів та на підставі ретельного аналізу наукових джерел з проблем формування ІСПД, нами була розроблена модель формування ІСПД майбутнього вчителя музики. Модель процесу формування ІСПД майбутнього вчителя музики представлена на рис. 2.1.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості відбувається опосередковано, через дотримання вищезазначених педагогічних умов. Разом з цим, залишається відкритим питання, що домінує в стилі діяльності вчителя: його| індивідуальні характеристики чи особливості педагогічної праці. Очевидно, що індивідуальність здатна “прорости” в діяльності, і якщо вона повністю розчиниться в ній, то особистість буде характеризуватися як виконавець професійних обов’язків, а не як творча натура, здатна залишатися собою і оптимально організовувати, з урахуванням можливостей своїх та учнів, педагогічну взаємодію.

2.2. Діагностика індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики

З метою педагогічної діагностики стану сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики, нами було здійснено констатувальний експеримент.

Констатувальний етап експериментального дослідження індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики проводився на базі Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, Національного педагогічного університету імені

М. Драгоманова, Житомирського державного педагогічного університету імені І. Франка, Вінницького обласного Інституту післядипломної освіти педагогічних працівників, середніх загальноосвітніх шкіл № 29 м. Вінниці та школи з поглибленим вивченням музики імені М. Леонтовича № 1 м. Немирова. В експерименті взяли участь 523 студента та 57 учителів музики загальноосвітніх шкіл. Із загальної кількості продіагностованих студентів було відібрано контрольну та експериментальну групи у складі 40 і 39 студентів.

Відповідно до **мети** констатувального етапу дослідження – *діагностики стану сформованості у майбутніх учителів музики індивідуального стилю професійної діяльності, виявлення типології ІСПД вчителя музики в контексті національно спрямованого музичного виховання та визначення місця народнопісенної творчості в сучасній системі фахової підготовки педагога-музиканта, зокрема у формуванні його індивідуального стилю професійної діяльності* – було визначено такі **завдання**:

1. На основі аналізу змісту та особливостей індивідуального стилю професійної діяльності учителів загальноосвітніх шкіл визначити типологію ІСПД вчителя музики в контексті національно спрямованої музично-педагогічної діяльності.
2. За розробленими критеріями та їх показниками провести педагогічну діагностику стану сформованості індивідуального стилю професійної діяльності у майбутніх учителів музики та визначити його рівневі характеристики.
3. Проаналізувати стан використання народнопісенної творчості у процесі формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики.
4. Провести узагальнений аналіз результатів констатувального дослідження.

Окреслені завдання зумовили проведення констатувального дослідження у три етапи.

Перший етап. З метою виявлення типології ІСПД учителя музики в контексті музично-педагогічної діяльності на етно-національних засадах на першому етапі експериментальної роботи було проведено анкетування вчителів загальноосвітніх шкіл, спостереження за перебігом їх професійної діяльності у навчальній та позакласній роботі, аналіз її змісту, методичних та технологічних особливостей тощо. Було застосовано також метод експертних оцінок педагогічної діяльності респондентів, експериментальні результати за яким розглядались нами як підтвердження (або коригування) отриманих характеристик.

Дослідження ІСПД учителів музики загальноосвітніх шкіл ґрунтувалось на вивченні змістових характеристик їхньої музично-педагогічної діяльності. Анкета напівзакритого типу, запропонована респондентам (учителям музики), містила серію запитань, які мали з'ясувати: ступінь методичної самостійності вчителя (організація навчальної діяльності за традиційною чи авторською, інноваційною методикою); змістові доміанти навчання (формування знань, розвиток музичних здібностей, безпосереднє музикування чи слухання музики); вид музично-педагогічної діяльності, який найбільше відповідає професійним інтересам учителя; переваги у виборі навчального музичного матеріалу; науково-дослідницькі інтереси тощо.

У запропонованих в анкеті варіантах відповідей, що стосувались репертуарних переваг, було закладено можливість вибору: музики зарубіжних композиторів чи української, академічної чи народної, що, на нашу думку, мало певною мірою висвітити ступінь національної спрямованості музично-педагогічної діяльності вчителя. В цьому зв'язку учителям також пропонувалось перелічити теми уроків або позакласних занять, присвячених українській народній творчості, які вони проводили або запланували за навчальним планом.

У виведенні типології ІСПД вчителя музики ми свідомо обмежили спектр узагальнення стильових ознак змістовою спрямованістю музично-педагогічної діяльності вчителя, розглядаючи всі інші характеристики як

доповнюючі. При цьому засадничим чинником для визначення ознак стилевих типів ІСПД виступала національна спрямованість професійної діяльності вчителя музики. Такий підхід з орієнтацією на національно-педагогічний контекст діяльності і домінуючі в ній змістові напрями та способи дозволив нам виявити шість провідних типів ІСПД учителя музики: *традиційно-методичний, організаторський, виконавський, просвітницький, етно-фольклорний та дослідницький* (див. рис. 2.2.1).

Типи індивідуальних стилів професійної діяльності вчителя музики національної школи

Рисунок 2.2.1.

Традиційно-методичний стиль професійної діяльності – вчитель музики позитивно ставиться до української народнопісенної творчості, але не прагне активно її використовувати на уроках музики та в позаурочній виховній роботі, приділяє значну увагу методиці та теорії музичного виховання, намагається будувати свою діяльність у відповідності з ними; позитивно ставиться до дітей, до будь-якої роботи з ними, на уроці використовує записи класичної та народної музики, часто розповідає про стилі, жанри, організовує слухання музики, бесіди про музику; на заняттях

використовує всі форми роботи відповідно до традиційної методики. Українську народнопісенну творчість використовує відповідно до вимог програми.

Організаторський стиль виявлявся у переважній спрямованості професійної діяльності вчителя музики на організацію активної музичної діяльності учнів – ансамблевого, оркестрового, хорового музикування тощо. Учитель творчо-організаційного типу ІСПД – це, як правило, керівник дитячого музичного колективу, стрижнем роботи якого є педагогічна організація та художнє керівництво колективною музичною творчістю учнів. Провідною педагогічною метою діяльності учителя такого типу є формування активного інтересу учнів до музики. Засобом досягнення мети при цьому виступає залучення дітей до самостійної творчості у процесі колективного музикування.

Етно-педагогічна складова загальної мети зумовлює наповнення процесу музичного виховання національним змістом, що виявляється на рівні музичного репертуару (українська народна музика, музика вітчизняних композиторів), складу оркестрів чи ансамблів (народні інструменти), культурно-освітнього середовища (національні костюми, оформлення навчальних приміщень тощо), спрямованості концертної діяльності (популяризація національного мистецтва, музичне оформлення народних свят та ін.).

Виконавський стиль. Пріоритетним у діяльності вчителя цього стильового типу є власне виконання музики на уроках, музично-освітніх, виховних заходах тощо. Такий вчитель ґрунтує своє спілкування з учнями на засадах художньої комунікації типу «виконавець-слухач», використовуючи музичний твір як її засіб. Володіння інструментом, вокальна майстерність дозволяють учителю вільно використовувати виконання музики у навчальному процесі, викликаючи в учнів живий інтерес до неї. Педагогічна

мета музичного виконання бачиться такими учителями, як правило, в гедоністичній, катарсичній, рідше – пізнавальній площині.

Учитель з виконавським типом ІСПД будує свою роботу з орієнтацією на процес музичного сприймання, забезпечуючи його педагогічне спрямування (бесіди за інструментом, уроки-концерти, тематичні уроки з музичними ілюстраціями тощо). Музика при цьому розкривається учням як художній ідеал, в осягненні якого формуються високі почуття та духовний світ людини.

Етно-фольклорний стиль. Провідним мотивом педагогічної діяльності вчителя такого типу ІСПД є прагнення збереження фольклорної спадщини народу та виховання молодого покоління українців на його традиціях. Учні залучаються до відтворення національних обрядових дійств, вивчення та виконання музичного фольклору. Музичне виховання органічно поєднується такими вчителями з національним. Вивчення музичного мистецтва нашаровується на пізнання народознавства, отримуючи при цьому потужну емоційну підтримку як результат актуалізації «історичної пам'яті», «архетипних зв'язків», певних родинних спогадів тощо.

Учитель етно-фольклорного типу ІСПД – організатор музично-етнографічних ансамблів, знавець і популяризатор музичного фольклору. Метою його педагогічної діяльності є виховання в учнів почуття духовного зв'язку з нацією. Музика виступає тут надзвичайно потужним засобом завдяки своїй здатності забезпечувати крізь художнє звучання трансцендентний зв'язок поколінь. Показовими в цьому відношенні є слова Анни де Сталь: «Ніщо не нагадує так минулого, як музика; вона не тільки нагадує його, але й викликає його, і, подібно до тіней тих, хто був для нас дорогим, воно з'являється, огорнуте таємничою і меланхолійною димкою».

Просвітницький стиль. В основі професійної діяльності вчителя музики просвітницького типу ІСПД лежить культурологічний підхід до музичної освіти школярів, метою якого є формування цілісності

світорозуміння крізь призму мистецтва, осягнення якого здійснюється в культурно-історичній площині. Такий підхід спрямовує роботу вчителя на розкриття глибоких зв'язків музичного мистецтва із культурною, духовною спадщиною людства, формування в учнів широких світоглядних уявлень, виховання внутрішнього духовного світу школяра на основі особистісного переломлення життєвого змісту мистецтва.

Провідною ідеєю діяльності вчителя-просвітника є формування в учнів високих загальнолюдських цінностей: освіченості, цінності Людини, патріотизму, утвердження самосвідомості тощо. Інформативність навчання поєднується тут з глибоким виховним впливом, з орієнтацією на особистісну потенційність школяра, розкриттям перед ним духовних орієнтирів як високої мети саморозвитку і самостворення.

Учитель музики просвітницького типу – не тільки ерудований, високо освічений педагог, але й людина, яка глибоко особистісно сприймає мистецтво і прагне виховати подібні почуття у своїх учнів.

Дослідницький стиль. Учитель дослідницького типу ІСПД поєднує свою педагогічну діяльність із збиранням та вивченням фольклорного матеріалу, залучаючи до пошукового процесу своїх учнів. Таким чином науково-дослідницькі інтереси вчителя отримують в професійній діяльності педагогічне спрямування, наповнюючи зміст навчання ідеями дослідницького пошуку в царині народного мистецтва, вивчення якого отримує більше знаннєвий, інформативний, ніж емоційно-почуттєвий характер.

Такий учитель музики, як правило, організовує зустрічі школярів з народними умільцями, фольклористами, збирачами народних традицій, виступає ініціатором створення фольклорних експедицій. Виховання національно-свідомих громадян відбувається в осягненні історичного минулого народу шляхом вивчення його мистецької спадщини.

У процесі дослідження було також виявлено, що значна кількість учителів музики (43%) відзначається *традиційно-методичним підходом* до професійної діяльності. Практично не спостерігалось ознак, які б відрізняли стиль їхньої роботи з учнями. Такі вчителі працюють у відповідності до існуючих навчальних нормативів – планів, загальнонавчальних навчально-репертуарних списків, методичних розробок тощо. Хоча, слід відзначити, що традиційність у професійній діяльності ще не є свідченням недостатнього фахового рівня викладача. Не привносячи у викладання предмету авторських інновацій, такі вчителі можуть досить продуктивно організовувати навчальний процес з використанням усіх форм роботи на уроці відповідно до традиційної методики.

Було відмічено, що значна кількість учителів музики на тлі загального позитивного ставлення до української народної творчості не відзначається прагненням активно її використовувати на уроках музики або в позакласній виховній роботі. В їхній професійній діяльності українська народнопісенна творчість використовується лише відповідно до вимог чинної навчальної програми.

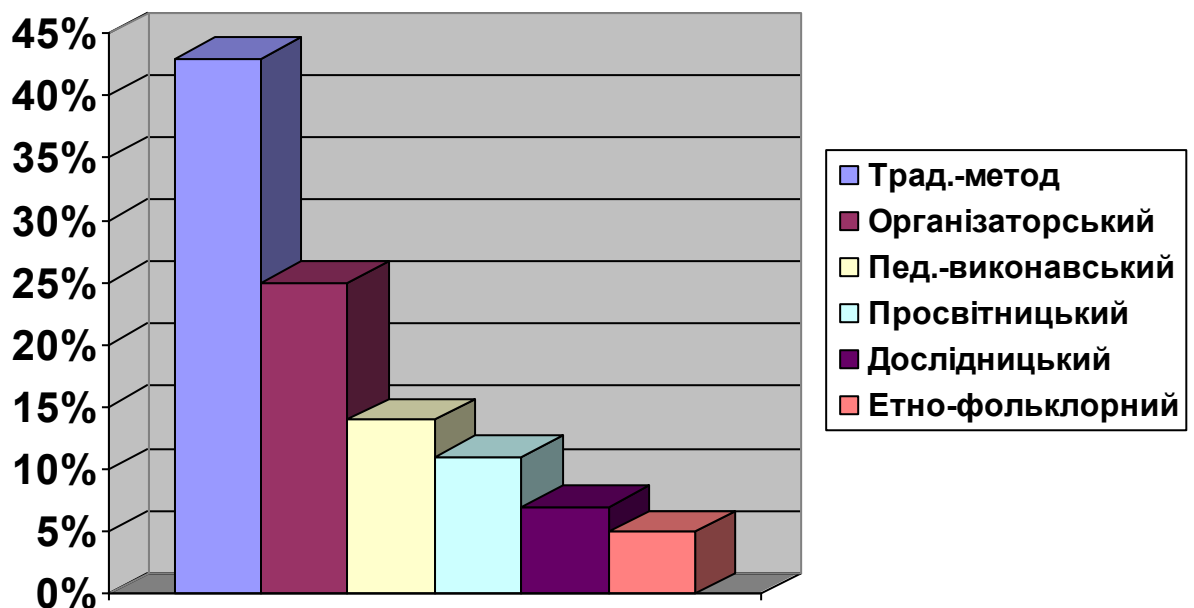
Статистичні результати дослідження типології індивідуального стилю професійної діяльності вчителів музики відображені в діаграмі (Діаграма 2.2.1).

Як засвідчує діаграма, серед поширених типів ІСПД найбільшу кількість респондентів (43%) має *традиційно-методичний тип*. Це може бути пов'язано з нестабільністю сучасних педагогічних тенденцій, що не сприяє саморозвитку вчителів. Тому вони користуються загальновизначеними стандартами та не намагаються виробити власну методичну скарбничку. Вони не можуть вийти за рамки професійних вимог і також не мають достатнього педагогічного досвіду, а, можливо і бажання, для створення власного стилю. За таких умов, вони схильні до наслідування певних авторитетів педагогічної діяльності.

На другому місці поширення знаходиться *організаторський тип* ІСПД (25%), який найчастіше зустрічається у вчителів з педагогічним стажем від 5 до 10 років. Це вказує на те, що їхній певний досвід дозволяє здійснювати перші спроби у розробці своїх методичних прийомів. Вони менш консервативніші у діях та відкриті до педагогічної взаємодії.

Діаграма 2.2.1.

**Типологія індивідуальних стилів професійної діяльності діючих
учителів музики**

Третє місце належить *педагогічно-виконавському типу* ІСПД (14%), який найчастіше проявляється у вчителів із значним педагогічним стажем, які мають за плечима великий досвід виконавської діяльності, високий рівень інструментальної практики, уміння професійно продемонструвати музичні твори учням.

І, на останньому місці поширення знаходиться *просвітницький тип* ІСПД (11%), який найчастіше зустрічається у вчителів з педагогічним стажем від 5 до 10 років. Це може бути пов'язано з тим, що в наш час найбільшу

кількість вчителів складають вчителі, які не достатньо усвідомлюють своє призначення вчителя-патріота. Їх практична діяльність часто носить лише виконавський характер. Далі за відсотковим відношенням - *дослідницький та етно-фольклорний* - 9% та 5% відповідно.

Другий етап. Метою другого етапу констатувального дослідження було виявлення стану сформованості у майбутніх учителів музики індивідуального стилю професійної діяльності. *Завданнями* цього етапу було визначено: 1) діагностику (на основі розроблених критеріїв, їх показників та відповідної експериментальної методики) стану сформованості ІСПД учителя музики у студентів музично-педагогічного профілю навчання; 2) виявлення рівнів сформованості ІСПД майбутніх учителів музики та визначення їх змістових характеристик.

Діагностична методика була розроблена відповідно до критеріальних показників сформованості ІСПД (див. дод. А) і передбачала:

- анкетування студентів з метою виявлення ціннісно-сміслових домінант їх майбутньої професійної діяльності;
- опитування щодо ступеня національної визначеності педагогічної позиції майбутніх учителів музики;
- самооцінювання студентами власних педагогічно-комунікативних установок;
- опитування студентів щодо їхніх уявлень про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності;
- опитування студентів щодо особистісних принципів майбутньої музично-педагогічної діяльності;
- експертне оцінювання особливостей виконавської інтерпретації музики у процесі публічних виступів студентів;

- експертне оцінювання ступеня прояву професійної самостійності, професійно-творчої активності та музично-педагогічної креативності майбутніх учителів музики.

Особливості системи мотивів та цінностей професійної діяльності майбутніх учителів музики в контексті національного виховання досліджувались за сформованими у студентів уявленнями її ціннісно-смыслових доміант. Респондентам було запропоновано анкету (див. дод. Ж) напівзакритого типу, запитання якої скомпоновано за блоками педагогічних цінностей: цінностей-цілей, цінностей-якостей, цінностей-знань, цінностей-засобів, цінностей-відношень. Цінності-цілі відображали педагогічну (орієнтація на учня) та професійну (орієнтація на «Я-професійне») позиції майбутнього вчителя.

Вибір за ступенем значущості навчально-виховних цілей відповідно до власних уявлень сутності педагогічного процесу в загальноосвітній школі мав відобразити виявлену на ціннісному рівні певну цільову спрямованість майбутньої професійної діяльності студентів. Ієрархія навчально-виховних цілей розцінювалась нами як характерний показник стильових особливостей майбутньої педагогічної діяльності студентів. В орієнтації професійних прагнень студентів з'ясовувались мотиви їхньої майбутньої педагогічної діяльності.

Як індикатори мотивів і цінностей педагогічної діяльності ми розглядали також образ «ідеального вчителя» та образ «Я-професійного», що склались у студентів на момент професійної підготовки. Для виявлення характеристик образу «ідеального учителя» респондентам пропонувався в режимі ранжування спектр його особистісних та професійних якостей. Поряд із запропонованими передбачався також власний варіант відповіді. Зокрема образ «Я-професійного» пропонувався описати самостійно відповідно до власних уявлень студентів.

На рівні цінностей-знань і цінностей-засобів виявлялись змістові та операційні особливості потенційного стилю педагогічної діяльності майбутніх учителів. Такими виступали в анкеті знання, які студенти прагнуть сформуванню у своїх майбутніх учнів, і характеристики педагогічних технологій, які найбільше відповідають їх уявленню про педагогічний процес у загальноосвітній школі.

Як цінності-відношення за допомогою анкети діагностувались: 1) внутрішня позиція вчителя по відношенню до педагогічної діяльності, 2) до учня і 3) до себе як професіонала (соціально- та професійно-педагогічні позиції, які відповідають переконанням, професійним інтересам та потребам майбутніх учителів).

У бесідах, інтерв'ю та письмових опитуваннях з'ясовувався ступінь національної визначеності педагогічної позиції майбутніх учителів, важливої з огляду на етно-педагогічний «фокус» нашого дослідження. У процесі опитування з'ясовувались питання особистого ставлення респондентів до національного музичного мистецтва (класичного, народного), музичні переваги, уподобання (персоналії, музичні твори, окремі жанри, народний інструментарій тощо), ставлення до народного мистецтва як педагогічного засобу, ступінь прагнення використовувати музичний фольклор, і народнопісенну творчість зокрема, в музично-педагогічній діяльності в школі, уявлення про себе як керівника музичних колективів (оркестру чи ансамблю народних інструментів, фольклорного ансамблю тощо), дослідницький інтерес в царині музичного фольклору України тощо.

Дослідження комунікативно-організаційних параметрів ІСПД майбутніх учителів музики ґрунтувалось на виявленні *педагогічно-комунікативних установок* студентів та їх внутрішніх уявлень про *змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності*

Для діагностики педагогічно-комунікативних установок використовувалась тестова карта самооцінки майбутніх учителів як суб'єктів

педагогічної взаємодії (див. дод. К). Респондентам пропонувалось визначити власні погляди і переконання стосовно характеру педагогічної взаємодії в системі «вчитель-учні», а саме: позиції учасників педагогічної взаємодії (рівноправність – субординованість, монологічна взаємодія – діалогічна взаємодія); провідних мотивів педагогічної взаємодії (орієнтація на міжособистісну взаємодію – орієнтація на виконання завдання); цілей педагогічної взаємодії (обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємовідносин, міжособистісне пізнання, організація творчої атмосфери спілкування); способів поведінки вчителя як учасника педагогічної взаємодії (орієнтація на власний вибір змісту діяльності – врахування художніх інтересів та музичних переваг учнів; ставлення до учня як до вершинної цінності – ставлення до учня як потенційної особистості, об'єкта виховних впливів). В тестовій карті була закладена можливість вибору серед поданих бінарних опозицій, або їх умовного співвідношення у відсотках (відповідно 30/70, 50/50 або 70/30), що, на нашу думку, мало відповідати живому педагогічному спілкуванню як процесу внутрішньо діалектичному і неоднозначному, а також можливість визначення ієрархії цілей педагогічної взаємодії відповідно до їхньої значущості для респондента. Така форма тестової карти відповідала складності діагностичного завдання: виявити не тільки рівень сформованості досліджуваного феномена, але й ступінь прояву його індивідуальних особливостей.

Аналіз результатів тестування педагогічно-комунікативних установок студентів показав, що переважна більшість майбутніх учителів розуміє педагогічну взаємодію як складний та неоднозначний процес, про що свідчить відсутність у їхньому виборі абсолютної переваги тієї чи іншої позиції учасників такої взаємодії («стовідсоткова» рівноправність *або* субординованість відношень, монологічна взаємодія *або* діалогічна взаємодія тощо). Як правило, респонденти вказували на присутність у взаємодії учасників педагогічного процесу як рівноправних, так і субординованих відношень (25% від загальної кількості опитаних вказали на рівнозначність

рівноправних та субординованих стосунків педагога та учня, така ж кількість респондентів надає перевагу субординованим стосункам, хоча й не виключає при цьому і певних моментів рівноправності, 33% схильні бачити у характері педагогічної взаємодії перевагу рівноправності стосунків над їхньою субординованістю). При цьому 57% від загальної кількості опитаних вказали на рівновелику представленість у педагогічній взаємодії монологічної та діалогічної комунікації (тобто 50/50), 16% надали перевагу монологічній взаємодії. Цікаво, що 8% з останніх обрали монологічну взаємодію як єдино можливу і лише 17% респондентів виділили перевагу діалогічних стосунків над монологічними.

Як провідний мотив педагогічної взаємодії 33% респондентів визначили орієнтацію на організацію міжособистісних взаємовідношень між учнями, 25% - орієнтацію на виконання навчального завдання. Третина опитаних вказала на їх рівне співвідношення, що можна розцінювати як виділення органічного взаємозв'язку процесів міжособистісної взаємодії школярів та виконання ними навчальних завдань окремим мотивом педагогічної взаємодії.

У ранжуванні цілей педагогічної взаємодії переважна більшість респондентів (58%) виділила послідовно (відповідно за першим, другим і третім вибором) *організацію творчої атмосфери спілкування, організацію взаємовідносин в дитячому колективі і міжособистісне пізнання*. Певна кількість відповідей (8%) вказувала на бачення студентами взаємозв'язку творчої атмосфери спілкування та виховного впливу (за виведенням останніх відповідно на першу і другу позицію у рейтингу цілей). Лише у 8% відповідей на першому місці серед педагогічно-комунікативних цілей було названо *обмін інформацією*. У більшості ж випадків (42%) суто інформаційна комунікація була відведена на останній план.

Серед способів поведінки вчителя як учасника педагогічної взаємодії 25% від загальної кількості опитаних орієнтуватимуться на власний вибір

змісту навчальної діяльності, така ж кількість майбутніх учителів готова враховувати у виборі змісту навчання художні інтереси та музичні схильності учнів, 17% вибудовуватиме педагогічну взаємодію, органічно поєднуючи власне бачення змісту навчання з інтересами та схильностями учнів. Цікаво, що при цьому 33% респондентів поділяють ставлення вчителя до учня як до об'єкта виховних впливів, і лише 8% від загальної кількості опитаних у ставленні до школяра готові сприймати його особистість як вершинну цінність.

Загалом, результати тестування комунікативних складових ІСПД майбутніх учителів музики виявили присутність у педагогічно-комунікативних установах студентів (у переважній більшості випадків) певного «змістового дисонансу» – невідповідності «авторитарних» характеристик педагогічної взаємодії за одним параметром (скажімо вибір позиції монологічної взаємодії у поєднанні з орієнтацією на виконання завдання) з «демократичним» вибором за іншими змістовими моментами (наприклад – організацією творчої атмосфери спілкування, ставленням до учня як до вершинної цінності тощо). Частий прояв таких невідповідностей підвів нас до висновку про відсутність у змісті педагогічно-комунікативних установок значної кількості студентів (46%) певної системності, зваженості та логічності їх взаємозв'язку. Така відсутність системності установок, дещо хаотичний вибір їхніх характеристик, а отже відсутність власне «індивідуального профілю» комунікативних параметрів стилю майбутньої педагогічної діяльності свідчив про низький рівень їх сформованості.

Стан сформованості організаційних складових ІСПД у майбутніх учителів музики на етапі професійного навчання ми планували виявити на основі аналізу їхніх внутрішніх уявлень про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності (див. дод. 3). Студентам пропонувалось описати у формі короткого есе власне бачення процесу організації музичної діяльності школярів із чітким визначенням: 1) організаційних функцій учителя, 2) організаційних цілей; 3) відповідних цілям форм включення учнів

у діяльність; 4) організаторських якостей учителя, що відповідають образу «Я-професійного» – актуальному (самооцінка) та бажаному (мета професійного становлення).

В контент-аналізі есе з'ясувався ступінь організаційної компетентності майбутніх учителів, їхня готовність технологічно вибудовувати музичну діяльність учнів у напрямі досягнення поставлених навчально-виховних цілей. При цьому оцінювалось врахування респондентами необхідності забезпечення співробітництва учнів, їхньої активності у процесі музичної діяльності, відповідності форм педагогічної організації її цілям, змісту та методам. Особлива увага приділялась креативності організаційних програм студентів, нестандартним розв'язкам організаційних моментів педагогічного процесу.

У виборі респондентами якостей та умінь, необхідних для забезпечення ефективної організаційної діяльності вчителя музики, ми планували виявити їхнє уявлення образу «Я-професійне» в організаційно-педагогічному аспекті, що мало вказувати на спрямованість професійного становлення, усвідомлення стратегії індивідуального розвитку тощо. Оцінювання студентами власних якостей та умінь у спектрі потенційної організаційно-педагогічної діяльності давало нам умовне висвітлення реального стану сформованості у них організаційного компоненту ІСПД. Характер їхнього вибору також побічно вказував на відповідні змістові пріоритети організаційно-педагогічної діяльності вчителя музики.

У процесі діагностування було виявлено, що у значної кількості студентів (43%) на момент професійної підготовки практично відсутні системні уявлення особливостей освітнього процесу як педагогічної взаємодії. У тестовій карті такі респонденти обирали, як правило, пункт «Важко визначитись» (з усіх, або більшості запитань). Про часткову сформованість або нестійкий прояв досліджуваного параметру свідчили відповіді на окремі з поданих запитань. Лише незначна кількість опитаних

(39%) змогла чітко визначити свої погляди і переконання стосовно близького їм характеру педагогічної взаємодії, що свідчило про сформованість у них певних педагогічно-комунікативних установок. Нечисельну групу (11%) склали також респонденти, які показали наявність у них як стійких педагогічно-комунікативних установок, так і досить системних уявлень про пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності.

У процесі аналізу комплексного підходу в дослідженні проблеми творчої активності визначається її структура, яку умовно можна розглядати як взаємодію її двох компонентів: музично-творча активність та музично-педагогічна творча активність. Музично-творча активність як здатність особистості до самовираження індивідуальної неповторності, саморозвитку; музично-педагогічна творча активність – оригінальний підхід до вирішення завдань теорії й практики музичного навчання та виховання учнів засобами музики.

Тому рівень сформованості *професійно-творчого* компоненту ІСПД майбутніх учителів музики оцінюється за рівнем професійної самостійності та її показниками: самостійність мислення, проєктивні здібності, здатність формулювати педагогічні гіпотези, передбачати результативність своєї діяльності. З цією метою нами було запропоновано респондентам скласти «Особистий творчий план вчителя музики» [див. дод. Е], де майбутні фахівці спроектували свою музично-педагогічну діяльність та передбачали її результат. Таким чином, ми перевіряли наявність у студентів уміння моделювати та прогнозувати педагогічну діяльність. Студентам пропонувалося вказати мету своєї професійної діяльності, стиль спілкування в процесі цієї діяльності. А також вказати змістові домінанти своєї педагогічної діяльності і на який результат вона спрямована.

Творчий характер професії музиканта передбачає дослідницьку спрямованість особистості вчителя. Щоб виявити ступінь дослідницьких якостей респондентів, ми аналізували їх навчально-дослідницькі завдання, анотації до музичних творів, що ними виконувались, курсові та дипломні

роботи. Важливим було і те, чи займаються студенти дослідницькою діяльністю, чи є в них наукові публікації. Як виявилось, незначна кількість студентів бере активну участь у проведенні науково-практичних конференцій та має наукові публікації - лише 2%. Це свідчить про недостатній рівень готовності студентів до заняття науково-дослідною діяльністю.

Креативність становить собою якість, яку вчителі повинні проявляти у організації навчального процесу. Саме їх здатність або нездатність до творчої діяльності, визначає специфіку їх роботи. В даному випадку, під особливостями педагогічної діяльності ми розуміємо використання традиційної (нетрадиційної) форми навчального процесу.

З метою перевірки наявності у студентів творчих педагогічних ідей, щодо використання народнопісенної творчості в музично-педагогічній діяльності, використовується метод рольової гри – «Я – режисер», структура якої передбачала: підготовчу частину, основний етап і підведення підсумків. На підготовчому етапі визначається мета та тема гри (в даному випадку визначалось, хто, яке дійство, чи обряд буде інсценувати), розподіляються ролі та конкретні завдання для вивчення музичного матеріалу. Підведення підсумків передбачає: аналіз організації, проведення, емоційності достовірності обраного обряду, чи свята та оцінку дій кожного учасника- режисера. Визначення результатів вимагає виявлення того, наскільки були вирішені визначенні завдання (розкриття змісту обряду, свята, артистизм, доцільність використання народнопісенного матеріалу), що виходило і що не виходило, причини цього. А головний акцент робиться на застосуванні власних ідей, задумів і на успішність їх реалізації. З метою діагностики прояву креативності студентів-музикантів, ми пропонували їм виконати наступні творчі вправи:

Вправа 1. Скласти модель творчої особистості вчителя музики:

- а) щодо професійної діяльності;
- б) щодо ставлення до інших людей;
- в) щодо самого себе.

Вправа 2. Продумайте і опишіть «національну школу майбутнього»: якими Ви бачите учнів і вчителів цієї школи? Які її особливості та чим вона докорінно відрізнятиметься від сучасної?

Потім спостерігалось, як студенти виконували ці вправи: 1) за зразком (алгоритмом); 2) з підказкою викладача; 3) самостійно.

Стан сформованості педагогічно-виконавського компоненту ІСПД визначався нами за вмінням студентів *обирати провідних принципів музично-педагогічної діяльності та виконавсько-інтерпретаційної майстерності*.

Опитування студентів стосовно принципів музично-педагогічної діяльності, що визначають їхню «особистісну професійну позицію» (Е.Б.Абдулін), проводилось за спеціально розробленим запитальником (див.дод. Л). Зміст питань було сформульовано таким чином, щоб виявити найбільш повну картину бачення студентами сутності музично-педагогічної діяльності в загальноосвітній школі. Особливу увагу було сфокусовано на рівень визначених принципів – формальний чи духовно-змістовний, їхню системність як свідчення глибини осмисленості та самостійності педагогічної позиції, що побічно вказувало б на сформованість певних ознак ІСПД.

Зміст запитальника було скомпоновано за трьома основними блоками: художньо-педагогічним, психолого-педагогічним та музично-організаційним аспектами діяльності вчителя музики. У *художньо-педагогічному аспекті* нас цікавив ступінь розуміння студентами культурологічної спрямованості музично-освітньої діяльності, принципів інтеграції мистецьких знань у формуванні загальнохудожнього кругозору школярів, орієнтації на досягнення образної системи світу, вираженої в музичному мистецтві тощо. Духовно-змістовний рівень педагогічної позиції виявлявся нами у баченні студентами музично-освітнього процесу як художнього освоєння світу крізь призму музичних образів. До формального рівня відносились відповіді, які свідчили про спрощене розуміння музично-педагогічних завдань, орієнтацію на традиційні підходи до вибору змісту загальної музичної освіти, вузьку

спрямованість на музично-естетичне виховання, на відміну від загальнохудожнього тощо.

За *психолого-педагогічним аспектом* розглядались уявлення студентів про глибину розвивального та виховного потенціалу музичного мистецтва, розуміння психологічних особливостей спілкування з нею як заглиблення у звучання музичних образів, важливості формування у школярів досвіду позитивних естетичних емоцій, почуття радості від успішного вираження себе в мистецтві. Враховувалось також розуміння майбутніми учителями психологічних функцій музики – адаптивної, реабілітативної (музично-терапевтичної) тощо. Духовно-змістовний рівень принципів музично-педагогічної діяльності виявлявся тут у зверненні до внутрішніх сил учнів (емоційних, духовних переживань, творчих фантазій) у процесі їх заглиблення в атмосферу звукотворчості. На формальному рівні коло принципів музично-педагогічної діяльності, сформульоване студентами, обмежувалось певними розвивально-виховними завданнями, орієнтацією на ознайомлення з музикою (на відміну від її переживання), навчання умінню слухати музичні твори (на відміну від здатності насолоджуватись слуханням) тощо.

У *музично-організаційному аспекті* духовно-змістовний рівень принципів музично-педагогічної діяльності виявлявся в орієнтації на введення дитини у світ музичного мистецтва, її особистого включення у процес музичної творчості, формуванні культурного музичного середовища в навчальному закладі з проектуванням цінностей музичного мистецтва на шкільний освітній простір, врахування творчої енергетики колективної музичної діяльності тощо. На формальному рівні принципів музично-педагогічної діяльності за музично-організаційним аспектом відзначались спрямованість на вивчення навчального матеріалу, знання музики, імен композиторів, музичної грамоти тощо (на відміну від живого, творчого спілкування з мистецтвом, з а л у ч е н н я до музики), пріоритетність теоретичного викладу матеріалу і, як наслідок, накопичення певних

відомостей про музику (на противагу практичній музичній діяльності із формуванням знань у контексті необхідних для цієї діяльності умінь) та ін.

В аналізі результатів опитування враховувався не тільки змістовий рівень музично-педагогічних принципів, сформульованих студентами як основа їхньої майбутньої професійної діяльності, але й відповідність їхнього вибору критерію системності та логічної узгодженості. З огляду на останні можна констатувати, що на момент професійної підготовки уявлення студентів про засадничі принципи їхньої майбутньої педагогічної діяльності знаходяться у стадії активного формування, пошуку і говорити про систему таких принципів як ознаку їх готовності до професійної діяльності і, відповідно, ознаку ІСПД уявляється неможливим. Окрім того, у переважній більшості випадків (48%) студентам важко було вийти за межі формальних відповідей і піднятися на духовно-змістовний рівень педагогічної рефлексії.

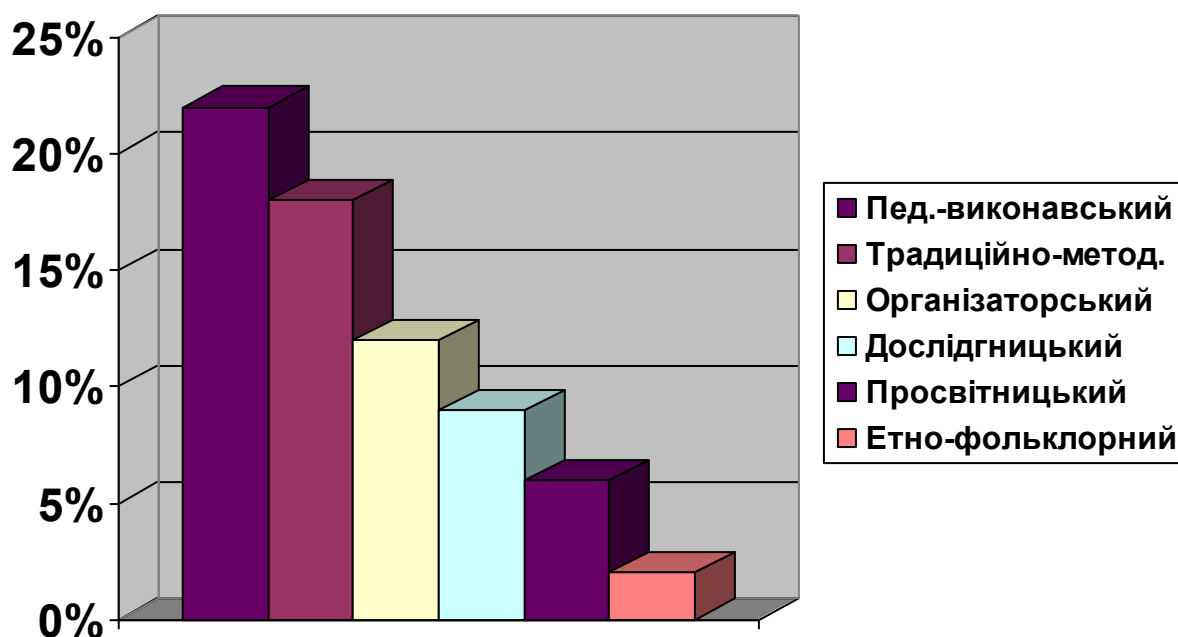
Рівень виконавсько-інтерпретаційної майстерності як складової ІСПД майбутніх учителів музики досліджувався методом експертних оцінок академічних та екзаменаційних виступів студентів. Експертам пропонувалось оцінити за шестибальною шкалою (від 0 до 5) ті характеристики музичного виконання, які б вказували на ознаки сформованості у студентів індивідуального стилю музично-педагогічної діяльності, а саме: глибини митецького бачення змісту музики, інтерпретаційного підходу (скажімо, спрямованості на аутентичне чи суб'єктивне виконання музики), прояву характеру, манери педагогічної інтерпретації музики (спрямованості на слухача, на музичний твір, на створення атмосфери художнього спілкування, виконавську самопрезентацію тощо). Низькі оцінки за визначеними шкалами свідчили про відсутність або недостатність стильових ознак ІСПД і, відповідно, низький рівень його сформованості. Балами 4 і 5 оцінювались, відповідно, достатній та високий рівні прояву досліджуваних якостей.

Також проводилось спостереження за студентами на заняттях з методики музичного виховання. За результатами спостереження, робимо

висновок, що найбільш поширеним у студентів є *музично-виконавський тип* ІСПД - 22% респондентів, далі йде *традиційно-методичний* - 18 % опитуваних, на третьому місці - *народно-творчий ІСПД* - 12 %, *дослідницький ІСПД* - 9% студентів, найнижчі показники 8% і 2% - *просвітницький* та *етно-фольклорний* відповідно. Пропонуємо ознайомитися з узагальненою характеристикою отриманих результатів з діагностики типів ІСПД майбутніх учителів музики представлених у діаграмі (рис.2.2.2.):

Діаграма 2.2.2.

Типологія індивідуальних стилів професійної діяльності студентів-музикантів

Порівняння узагальнення даних про типологію ІСПД вчителів музики та студентів зображено в діаграмі 2.2.3.

Метою третього етапу було: з'ясування стану використання народнопісенної творчості у процесі формування ІСПД студентів.

Завдання етапу: - проаналізувати навчальні плани та програми, підручники, відвідати індивідуальні та групові заняття з музики, суспільних гуманітарних та інших дисциплін;

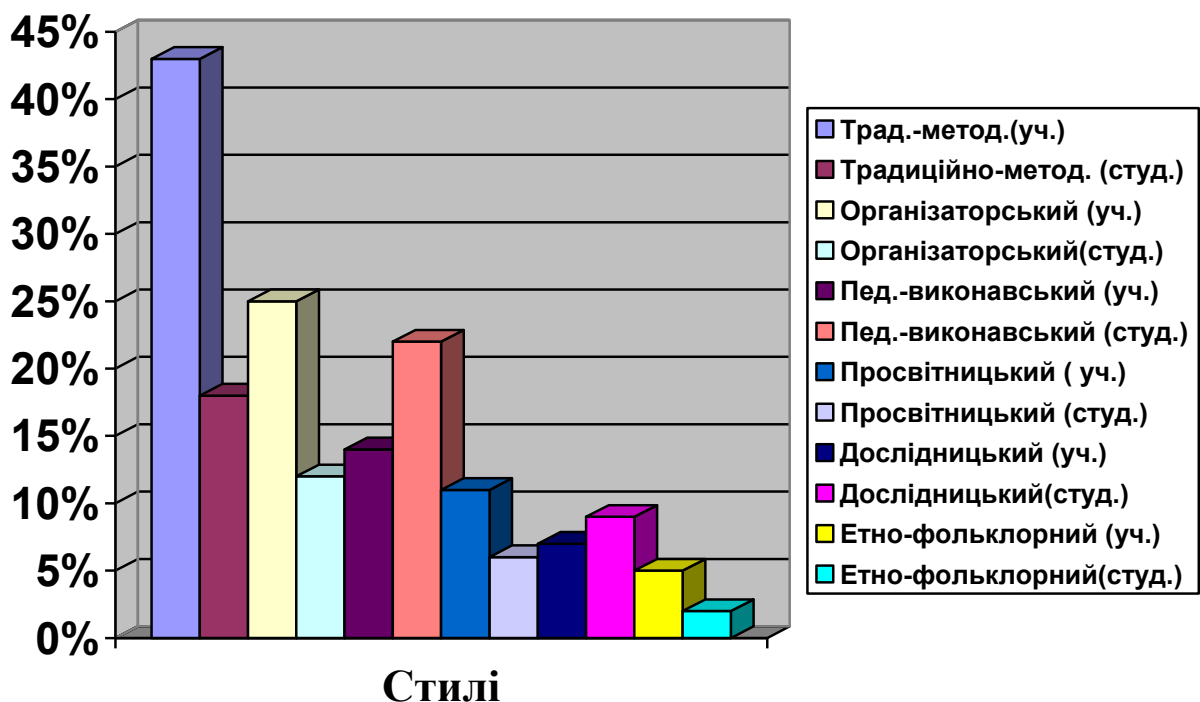
- з метою виявлення в їх змісті етно-фольклорного компонента, зокрема представленості української народної пісенності;
- узагальнення стану використання української народної пісні у процесі формування індивідуального стилю професійної діяльності студентів факультетів музичного мистецтва.

Методи: анкетування, бесіди, інтерв'ю, аналіз навчальних планів, програм, підручників, педагогічне спостереження тощо.

Спочатку нами були проаналізовані програми та методичні посібники для середніх шкіл та ВНЗ. Наприклад, програма О. Ростовського та Л.Хлебнікової.

Діаграма 2.2.3.

Типологія індивідуальних стилів професійної діяльності учителів музики та студентів

У програмі реалізована концепція музичного виховання школярів на основі української національної культури. В узагальненому вигляді вона полягає у визначенні провідної ролі музичного фольклору в музично-

естетичному вихованні дітей; у зверненні до народної музичної творчості, крізь призму її життєвих зв'язків з духовним, матеріальним, та практичним світом людини; в розгляді українського музичного фольклору в діалектичній єдності з фольклором інших народів.

У виробленні концептуальних підходів до використання музичного фольклору в школі автори програм виходять, насамперед, з досвіду народної педагогіки, обрядів і традицій музикування. Зазначимо особливу цінність народної пісні, як найдемократичнішого жанру, близького й зрозумілого дітям.

Насичення шкільних програм народнопісенної творчістю сприяє наближенню учнів до сформованих протягом віків уявлень про сутність людини, про красу й гармонію навколишнього світу. Всі уроки мають бути пройняті думкою, що музична творчість українського народу – нев'януча краса його духовної культури. Аналізуючи шкільні програми, можна помітити, що народна пісня пронизує всю музичну тематику. Особливо ефективним є використання народної пісні на вокально-хорових заняттях. Починаючи з 1-го класу діти із задоволенням виконують народні пісні: «Ой є в лісі калина», «Чи не той то Омелько», «Два півники», «Журавель», «Дівка Явдошка», «Вийшли в поле косарі»...

Надзвичайно ефективним є інсценізація української народної пісні, де діти не лише співають народні пісні, а й рухами допомагають розкрити її зміст та характер. Наприклад, українська веснянка: «Мак, «Ой на горі льон», «Кривий танець», «Соловейку, сватку, сватку»...

У старших класах знайомство зі звичаями та обрядами неможливе без використання народної пісні. Учні самі ставлять обряди: «Івана Купала», «Перший сніп», «Вечорниці на Андрія», «Калита», «Вертеп», «Заклик весни»... З великою цікавістю молодь вивчає пісенний матеріал до цих дійств. Адже лише з його використанням обряд набуває справді логічного значення. Вивчаючи тему «Маршовість» на уроках музики використовують українські народні пісні «Гей там на горі Січ йде», «Ой на горі та й жєнці

жнуть», «За світ встали козаченьки». Для слухання музики використовують українські народні історичні пісні: «За річкою вогні горять», «Розлилися круті бережки», «Маруся Богуславка» - народна дума.

Під час вивчення жанру – історичні пісні – необхідно розповісти школярам про виникнення і зміст українських народних історичних пісень. Звернути увагу на їх особливості; хоровий спів без супроводу з розгорнутим підголосковим багатоголоссям типовий для українського багатоголосся паралельний рух голосів, розспівування окремих складів, відносно вільний рух кожного голосу. Необхідно розповісти про кобзарів – прадавніх співців України, котрі створили й донесли до нас, невмирущі перлини народної пісенності. Велике значення для розвитку вокальних здібностей має виконання протяжних ліричних пісень: «Ой гилля гусоньки на став», «Вербовербо», «Ягілочка», «Вербовая дощечка», «Калино-малино»...

Для виконання творів протяжної лірики притаманні поступове розгортання, великий діапазон, широке дихання.

Використання народної пісні у грі на сопілці має великі позитивні результати. Слід урахувати, що технічні можливості сопілки досить великі. Маючи ніжний мелодичний тембр, сопілка спонукає учнів співати м'яко, без форсування звуку. Її тембр нагадує людський спів, тому сопілка гармонійно зливається з голосом, особливо дитячим. Наприклад, спів одного з куплетів пісні «Вийди, вийди Іванку» можна змінити грою на сопілці.

Сучасна педагогічна практика свідчить про те, що гра на сопілці народних пісенних мелодій прискорює процес вивчення дітьми нотної грамоти та набуття ними вокальних навичок.

Як бачимо, народна пісенність відіграє вирішальну роль у виникненні та розвитку професійної музичної творчості і виконавства. А особливо, якщо мова йде про підготовку майбутніх вчителів музики. Планування навчального матеріалу на музично-педагогічних факультетах ВНЗ також базується на використанні народнопісенної творчості. Вже на першому курсі навчання в програму зі специнструменту входить завдання заспівати

українську народну пісню на власний супровід. На другому році навчання програма ускладнюється тим, що до шкільної пісні потрібно заграти ще і поліфонічний твір на тему української народної пісні. У програмі старших курсів також є обов'язковим заспівати під власний супровід одну чи більше українських народних пісень.

Проаналізувавши програму факультетів музичного мистецтва із «Хорового диригування» можна зробити висновок, що в основі робочого матеріалу є також українська народна пісенність. Дуже часто зустрічаються обробки українських народних пісень: А. Авдієвський «Вербовая дощечка», «Ой, гилля гусоньки на став», Ю. Щуровський: «Ой єсть у лісі калина», М. Сільванський «А вже весна», Я. Степовий «Ягілочка»... та багато інших.

Величезний народнопісенний матеріал використовуються і на предметі «Вокал» музично-педагогічного факультету. Це такі пісні як: «Ой на горі сніг біленький», «Віють вітри», «Чом, чом, чом земле моя», «Розлилися води», «Прийшла весна», «Котику сіренький», «Ой виходьте дівчата», «Стоїть гора високая» та багато інших.

Якщо говорити про музично-педагогічний факультет Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського, то, навчаючись тут, студенти освоюють спеціальність «Вчитель музики та українознавства». Ці студенти з поміж інших предметів вивчають етнографію та фольклористику. Необхідним для них є вивчення народної пісенності. Своїми силами вони організують і проводять безліч народних обрядів та свят: «Заклики весни», «Писанкарство на Україні», «Слава Козацька», «Обжинки», «Весілля». «Вечорниці на Андрія», де використовується величезна кількість народних пісень.

Слід зазначити, що студенти намагаються використовувати нерозповсюджений регіональний музичний матеріал, що дуже цікаво для глядачів та самих учасників. Наприклад, «Полька-Вінничанка», українська народна пісня «Я в середу родилася», веснянка «Весела вода», «Ой там у темному гаї».

Важливо те, що після закінчення третього курсу студенти спеціальності «Вчитель музики та українознавства» проходять етнографічну практику – їздять по селах Вінниччини, збирають нові пісенні зразки Подільського краю.

Важливим є і те, що в студентів, які ще не мають досвіду професійної діяльності, можливо сформувані ІСПД, за умови посиленої практичної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості.

Як відомо, час від часу змінюється характер відношень між вимогами педагогічної праці та проявами індивідуальних особливостей вчителя. Для молодого вчителя, коли можливості гнучкої мобілізації індивідуальних властивостей обмежені, вимоги діяльності представляють собою жорстку форму, яку в більшості випадків йому нав'язують. Протягом розвитку навичок гнучкого використання своїх можливостей, вчитель знаходить найбільш раціональний стиль діяльності згідно власного професійного потенціалу.

Педагогічна практика показала, що в більшості випадків майбутні учителі не досить якісно використовують народні пісні у власній педагогічній діяльності. Їм недостатньо володіти певною професійною фаховою базою, їм необхідна підготовка з використання народної музичної спадщини у всіх видах професійної музичної діяльності. Тому, формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики засобами народнопісенної творчості повинно починатися в стінах ВНЗ і продовжуватися в самостійній педагогічній праці.

Студенти-музиканти, крім спеціальних предметів, вивчають цикл гуманітарних дисциплін: історію України, філософію, психологію й педагогіку, основи етики й естетики, соціологію й політологію, українську й зарубіжну культуру, інші предмети. Унікальність вище зазначених дисциплін полягає перш за все в тому, що до їх змісту закладено педагогічний досвід українського народу, його історично-культурні традиції, духовність, мораль, ідеологію. Уся ця система знань спрямована на глибоке засвоєння

майбутніми вчителями менталітету, моральної й духовної культури рідного народу, на формування національних рис характеру, патріотичних почуттів, глибоке розуміння своєї майбутньої ролі й місця в будівництві Української демократичної держави. І що головне - найбільше значення у формуванні усіх цих якостей належить використанню пласту народнопісенності у вихованні молоді.

До чинників, що є причиною недостатнього рівня володіння студентами українською національною культурою опитувані в більшості своїй віднесли: дуже низький рівень впровадження зразків народної пісні у навчальний процес музично-педагогічних факультетів (60%), недостатньо висока зацікавленість самих викладачів у розробці методичних матеріалів на основі народнопісенної творчості (10%), низький рівень сімейного виховання засобами народнопісенності (12%), малий заряд теле- й радіопередач зразками народного фольклору (16%), низький рівень духовної культури суспільства (72%).

Тому основне завдання нашого дослідження полягає у стимуляції майбутніх учителів до свідомої роботи щодо впровадження національної спадщини у педагогічний процес, що спиятиме професійному зросту та досягненню успіхів на педагогічному поприщі, шляхом вироблення свого власного ІСПД музично-педагогічної діяльності.

Діагностика стану сформованості індивідуального стилю професійної діяльності у майбутніх учителів музики дозволила нам визначити рівні прояву досліджуваного феномену: *імітаційний (низький); адаптивний (середній); творчий (високий)*.

Імітаційний (низький) рівень: майбутній учитель не виявляє індивідуальних рис педагогічної діяльності, а педагогічна взаємодія характеризується формальним спілкуванням. Студент такого рівня не проявляє свого бажання працювати з дітьми та забезпечувати педагогічну взаємодію. Його інтерес до національної української культури, фольклорної спадщини є суто формальним. Він вчитель характеризується низьким рівнем

комунікативних та організаційних умінь. Його фахова підготовка (володіння голосом та інструментом) бажає кращого. Діяльність студента здійснюється методом випробувань і помилок. Все вирішують обставини та певні педагогічні умови. Йому притамана низька варіативність дій. Стиль діяльності такого студента формується стихійно, він пристосовується до професійних умов, а власні індивідуальні особливості або не використовуються, або зовсім придушуються.

Адаптивний (середній) рівень: Середній рівень сформованості ІСПД майбутнього вчителя музики характеризується середньою вираженістю відповідних ознак. Респонденти цього рівня мають достатні знання з національної народнопісенної спадщини, але не зацікавлені в її використанні у своїй діяльності. Якщо цього вимагатиме програма, такий студент буде досліджувати та використовувати українську національну культурну спадщину в музично-педагогічній діяльності.

Він спрямований на педагогічну діяльність на матеріалі народної пісні, але його бажання мінливі і залежать здебільшого від обставин. Майбутній вчитель намагається організувати продуктивну педагогічну взаємодію, встановити контакт з аудиторією, організувати музично-творчу діяльність учнів, випробувати себе в різних формах організації навчально-виховного процесу, але без особливого ентузіазму та під контролем інших.

Ступінь володіння інструментом та голосом, уміння досягати творчого контакту зі слухачами в процесі виконавської діяльності вчителя такого рівня є недостатнім для продуктивного здійснення його професійної діяльності.

Рівень володіння творчою діяльністю в них невисокий, хоча респонденти бажають займатися творчо-перетворювальною діяльністю. Вони із задоволенням відповідають на запропоновані питання, які стосуються використання народнопісенної творчості у предметах за спеціальністю: вокал, спеціалізований інструмент, хорове диригування, історія народної музики...

Творчий (високий) рівень: Високий рівень сформованості ІСПД майбутнього вчителя музики характеризується глибоким розумінням респондентами потреби педагогічної діяльності, великим бажанням працювати з дітьми засобами української народної пісні. Такі студенти характеризуються національною визначеністю педагогічної позиції. Їм притаманні такі якості, як патріотизм, благородність, чуйність до товаришів та молодших, любов до свого народу. У студентів з високим рівнем сформованості ІСПД спостерігається яскраво виражена спрямованість на оволодіння загальнолюдськими й національно-культурними цінностями, уміння висловлювати свої думки та почуття в зрозумілій, чіткій і виразній формі. Для цієї групи студентів характерна наявність знань про історичний розвиток та становлення України як держави, уміння аналізувати різні види народного епосу, доцільно та вдало їх використовувати. Студент характеризується професійною спрямованістю, бажанням організувати теплу педагогічну взаємодію, бажає використовувати народну пісню у всіх видах професійної діяльності. Під час відповідей їх висловлювання відрізняються логічністю, чіткістю, грамотністю, емоційністю. У цих студентів гарно розвинена інтуїція, бажання до творчої самореалізації. Вони виявляють інтерес до різноманітних форм музично-творчої діяльності із застосуванням народної пісні, що сприяє розвитку спрямованості творчо-перетворювальної діяльності, вихованню потреби до самовдосконалення, комунікативної культури особистості. Прояв позитивних емоцій вказує на почуття захопленості, емоційне піднесення, радість спілкування з учнями засобами народної пісні. Майбутній учитель проявляє творчу ініціативу та активність в організації різних форм навчально-виховного процесу (костюмовані концерти, театралізовані дійства); йому притаманні варіативне, оригінальне розв'язання педагогічних завдань, пошук нових творчих способів роботи. Студент майстерно володіє голосом та інструментом, активно використовує творчий потенціал. Майбутній учитель не чекає нових

інструкцій, постійно пропонує свої ідеї, відстоює власні цінності з урахуванням як своїх, так і можливостей учнів.

Застосовуючи ці критерії, можна встановити, наскільки сформований у студента індивідуальний стиль професійної діяльності.

Ці критерії були використані нами для цілеспрямованого коректування системи педагогічних якостей з метою посилення чи ослаблення та зникнення окремих чинників індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості. Узагальнені дані констатувального експерименту представлено в таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1.

Рівень сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики (%)

<i>Рівні сформованості</i> <i>Компоненти ІСПД</i>	<i>Експериментальна група</i>			<i>Контрольна група</i>		
	<i>Творчий</i>	<i>Адаптивний</i>	<i>Імітаційний</i>	<i>Творчий</i>	<i>Адаптивний</i>	<i>Імітаційний</i>
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	5,1	38,5	56,4	5,9	37,6	56,5
<i>Комунікативно-організаційний</i>	7,7	43,6	48,7	7,9	44,3	47,8
<i>Професійно-творчий</i>	7,7	41	51,3	7,2	42,1	50,7
<i>Педагогічно-виконавський</i>	36	30	34	32,4	32,7	34,9

Набуті значення є варіаційним рядом характеристик сформованості ІСПД певної сукупності (групи студентів), отже, вони можуть бути досліджені й зіставлені апаратом математичної статистики.

Для характеристики параметра сформованості ІСПД використовуємо формулу для обчислення середнього арифметичного значення сформованості ІСПД в балах:

$$\bar{x} = \frac{\sum_{i=1}^n x_i}{n}, \quad (2.2.1.)$$

де \bar{x} – середня величина рівня сформованості ІСПД; x_i – значення сформованості ІСПД для i -ї одиниці сукупності; n – кількість одиниць сукупності [202].

Отже, середнє арифметичне складає 128,2 і 128,5 відповідно в контрольній і експериментальній групах.

Використання методів статистичної обробки даних дозволяє виявити інтенсивність варіації з даного параметру. Для цього обчислимо стандартне відхилення за параметром «рівень сформованості». Даний критерій характеризує однорідність значень рівня сформованості ІСПД в межах групи, що розглядається відносно середнього рівня. Експериментальне значення стандартного відхилення обчислюється за формулою [202]:

$$\delta_{\bar{x}} = \sqrt{\sum_{i=1}^n \frac{f_i \cdot (x_i - \bar{x})^2}{n}}. \quad (2.2.2.)$$

де f_i – частота значення параметра навченості.

Стандартне відхилення дозволяє обчислити похибку середнього арифметичного, що виникає за малої вибірки в порівнянні з генеральною сукупністю. Для цього знайдемо значення стандартної похибки, котра обчислюється за формулою [61, с. 244]:

$$\mu_{\bar{x}} = \frac{\delta_{\bar{x}}}{\sqrt{n}}, \quad (2.2.3.)$$

де $\mu_{\bar{x}}$ – стандартна похибка сукупності; $\delta_{\bar{x}}$ – стандартне відхилення елементів сукупності; n – кількість елементів сукупності.

Для визначення граничної помилки вибірки (Δ), яка становить t -кратну середню помилку, є формула [202, с. 246]:

$$\Delta = t\mu_{\bar{x}}, \quad (2.2.4.)$$

де Δ – гранична помилка вибірки; t – коефіцієнт довіри, який визначається за таблицею значень інтегральної функції Лапласа за заданої довірчої вірогідності; $\mu_{\bar{x}}$ – стандартна помилка сукупності [202, с. 246].

У психолого-педагогічних дослідженнях значимою є довірча вірогідність 0,95, звідси приймаємо $t = 1,96$ (додаток). Відповідно, для нашого випадку гранична помилка складе:

$$\Delta_{KT} = 3,2 \cdot 1,96 = 6,2;$$

$$\Delta_{ET} = 3,4 \cdot 1,96 = 6,5.$$

Одержані значення дозволяють визначити межі довірчого інтервалу для середнього арифметичного показника навченості.

Одержані значень стандартного відхилення і середнього арифметичного дозволяють обчислити інтенсивність варіації (V) за формулою [202, с.254]:

$$V = \frac{\delta_{\bar{x}}}{\bar{x}} \cdot 100\%. \quad (2.2.5.)$$

Отже, одержані в результаті анкетування дані з врахуванням аналізу їх із застосуванням апарату математичної статистики можуть бути представлені у вигляді зведеної табл. 2.4.2.

Порівняльний аналіз вихідного рівня сформованості ІСПД в контрольній і експериментальній групах

Група (кількість студентів)	\bar{x}	$\delta_{\bar{x}}$	V, %
КГ (39)	128,24+4,1	16,1	12,5
ЕГ (40)	128,52+4,0	16,7	12,3

Кінцева обробка даних дозволила констатувати такий результат (див. Таблицю 2.2.3.)

Таблиця 2.2.3.

Загальні рівні індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики (%)

Рівні сформованості	Експериментальна група	Контрольна група
Творчий	7,7	7,5
Адаптивний	41	45
Імітаційний	51,3	47,5

Результати анкетування показали, що студенти КГ мають незначну перевагу за рівнем сформованості ІСПД, оскільки середній бал сформованості в КГ із врахуванням меж довірчого інтервалу складає 128,24+4,1, а в ЕГ 128,52+4,0 балів.

Аналіз стандартного відхилення значення рівня сформованості від середнього свідчить про неоднорідність даного параметра для обох груп, оскільки вказане відхилення складає 12,5 і 12,3 для КГ і ЕГ відповідно.

У той же час необхідно відзначити досить низький рівень сформованості ІСПД в досліджуваних групах: 45 % і 36 % студентів контрольної і експериментальної груп відповідно були віднесені за результатами анкетування до імітаційного рівня сформованості. Розподіл

студентів за рівнями сформованості в контрольній і експериментальній групах представлено на рис. 2.2.2.

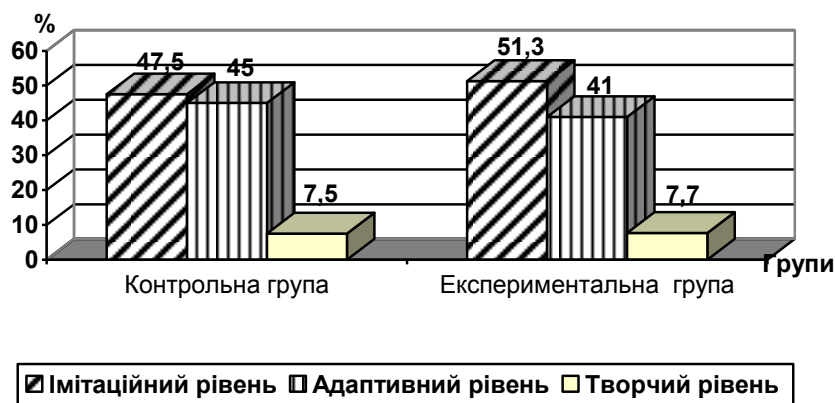

Рис. 3.2. Розподіл студентів за рівнями сформованості в контрольній і експериментальній групах на початку експерименту.

Таким чином, констатувальний етап експериментального дослідження дозволив виявити переважно низький рівень індивідуального стилю професійної діяльності. Отже, виникає необхідність у створенні спеціальної методики формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості і перевірці ефективності розглянутих вище педагогічних умов. З цією метою нами був організовано та проведено формувальний етап експерименту.

2.3. Зміст і організація дослідно-експериментальної роботи з формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості

За результатами констатувального етапу експерименту було визначено, що традиційний зміст вищої освіти забезпечує переважно низький рівень сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики під час навчання у ВНЗ. З метою підвищення рівня сформованості ІСПД, нами було визначено і обгрунтовано педагогічні умови його формування. З метою перевірки визначених педагогічних умов, нами проведений формувальний етап експерименту. Формувальний

експеримент проводився на базі факультету музичного мистецтва Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського впродовж двох років (2006-2008рр.). В експерименті взяли участь 79 студентів, які склали експериментальну групу - 39 студентів, та контрольну - 40 студентів.

Система експериментальної роботи включала комплекс організаційних форм і методів, спрямованих на формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості, зокрема наступних його компонентів: мотиваційно-ціннісного, комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-виконавського.

Мета формувального етапу експерименту полягала в експериментальній перевірці ефективності розроблених нами педагогічних умов формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості, апробації комплексу методів і прийомів, які здійснюють цілеспрямований вплив на формування індивідуального стилю професійної діяльності. Серед педагогічних умов ми виділили: створення в процесі навчання етно-національного культурно-освітнього середовища; активізації музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості; стимулювання прояву власного творчого потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості; використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Відповідно до мети, з урахуванням концептуальних засад дослідження та результатів констатувального етапу експерименту, було визначено такі **завдання**:

- формування у студентів мотивації професійного розвитку в контексті становлення ІСПД, системи мотивів і цінностей музично-педагогічної діяльності на основі національної музичної спадщини;

- спрямування студентів-музикантів на встановлення організаційно-комунікативних установок засобами народної пісні;
- спонукання їх до творчої музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості;
- залучення студентів-музикантів до активної педагогічно-виконавської діяльності на матеріалі народнопісенної творчості.

Формувальний експеримент проводився в три етапи: *аналітико-рефлексивний, творчо-пошуковий та етап творчої самореалізації*.

Узагальнену характеристику етапів подано в таблиці 2.3.1.

Протягом всього експерименту в контрольній групі заняття проводилось традиційно, за усталеною схемою, за типовими навчальними планами та складеними у відповідності до них навчальними робочими програмами.

В експериментальній групі заняття розроблялись і проводились відповідно до запропонованого нами напряму організації навчального процесу за визначеними етапами.

За В.Деркунською, найважливішою умовою розв'язання професійно-педагогічних завдань є готовність майбутніх педагогів здійснювати особистісно-професійне самопізнання і саморозвиток. Особистісно-професійне самопізнання передбачає пізнання студентами свого «Я» в його специфіці та в контексті професії, яку вони освоюють. Самопізнання дозволяє інтегрувати особистість і професійну направленість, зробити вхід студента в педагогічну діяльність процесом, який забезпечить його особистісно-професійних ріст, особистісно-професійний розвиток. Важливим результатом особистісно-професійного пізнання є узагальнений «образ – Я» майбутнього педагога, який дозволяє максимально реалізувати себе в процесі розв'язку освітньо-професійних завдань в подальшому [49, с.12].

Рефлексія студентами власного професійного «Я», активізація його суб'єктних якостей будуть сприяти: 1)готовності майбутнього вчителя вирішувати освітні та дослідницькі завдання; 2) становленню суб'єктної

позиції майбутнього педагога; 3) осмисленому вибору та освоєнню професійної програми в подальшому; 4) проектуванню індивідуального освітнього маршруту; 5) проектуванню процесу розвитку власної індивідуального стилю професійної діяльності. Тому, нами був визначений перший етап формування етапу експерименту – *аналітико-рефлексивний*.

Аналітико-рефлексивний етап формування етапу експерименту здійснювався на першому-другому семестрах навчання студентів, і спрямовувався на вирішення наступних **завдань**:

Таблиця 2.3.1

Узагальнена характеристика етапів формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнописенної творчості

Аналітико- рефлексивний	Розкриття сутності та змісту феномену ІСПД Формування етно-педагогічної спрямованості професійної позиції майбутніх учителів музики. Аналіз майбутніми учителями власних особистісних та професійних якостей (в контексті психологічної та фахової готовності до музичної діяльності, зокрема в галузі етно-педагогіки); Рефлексія особистісних ціннісно-сміслових доміант педагогічної діяльності Визначення власних професійних поглядів, особистісної системи принципів музично-педагогічної діяльності (професійне кредо)
Творчо-пошуковий	Формування у студентів індивідуальної системи музичних етно-педагогічних знань та умінь, розвиток організаційно- та художньо-комунікативних умінь в контексті етно-музичної діяльності на заняттях з фахових дисциплін; Стимулювання самостійності мислення, прояву креативності, індивідуальних якостей художнього світогляду в процесі педагогічної діяльності Організація етно-дослідницької діяльності студентів у період проходження педпрактик; Залучення студентів до пошуку власних методик етно-музичного виховання школярів
Етап творчої самореалізації	Організація активної етно-музичної виконавської діяльності студентів у навчальний та позанавчальний час; Практичне застосування студентами індивідуальних етно-музичних методик в системі навчальних практик (педпрактика в школах міста)

- визначення мотивації студентів щодо формування у них ІСПД;
- усвідомлення педагогічного потенціалу народнопісенної творчості у формуванні ІСПД вчителя музики національної школи;
- формування етно-педагогічної спрямованості професійної діяльності майбутніх учителів музики.

Ці завдання вирішувались за допомогою використання комплексу таких методів: метод самоаналізу, порівняльного аналізу, проблемного викладу навчального матеріалу, спеціально розроблених творчих завдань; спецкурсу «народнопісенна творчість у формуванні ІСПД вчителя музики».

Реалізація нами завдань етапу відбувалась серед студентів експериментальної групи на заняттях з методики викладання музики, історії музики, вокалу, диригування з метою формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вчителів музики засобами народної пісні.

Для вирішення цих завдань, нами було розроблено спецкурс «Народнопісенна творчість у формуванні ІСПД майбутнього вчителя музики» (див. дод.М). Він прочитаний нами для студентів експериментальної групи на аналітико-рефлексивному етапі.

Спецкурс передбачав лекційну, практичну форми навчання та самостійну роботу студентів. Заняття спецкурсу були спрямовані на з'ясування студентами сутності, структури та типів ІСПД вчителя музики, усвідомлення впливу української народної пісні на формування компонентів ІСПД. Він включав теоретичний та практичний розділи. Завданням теоретичної частини було створення у студентів установки на вивчення специфіки формування ІСПД вчителя музики, який працює на матеріалі народнопісенної творчості. В його програмі теми: «Сутність та структура ІСПД вчителя музики» (6год.), «Педагогічний потенціал української народнопісенної творчості у формуванні ІСПД вчителя музики» (8год.), «Особливості та специфіка використання народнопісенної творчості у формуванні компонентів ІСПД вчителя музики» (8 год.), «Діагностика

ІСПД студентів-музикантів» (4год.), «Типологія ІСПД майбутнього вчителя музики» (4год.), «Фактори розвитку індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості» (6 год.), «Педагогічні умови формування ІСПД вчителя музики засобами народної пісні» (6 год.) (Див.додаток 10). Означений спецкурс нараховував 36 години, з яких 12 годин було відведено на лекційні заняття, а 8 години - практична робота студентів, 16 – самостійна робота студентів.

Студенти повинні були *знати*: основні педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості; методику використання національного мистецтва на фахових заняттях; жанрові особливості народної пісенності; особливості педагогічного проектування та інноваційної діяльності педагога на основі фольклору тощо.

Майбутні учителі музики повинні були *вміти*: методично грамотно використовувати різні жанри народної пісні у тому чи іншому виді діяльності: інструментування, вокал, аранжування та інші.

Відомо, що одним із завдань курсу «Народнопісенна творчість у формуванні ІСПД майбутнього вчителя музики» є озброєння студентів знаннями про сутність та структуру індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики, а також визначити типологію та рівні їх сформованості. Слід підкреслити, що ІСПД формується лише у діяльності. Тому студентам важливо усвідомлювати, що спостереження та вивчення стилю діяльності викладача буде відображатися на формуванні їх власного стилю професійної діяльності. Звідси випливає важливість усвідомлення майбутніми вчителями ролі сформованого ІСПД викладача, який впливатиме на майбутню музично-педагогічну діяльність студента.

Спочатку студентам розкривалися особливості становлення та побудови українського народнопісенного фольклору, історія його виникнення та розвитку, жанрові та регіональні особливості національної народнопісенної школи. Згодом – підібраний пісенний матеріал

використовувався студентами під час підготовки та проведення відкритих занять, календарно-обрядових свят та концертів.

Народнопісенний матеріал інтенсивно впроваджувався в теоретичні й практичні заняття із фахових дисциплін: «Основний музичний інструмент», «Вокал», «Диригування», «Оркестровий клас», «Практикум з гри на народних інструментах», «Хорознавство», «Історія народної музики», та інші. Опрацювання матеріалу передбачало прослуховування лекцій з метою використання народнопісенної творчості на практичних заняттях.

Слід зазначити, що використання індивідуальної форми організації навчальної діяльності є сприятливою умовою для формування ІСПД студентів. Адже тут студент може вільно спілкуватися з педагогом, виявляючи особистісні здібності, творчі можливості, певний виконавський рівень. Переваги індивідуалізації педагогічного процесу розкриває Т. Смирнова. На її думку, згідно з принципами гуманізації і системності, суттєвою ознакою сучасної музично-педагогічної освіти стає всіляка підтримка індивідуально-творчого розвитку студента, дбайливе збереження його індивідних властивостей, особистісних якостей, активізація суб'єктного зростання [165, с. 420].

Своєрідність дій викладача під час проведення індивідуальних занять полягає в умінні створити необхідну творчу атмосферу на основі спільної виконавської діяльності, суб'єкт-суб'єктної взаємодії рівноправних партнерів, збереженні за кожним права бути особистістю, що сприяло б актуалізації засвоєних знань, формуванню комунікативних умінь, що впливає на формування ІСПД.

На факультеті створено багато народних вокальних, інструментальних та вокально-інструментальних ансамблів, до участі в яких залучають студентство. Дуже цінним є те, що студенти експериментальної та контрольної груп отримують таку спеціальність, як «Вчитель музики та народознавства». Це сприяє інтеграції музично-педагогічних та фольклористично-етнографічних знань, умінь і навичок, на основі яких формується музично-фольклорна

компетентність майбутнього вчителя музики, а також формуються компоненти ІСПД. Студенти слухають лекції з народознавства, історії української культури, історії української музики, що сприяє формуванню у них мотивації щодо використання народнопісенної творчості у музично-педагогічній діяльності,

З метою формування у студентів-музикантів етно-педагогічної спрямованості та розвитку таких показників ІСПД як ціннісно-сміслова спрямованість професійної діяльності та національна визначенність педагогічної позиції, студентам другого курсу музично-педагогічного факультету було запропоновано спеціальні види роботи (виконання практичних творчих завдань):

1. Створити образ вчителя музики в контексті етно-педагогічної діяльності.

2. Розробити та продіагностувати комплекс завдань для самодослідження та самоаналізу професійно-значущих якостей особистості вчителя музики.

3. Розробити та продіагностувати комплекс завдань для самодослідження та самоаналізу схильностей та здібностей студента до музично-педагогічної діяльності

4. Скласти власне професійне кредо: а)спрямованість професійної діяльності; б)система особистісних принципів педагогічної діяльності; в) національна визначенність професійної позиції; г) роль народнопісенної творчості у становленні педагога-музиканта.

Приєм « Створити ідеал вчителя музики національної школи». Для вирішення одного із завдань етапу, студентам було запропоновано описати образ вчителя музики національної школи. У своїх описах більша кількість студентів (56%) наділяли вчителя музики найкращими людськими якостями, любовю до рідного краю, своєї Батьківщини, бажанням працювати на музичному матеріалі національної спадщини. Інші – «бачили» ідеал вчителя музики національної школи як обдарованого музиканта-виконавця, який пропагує національне мистецтво – це (34%) студентів. А решта – 10% не

чітко усвідомлювали, яким має бути вчитель музики національної школи. Після цього, проводилось обговорення. Кожен зі студентів мав пояснити, чому він бачить ідеал вчителя музики саме таким, яким він його описав. З опрацьованих робіт студентів-музикантів, можна зробити висновок, що вони створювали ідеал вчителя музики, який працює на народнопісенній основі.

Приєм «Здійснити самооцінку професійно - значущих якостей вчителя музики національної школи». Наступне завдання етапу вирішувалось шляхом самооцінювання студентами власних професійних якостей. Студенти заповнювали таблицю професійно-значущих якостей вчителя музики національної школи. Студенти мали вказати, які, на їхню думку, професійні якості повинен мати вчитель музики національної школи, оцінюючи їх по мірі значущості (від 1 до 10). Серед запропонованих їм десяти професійних якостей вчителя музики національної школи, вони обирали ті, які, на їхню думку, сформовані у них.

Приєм «Визнач своє професійне кредо». Найскладнішим завданням для студентів-музикантів стало складання власного професійного кредо. Так, студентка 2-го курсу Світлана Б. запропонувала варіант власного професійного кредо, де зазначала, що основне у професії вчителя музики це – спрямованість на педагогічну взаємодію, національна визначеність професійної позиції, сворення гуманістичних принципів педагогічної діяльності, що ґрунтуються на національній основі.

Таким чином, формування уявлень про індивідуальний стиль професійної діяльності майбутнього вчителя музики, усвідомлення студентами-музикантами педагогічного потенціалу народнопісенної творчості у формуванні ІСПД відбувалося на заняттях з фахових дисциплін, а також в процесі спецкурсу. В той же час, на цих заняттях за браком часу не приділялась належна увага залученню майбутніх вчителів музики до прояву власного творчого потенціалу засобами народнопісенної творчості. Це завдання ми здійснювали на наступних етапах експерименту.

Тому метою **творчо-пошукового етапу** експериментальної роботи було: формування у студентів індивідуальної системи фахових знань на основі інтеграції теорії та методики музичного навчання і виховання з фольклористикою та етнографією; розвиток організаційних та комунікативних умінь майбутнього вчителя музики національної школи, стимулювання самостійності його мислення, прояву креативності. Другий *творчо-пошуковий* етап проводився на третьому-четвертому курсах навчання і був спрямований на те, щоб:

- заохочувати студентів-музикантів до прояву творчої активності;
- здійснювати порівняльний аналіз ІСПД вчителів, які працюють на матеріалі народнопісенної творчості;
- самостійно добирати власний арсенал засобів, способів і прийомів організації музично-педагогічної діяльності;
- вирішувати педагогічні ситуації оптимальним та адекватним їй власним способом; проводити заняття із застосуванням оригінальних форм педагогічної діяльності з використання народнопісенного пласту;
- моделювати і проектувати навчальну взаємодію на матеріалі національної музичної спадщини.

Завдання: організувати ефективну творчо-пошукову діяльність студентів, спрямовану на формування складових їхнього ІСПД; залучити студентів до пошуку власних методик етно-музичного виховання школярів; організувати етно-дослідницьку діяльність студентів; стимулювати самостійність мислення, прояв креативності студентів-музикантів. Другий *творчо-пошуковий* етап проводився на третьому-четвертому курсах навчання студентів експериментальної групи. На цьому етапі передбачалось застосування методів, спрямованих на активізацію використання народнопісенної творчості у вокальній діяльності. Тому широко застосовувались такі *форми і методи*: самостійне вивчення народнопісенних традицій, народних обрядів, підготовка сценаріїв до календарних свят, лекції

концерти, музичні вікторини для школярів, участь у концертно-виконавській діяльності, обговорення результатів виступів, планування творчих завдань.

Для того, щоб ознайомити студентів із стилем професійної діяльності вчителів музики, що працюють на матеріалі народної пісні і в яких вже сформований ІСПД, ми організували студентам першого курсу поїздку в м. Немирів, середньої школи №1 ім М. Леонтовича, де вони ознайомилися з методикою роботи відмінника народної освіти, заслуженого працівника культури України В. Буко, який інтенсивно впроваджує народну пісню, народне мистецтво, народну педагогіку в навчально-виховний процес. Для порівняння стилів професійної діяльності працюючих учителів, ми запропонували студентам відвідати уроки музики в загальноосвітній школі №29 м. Вінниці, які проводила вчитель музики Т. Агейкіна. Відмінність їх індивідуальних стилів професійної діяльності полягала в тому, що Т. Агейкіна у своїй музично-педагогічній діяльності використовувала синтезатор і залучала до гри на ньому дітей. А також у тому, що В. Буко спрямовував свою діяльність на дослідження та вивчення автентичного фольклору, використання його у репертуарі народнопісенних колективів, а Т. Агейкіна використовує народну пісню для концертно-виконавської діяльності.

Як результат вивчення передового досвіду В. Буко та Т. Агейкіної стала письмова робота, у якій кожен студент описав своє враження про методику роботи діючих учителів музики. У відгуку студенти мали обов'язково вказати які, на їхню думку, стилі професійної діяльності мають вчителі, з методикою роботи яких вони ознайомились. Наприклад Катерина Р. пише: «Ми мали змогу відвідати уроки музики, заняття шкільного оркестру народних інструментів, фольклорно-етнографічного ансамблю пісні і танцю «Чарівне Поділля». Вчитель В. Буко використовує власну методику використання українського народного мистецтва, зокрема пісні, на уроках музики. Він будує всі форми роботи (розспівка, ритмічні вправи, слухання музики, робота над піснею...) на українському національному

фольклорі. Важливо, що у школі з першого класу на уроках музики діти навчаються грати на сопілках. Сам учитель, володіючи народним інструментом – баяном, навчає дітей грі на інших народних інструментах: цимбалах, кобзі, тромбон, бубон, тамбурин. На основі музичних класів у школі діють ансамбль сопілкарів, фольклорно-етногафічний ансамбль пісні і танцю «Чарівне Поділля», ансамбль молодших школярів «Подільчаник», вокально-інструментальний ансамбль «Полум'я»....Вважаю, що такому вчителю притаманний ІСПД *етно-фольклорного, або дослідницького типу.*»

Наталка П. у відгуку писала про ІСПД Т. Агейкіної: «Мене дуже зацікавило у музично-педагогічній діяльності вчителя те, що вона працює на матеріалі народнопісенного фольклору, проте використовує сучасні електронні інструменти... Зусилля вчителя спрямовані на виконавську концертну діяльність. Гадаю, що індивідуальний стиль професійної діяльності Т. Агейкіної - це ІСПД *виконавського або просвітницького типів...*»

На другому етапі експерименту широко використовувалась етно - дослідницька діяльність, як важлива ланка розвитку компонентів індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики. Прикладом етно-дослідницької діяльності є вивчення народнопісенної творчості рідного краю. Студентам експериментальної групи факультету музичного мистецтва пропонується збирати фольклор рідної місцевості. На факультеті було створено фольклорні експедиції. Записи народних пісень та обрядів опрацьовуються та пізніше виконуються самими студентами. Їм надзвичайно цікаво самим збирати фольклор свого краю, а потім використовувати його на практиці. Так, студентка четвертого курсу Ольга С., що проживає у Немирівському районі Вінницької області, дібрала невідомий пісенний матеріал до проведення свята «Івана Купала». Це такі пісні, як: «Ой, Іваночку - Купайлочку», «Ой, вийдіть, вийдіть, молодиці», «На Купала коса неплетена» та інші. Всі пісні були записані з вуст бабусі студентки – Нечипорук О. Цей факт свідчить про сформованість у студентки ІСПД

дослідницького типу. Студент Сергій М., що мешкає в с. Рахни Шаргородського району Вінницької області, записав обряд весілля, який побуває в їхній місцевості. Зібраний матеріал був взятий за основу у постановці обряду «Весілля». Сергій М. сам виступав у ролі режисера постановника. Тож, можна стверджувати, що у Сергія є прояви *етно-фольклорного та організаторських* типів. Також за допомогою дослідницьких схильностей студентів експериментальної групи було організоване та проведене «Свято Писанки», що проходило в переддень Великодня. Студенти експериментальної групи підібрали цікавий етнографічний та пісенний матеріал, де виконувались народні пісні: «Розлилися води», «А ми кривого танцю йдем», «Христос Воскрес», «Красна писанка» та інші. У період проходження етнографічної практики (після закінчення третього курсу) студентам експериментальної групи факультету музичного мистецтва потрібно зібрати новий фольклорно-етнографічний матеріал: приказки, примовки, казки, пісні, обряди... Багато із зібраного використовується студентами як матеріал для занять з «Вокалу», «Спеціального інструменту», «Народознавства», «Історії народної музики». Так, пісня «Молодички молодії», записана в с.Ялтушки Барського району Вінницької області стала однією із репертуару народного фольклорного гурту «Щедрик», що діє на базі факультету музичного мистецтва. Така форма діяльності надзвичайно активізує молодь, сприяє її дослідницьким здібностям, відповідно впливаючи на формування ІСПД *дослідницького та організаторського типів.*

У професійній підготовці майбутнього вчителя музики вагоме місце посідають виконавські дисципліни, а саме – гра на музичному інструменті: баян, домра, кобза, сопілка, скрипка, бандура, бас. Пісенний фольклор є предметом вивчення в інструментальних класах. Тому, для вирішення завдань творчо-пошукового етапу дослідження, зокрема для розвитку таких показників ІСПД як професійна самостійність, професійно-творча активність та особливості виконавської інтерпретації музики, ми запропонували

студентам експериментальної групи провести конкурс «Улюблена українська пісня». Найцікавішим виявились виступи двох студентів. Так студент 4-го курсу Максим Д. за слухом зробив надзвичайно багате гармонічне оформлення до української народної пісні «Ой, гилля, гусоньки, на став», що свідчить про його високі професійні виконавські здібності (ІСПД *виконавського типу*). Студентка 5-го курсу Надія Р. створила власну мелодію на народні слова – ІСПД *етно-фольклорного типу*. Такі методи музично-педагогічної діяльності значно активізують студентів, розвивають їх творчі уміння і музичні здібності, ознайомлюють студентів з найкращими зразками народної музичної творчості, що ефективно впливає на формування компонентів ІСПД студентів.

На нашу думку, успіх вчителя музики у музично-педагогічній діяльності залежить також і від його володінням інструментом. Тому, саме на творчо-пошуковому етапі ми вважали за необхідне залучити студентів експериментальної групи до інтенсивного введення національного музичного матеріалу у їх виконавський репертуар. Освоюючи народні інструменти, студенти дізнаються про історію їхнього створення, епоху в якій виник той чи інший інструмент. Майбутнім учителям цікаво, як самим виконувати інструментальні твори, так і акомпанувати вокалістам. Однією з найефективніших форм такої роботи є оркестри народних інструментів, ансамблі сопілкарів, фольклорні ансамблі, де студенти факультету набувають навичок колективного музикування, розвивають музичні здібності, формують свій творчий потенціал.

Так, під час занять з курсу « Практикум з гри на народних інструментах» нами було створено ансамбль сопілкарів зі студентами експериментальної групи, до складу якого входили: сопілка прима (перша та друга), сопілка альт, тенор та бас. Така форма роботи позитивно впливає на формування педагогічно-виконавського компонента ІСПД.

Студенти експериментальної групи із задоволенням виконували народні пісні в обробці для ансамблю сопілкарів: «Чом, чом, не прийшов», «Хороводна», «Човен хитається», «Віночок українських народних пісень» та інш. В межах експерименту ми з допомогою викладачів та студентів факультету музичного мистецтва щорічно проводили «Дні народної музики». Кожного дня проходили виступи солістів, дуетів, тріо чи фольклорних ансамблів, ансамблів народних інструментів, ансамблів сопілкарів до складу яких входили студенти експериментальної групи та оркестру народних інструментів. Така форма роботи ще більше розкриває потенційні можливості використання народнопісенної творчості учителем музики, а тому впливає на формування ІСПД *виконавського та просвітницького типів*.

Студенти експериментальної та контрольної груп оволодівали такою спеціальністю як: «Вчитель музики та керівник ансамблю народних інструментів». Оволодіння цією спеціальністю передбачає вивчення студентами специфіки гри на кожному народному інструменті та грамотному використанні їх в ансамблі. Починаючи з першого курсу навчання, студенти цієї спеціальності освоюють навички гри в ансамблі та вміння одночасно грати та співати.

Для студентів експериментальної групи ми акцентували увагу на тому, щоб при доборі репертуару ансамблю підтримувалась схильність кожного з студентів до роботи на національних засадах. А серед студентів контрольної групи деякі обирали лише національні доробки, інші – роблять переклади класичних творів, чимало – не бажали освоювати народні інструменти. Проте, переважна більшість репертуару ансамблів у які входили студенти експериментальної групи становили українські народні пісні: «Колискова», «На вулиці музиченько грає», «Вийду, вийду я!», «Чогось мені сумно» та інш. Студенти у такому колективі виступали у ролі керівника – самі підбирали репертуар та розучували партії. На нашу думку, така форма роботи впливає на формування у студентів ІСПД *організаторського типу*.

Студенти експериментальної групи, проходячи педагогічну практику в школі відпрацьовували організаторські комунікативні а також творчі вміння, залучають школярів до участі в різних формах творчої діяльності: у підготовці до святкових концертів, музичних вікторин, що особливо позитивно впливає на формування професійно-творчого та комунікативно-організаційного компонентів ІСПД.

Цікавою для студентів експериментальної групи були організація та проведення музичних свят. Особливо – «Свято Казки». Так, студентам експериментальної групи було запропоновано самим написати сценарій музичної казки «Красуня Весна» та розіграти її у ролях. Важливо, що за основу сюжету казки студенти самі запропонували покласти обряд закликати весни. Для цього їм довелося вивчати весняні обряди, потім продумати музичний репертуар, який буде використовуватись у постановці, далі розподілити ролі учасникам. Постановка дійства виявилась цікавою та захоплюючою. Спершу вони дебютували із нею на курсовій виховній годині, а потім репрезентували свою творчість під час проходження педагогічної практики у школах міста Вінниці. Така форма роботи надзвичайно інтенсивно спонукає молодь до вивчення і дослідження народних свят і обрядів, що впливає на формування професійно-творчого компоненту ІСПД та, відповідно, формує *дослідницький та етно-фольклорний типи ІСПД*.

Під час опанування матеріалу на заняттях з історії музики, студенти експериментальної та контрольної груп знайомились з фольклористичними доробками українських композиторів М. Лисенка, М. Леонтовича, Я. Степового, К. Стеценка, Л. Ревуцького та інш. Для студентів експериментальної групи було запропоновано відвідати гурток «Музика мого народу», де вони мали змогу поглиблено вивчати творчість композиторів – класиків та сучасників. Вивчення українського фольклору допомагає студентам краще й глибше зрозуміти навколишню дійсність, сприяє поглибленню інтересу до засвоєння народної спадщини, формуванню

історико-теоретичних і методичних знань і умінь, що впливає на формування *етно-фольклорного типу* ІСПД.

Отже, другий етап формувального експерименту був спрямований на формування творчої взаємодії студентів-музикантів засобами народнопісенної творчості. Для того, щоб студенти могли проявити музично-педагогічну самостійність та професійну креативність, нами здійснювався третій етап формувального експерименту.

Етап творчої самореалізації. *Мета етапу:* забезпечення умов максимальної реалізації студентами власного творчого потенціалу. *Завдання:* організація активної етно-музичної виконавської діяльності студентів, практичне застосування студентами індивідуальних етно-музичних методик в системі навчальних практик.

Перед студентами експериментальної групи ставилися такі завдання, які вимагали творчого застосування ними набутих знань, залучення до активного спілкування з народнопісенною творчістю, адекватного її застосування у процесі музично-педагогічної діяльності. Ці завдання ми реалізовували під час проходження педагогічних практик.

Студенти, використовуючи досягнення попередніх етапів, збільшували продуктивність використання народнопісенної творчості в музично-педагогічній діяльності, виробляли програму самоосвіти щодо покращення практичної діяльності засобами народної пісні.

На цьому етапі передбачалось застосування методів, спрямованих на активізацію формування ІСПД студентів-музикантів. Тому широко застосовувались такі форми та методи: самостійне створення музичного матеріалу для вокальних та інструментальних ансамблів, організація та підготовка св'яткових концертів, обрядових дійств, музичних вікторин для школярів, участь у концертно-виконавській діяльності, проектування творчих завдань.

Для цього, ми залучили студентів четвертих-п'ятих курсів до участі в оркестрі народних інструментів, вокально-інструментальних ансамблів, фольклорних ансамблів, що діють на базі факультету музичного мистецтва. За ініціативою студентів експериментальної групи на факультеті було створено фольклорно-етнографічний ансамбль «Душі криниця». Учасники ансамблю мали можливість спілкуватися з найдавнішими зразками народнопісенної творчості а також пропагувати її серед молоді.

З метою розвитку комунікативно-організаційного та професійно-творчого компонентів, ми пропонували студентам розв'язувати різні педагогічні ситуації, які студенти вирішували як разом, так і самостійно. Спочатку все відбувалося в умовах колективної творчості. Вони разом обговорювали всі можливі варіанти розв'язання певної педагогічної ситуації, можливі негативні наслідки. В більшості випадків спостерігалася активність, ініціативність, гнучкість, толерантність з боку студентів. Це вказувало на різноманітне ставлення як до педагогічної діяльності, так і до можливості самопрояву засобами народнопісенної творчості, пропонуємо детальніше ознайомитися з системою вправ, які ми використовували на третьому етапі:

Вправа 1.

Завдання: уявіть, що ви - класний керівник 11 класу і напередодні св'ята Андрія учні пропонують Вам зробити постановку вечорниць. Як ви відреагуєте в даній ситуації? Оберіть варіант ваших дій і аргументуйте свій вибір.

1. Ви запропонуєте учням зробити акцент у підготовці св'ята на вокально-музичне оформлення.

2. Ви проявите творчу ініціативу і допоможете учням організувати обряд. Ви розробите сценарій св'ята, організуєте музичний супровід і будете активним учасником проведення дійства.

3. Ви порекомендуєте учням звернутися до вчителя з народознавства, з метою поглибленого дослідження та вивчення народних обрядів.

4. Ви запропонуєте учням певний матеріал для підготовки св'ята,

будете приймати участь у його проведенні. Ви будете активною дієвою особою на вечорницях.

5. Ваш варіант.

Ціль: розвинути у студентів творчий потенціал, активність, організаторські та дослідницькі вміння засобом народнопісенної творчості, спостерігати схильності студентів до того чи іншого типу ІСПД.

Хід виконання: студенти обирають спосіб вирішення даної навчальної проблеми і стиль педагогічної взаємодії.

Аналіз роботи: всі обговорюють переваги та недоліки вибору окремого студента і характеризують його стиль діяльності.

Вправа 2. Завдання: організуйте зі студентами діалог за темою: «Чи необхідно досліджувати народнопісенну творчість регіонів України? »

Ціль: сформувати у студентів інтерес до науково-дослідницької діяльності у галузі національного мистецтва.

Хід виконання: пара студентів спілкується за заданою темою, а решта слухає та аналізує процес спілкування.

Аналіз роботи: відбувається обговорення результативності науково-дослідницької роботи з питань народнопісенної творчості за такими питаннями:

1. Чи важливо досліджувати та вивчати українську народнопісенну творчість?
2. Що дають студентам-музикантам знання, здобуті дослідницькою діяльністю?
3. Чи отримуєте Ви нові відомості про національні скарби, займаючись дослідницькою діяльністю.
4. Який тип ІСПД формують заняття науково-дослідницькою діяльністю?

Вправа 3. Завдання: проведіть урок за темою «Пісня в житті українського народу». Як Ви організуєте навчальний процес? Оберіть одну з форм професійної діяльності:

1. Вчитель у формі лекції розповідає учням про значення пісні в житті українського народу;

2. Вчитель сам організовує урок, виступає в ролі оратора і виконавця;

3. Вчитель розприділяє творчі завдання підготувати урок поміж дітьми, організовує їх виступи (вступна розповідь, вокальне виконання творів, демонстрація творів на програвачу);

Ціль: сформувати у студентів вміння цілеспрямовано планувати свою діяльність, виявляти та прогнозувати характер її здійснення; виявити у студентів прояви типів ІСПД.

Хід виконання: студенти обмірковують проведення уроку за певною схемою і аргументує послідовність своїх дій, вказуючи на мету, завдання, методи своєї роботи. Група обговорює результативність та хід уроку в даному випадку.

Такі творчі завдання дозволяють експериментатору визначити, до якого типу ІСПД належить стиль діяльності студента.

Вправа 4. Шановний студенте, пропонуємо Вам провести урок музики на тему: «Героїко-патріотична пісенна творчість у формуванні національної свідомості»

Експериментатор використовує карту спостереження професійної діяльності, яка дозволяє оцінити педагогічні дії кожного студента за всіма компонентами індивідуального стилю професійної діяльності. Для цього визначено критерії оцінки особливостей професійної поведінки окремого студента: виразність прояву ознаки; усталеність прояву ознаки.

Для всіх випадків єдина оціночна шкала, бали в якій розподіляються, згідно вибраним критеріям: бал "4" - ознака є достатньо вираженою, проявляється у більшості випадків; бал "3" - ознака виражена, проявляється епізодично; бал "2" - ознака є слабо вираженою, у більшості випадків не проявляється; бал "1" - ознака не проявляється.

Окрема карта спостереження професійної діяльності складається з етапів уроку: вступна, основна і заключна частини; основних ознак

складових індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики; примітки.

Наприклад Людмила К. проводила урок музики у п'ятому класі. *Тема уроку:* " Героїко-патріотичні пісні українського народу та їх виховне значення" .

Мета уроку: поглиблювати знання з історії виникнення української героїко-патріотичної пісенності, формувати в учнів почуття національної гідності.

Завдання уроку: розповісти учням про епоху створення історичних пісень, балад, дум ; ознайомити та розучити марш Січових стрільців «Гей, там на горі Січ іде», прослухати та проаналізувати пісню « Ой, у лузі червона калина».

Хід уроку: Спершу студентка розповіла дітям про епоху творення історичних пісень, про те, що їх творцями були сотні й тисячі народних співців. Ці пісні передавались із покоління в покоління. У них відбилась волелюбна вдача нашого народу, його найкращі мрії та сподівання....

Далі студентка запропонувала дітям прослухати у записі пісню «Ой, у лузі червона калина». Після чого учні аналізували літературний текст, музику, що підсилює патріотичний зміст пісні. Студентка вела діалог з дітьми, ставила їм питання, наштовхувала на правильні відповіді.

На завершення уроку Людмила К. запропонувала учням прослухати у її виконанні а потім розучити гімн Січових стрільців «Гей, там на горі Січ іде». Під час проведення уроку оцінювалось здатність студентки емоційно та доступно викладати матеріал. Зуміти прищепити любов та повагу до свого народу, до його минулого.

Це дозволило простежити особливості становлення індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народної пісні в практичній діяльності з позицій самих студентів, еспериментатора й навколишніх спостерігачів (керівник педпрактики, предметні викладачі тощо).

Так, еспериментатор використовував карту спостереження професійної діяльності, яка дозволила оцінити педагогічні дії кожного студента за всіма компонентами індивідуального стилю професійної діяльності. Для цього було визначено критерії оцінки особливостей професійної поведінки окремого студента: виразність прояву ознаки; усталеність прояву ознаки.

Карта спостереження професійної діяльності студента

Етапи уроку	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина	Загальна кількість балів
Мотиваційна спрямованість на використання української народнопісенної творчості				
Комунікативно-організаційна зорієнтованість на педагогічну взаємодію засобами народної пісні				
Педагогічна активність у музично-педагогічній взаємодії, педагогічна креативність				
Виконавська майстерність				
Примітки				

Для всіх випадків була розроблена єдина оціночна шкала, бали в якій розподілялися згідно вибраним критеріям: бал "4" - ознака є достатньо вираженою, проявляється у більшості випадків; бал "3" - ознака виражена,

проявляється епізодично; бал "2" - ознака є слабо вираженою, у більшості випадків не проявляється; бал "1" - ознака не проявляється.

Окрема карта спостереження професійної діяльності складалася з етапів уроку: вступна, основна і заключна частини; основних ознак складових індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики; примітки. Для прикладу пропонуємо розглянути карту спостереження студента факультету музичного мистецтва Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Людмили К., представлену в формі таблиці 3.1.

Як засвідчує означена карта спостереження професійної діяльності, студентка Людмила К. провела урок з мінімальним проявом власних потенційних можливостей, з врахуванням стандартної форми організації навчально-виховного процесу, що проявилось в оцінках її мотиваційної спрямованості на використання народнопісенної творчості у музично-педагогічній діяльності (6 балів), комунікативно-організаційна зорієнтованості на педагогічну взаємодію засобом народної пісні (5 балів) ; педагогічної активності у музично-педагогічній взаємодії (5 балів), і виконавська майстерність (6 балів). Людмила К. намагалася грамотно організувати навчально-виховний процес, але вона діяла за загальноувизначеними схемами педагогічної взаємодії засобами народнопісенної творчості, що виражалось несамостійністю мислення, нестабільності дій, невпевненості й напруженності.

Вправа 5. Організуйте та проведіть музичний лекторій для учнів старших класів. Пропонуємо такі теми: «Українська народнопісенна творчість», «Пісня – душа народу», «Пісні річного календарного циклу», «Колискова матері», «Українські народні думи та історичні пісні» та інші.

Мета лекторію: спонукати студентів до роздумів про важливість народної пісні у житті та діяльності кожної людини; формувати в них мотиваційно-ціннісні уявлення про педагогічний потенціал українських народних пісень; формувати етно-фольклорний тип ІСПД.

Хід виконання: студенти самі обирають тематику лекторію, розподіляють ролі ведучих та виконавців, демонструють музичний матеріал.

Аналіз роботи: підсумок проведеного лекторію обговорюють всі учасники і виконавці.

З метою вирішення завдань етапу творчої самореалізації, зокрема розвитку професійно-творчого компонента, українська народна пісенна творчість впроваджувалась в усі форми навчання на факультеті музичного мистецтва. Студентам пропонувалось самим організувати та проводити різні види музично-педагогічної діяльності. Ефективною формою виявилась така, як «Музичний лекторій». Така форма охоплює різні види організації музично-естетичного виховання засобами української народної музики, які б сприяли розширенню знань студентів.

До програми музичного лекторію включались такі теми: «Українська народнопісенна творчість», «Пісня – душа народу», «Пісні річного календарного циклу», «Колискова матері», «Українські народні думи та історичні пісні» та інші. Так, наприклад, студенти експериментальної групи організували та провели музичну лекцію на тему: «Пісня і народ». *Мета лекції:* спонукати студентів до роздумів про важливість народної пісні у житті; досліджувати коріння українських народних пісень; формувати почуття національної гідності. Студентам було запропоновано продумати тематику лекції-концерту, розподіляти ролі учасникам. Спочатку ведучі у вступній частині розповіли присутнім про красу і велич української народної пісні, історію виникнення, жанрові особливості народних пісень. Кожний жанр української народної пісні демонструвався самими студентами третього курсу: Ігор С. проілюстрував історичну баладу про козака Гмирю, Н. Моргун про Голоту... Важливо, що студенти самі були і режисерами і учасниками свята. Такі види діяльності сприяють формуванню у студентів комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-

виконавського компонентів індивідуального стилю професійної діяльності, відповідно впливає на формування ІСПД *просвітницького та етно-фольклорного* типів.

Ефективним методом формування ІСПД виявилась презентація індивідуальних проектів. Оформлення індивідуальних проектів здійснювалося стосовно логіки опису педагогічних технологій. У вітчизняній педагогіці проектування розглядається в двох аспектах: етап будь-якої окремої педагогічної діяльності у розв'язанні конкретного навчально-виховного завдання; особливий вид педагогічної діяльності, який передбачає проектування педагогічних систем різних рівнів та типів [45, с.11]. На думку А. Данилюк, навчання студентів педагогічному проектуванню "дає позитивний результат, оскільки тут виявляються затребуваними їх особистісні якості. Замість традиційної мети запам'ятати та "здати" навчальний матеріал, виникає мета реального досягнення результатів. Кожна пізнавальна дія виконується в контексті педагогічної діяльності, яка реалізує особистісний смисл" [45, с. 41].

Для підготовки студентів до цього виду діяльності необхідна була розробка певного алгоритму педагогічного проектування. Для цього ми використовували алгоритм, запропонований В. Безруковим [20, с.30]. Означений алгоритм складався з :

- аналізу об'єкта проектування;
- вибору форм проектування;
- теоретичного забезпечення проектування (досвід реалізації подібних проектів, данні певних педагогічних досліджень);
- методичного забезпечення проектування (методичні матеріали);
- просторово-часового забезпечення проектування (темп та ритм реалізації, послідовність).

Отже, для оформлення проектів, студенти виокремлювали теорію, яка пояснювала об'єкт проектування; обґрунтовували його цілі, завдання; представляли основний зміст проекту; описували основні принципи

організації своєї роботи з учнями; форми, прийоми та методи, за допомогою яких планувалося керування процесом розвитку учня, згідно поставленої мети. Було одностайно визначено форму педагогічного проекту - написання плану-конспекту відкритого заняття.

Нарешті було винесено 26 індивідуальних проектів на обговорення, які студенти представляли в парі. Захист проекту полягав у публічній його презентації, а саме, програванню описаного уроку в аудиторії. Нижче представляємо теми деяких проектів: «Свято на Івана Купала», "Ігрові дитячі пісні як засіб формування комунікативно-організаційного компоненту ІСПД вчителя музики», «Розвиток національної самосвідомості учнів засобами героїко-патріотичної творчості", "Засвоєння історії України на основі використання народнопісенного матеріалу".

Водночас кожен проект отримував три оцінки: першу – за мотиваційну спрямованість студентів на педагогічну взаємодію та національну визначеність педагогічної позиції, другу – за їхню комунікативність, вміння організовувати педагогічний процес; і третю – за креативний підхід до педагогічної діяльності.

Результати оцінок індивідуальних студентських проектів показали, що у більшості проектів (52%) студенти проявили себе творчими натурами, здатними до інноваційної діяльності та встановленню контакту з учнями засобами народної пісні. Ці проекти мали оцінки "5" та "4" за інформативність, наочність, оригінальність, варіативність дій, виразність презентації, відчуття педагогічної ситуації, грамотність і за певний інноваційний підхід до поставленої проблеми.

Студенти цих проектів продемонстрували національну визначеність професійної позиції, творчу та дослідницьку активність, самостійність, артистизм, ініціативність, динамічність. Їх енергійність говорила про наявність у них чіткої національної позиції, бажання працювати з дітьми на фольклорних засадах, про комунікативність та організаційні здібності, про сильний професійний потенціал. 39% студентів підготували теж цікаві

проекти, але їх невпевненість у собі, недостаня виконавська майстерність відіграли свою роль (проекти були оцінені на "3").

Таблиця 2.3.2

Карта спостереження професійної діяльності студентки факультету музичного мистецтва Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського Людмили К.

Етапи уроку	Вступна частина	Основна частина	Заключна частина	Загальна кількість балів
Мотиваційна спрямованість на використання української народнопісенної творчості	1	2	3	6
Комунікативно-організаційна зорієнтованість на педагогічну взаємодію засобами народної пісні	1	2	2	5
Педагогічна активність у музично-педагогічній взаємодії, педагогічна креативність	2	2	1	5
Виконавська майстерність	1	2	3	6
Примітки	Приділялось замало уваги значенню пед. потенціалу народних пісень.	Середня виконавська активність педагога засобами народнопісенної творчості.	Невистачило часу для підведення підсумків уроку .	

Їх проекти характеризувалися як формальним представленням, так і стандартним змістом. У цьому виявилась їх нерішучість до організаторської

та дослідницької діяльності, а також спостерігався незначний інтерес до національної спадщини. І решта проектів (9%) характеризувалася негативним результатом за цілковиту невідповідність уявленням про формування ІСПД засобами народної пісні. Такий результат свідчить про відсутність у даних студентів певного досвіду практичної педагогічної діяльності, недостатню мотивацію до формування професійного мислення засобом народного мистецтва, творчого підходу, виключення інтуїтивного компоненту у вирішенні педагогічних завдань. Все це збіднює професійну скарбничку даних студентів та створює несприятливі передумови для формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості.

Разом з цим, експертній оцінці та самооцінці відводилася теж значна увага.

Суть методу самооцінки полягала в тому, що студенти самі оцінювали свою підготовку до становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості. Така діяльність передбачала не лише самооцінку студентів власної особистості, а й підвищення їх зацікавленості у роботі над собою на матеріалах національної спадщини.

Методом самооцінки ми скористалися після проходження студентами педагогічної практики в школі, коли респонденти могли вже більш реально оцінити свої уміння і здібності

Цей ефект досягався шляхом порівняння даних, отриманих у самооцінці та діагностиці тих самих вмінь експертами.

Так, майбутні вчителі музики заповнювали бланк самооцінки прояву складових індивідуального стилю професійної діяльності, який включав в себе інструкцію та дев'ять показників, ступінь виразності яких оцінювався за трьохбальною шкалою:

“3” – висока ступінь виразності показника;

“2” – середній ступінь виразності показника;

“1” – низький ступінь виразності показника.

Обробка даних, отриманих в результаті використання методу самооцінки, відбувалася наступним чином: спочатку обчислювався інтегральний середній бал. Він визначався як частка від відношення суми реально набраних балів до кількості пунктів бланку самооцінки прояву складових індивідуального стилю професійної діяльності. Надаємо питання бланку самооцінки:

1. Чи прагнете Ви працювати на матеріалах народнопісенної творчості?
2. Чи маєте Ви стійку національну позицію?
3. Чи бажаєте Ви організовувати учнівські народнопісенні колективи?
4. Як Ви вважаєте: «Чи сприяє використання народної пісні налагодженню контакту з аудиторією?»
5. На Вашу думку: На скільки доречно використовувати на заняттях з музики народнопісенну творчість?
6. Чи отримуєте Ви естетичне задоволення, коли слухаєте чи виконуєте народні пісні?
7. Чи здатні Ви до креативної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості?
8. Чи розвинене у Вас творче мислення?
9. Чи відчуваєте Ви особливості використання народної пісні у тій чи іншій педагогічній ситуації? Чи передбачаєте ефективність її вирішення?
10. Якими, на Вашу думку, особливостями відрізняється професійна діяльність учителя музики національної школи?

Бажаємо успіху.

Результати визначились таким чином:

31 і більше балів. Ви володієте високим рівнем підготовки до становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості, орієнтуєтесь в педагогічній ситуації та впевнено використовуєте методику використання національних джерел у музично-

педагогічній діяльності. Сформований стиль професійної діяльності може бути наближеним до *етно-форльклорного*.

19-25 балів. Ви володієте якостями, які дозволять Вам сформувати індивідуальний стиль професійної діяльності засобами народної пісні, але є і проблеми. Вам необхідно постійно працювати над стимулюванням інтересу до використання народнопісенної творчості у професійній діяльності, виконавською майстерністю, навчитися краще організовувати музично-педагогічну діяльність засобами народної пісні.

17 і нижче балів. Ви характеризуєтеся низьким рівнем підготовки до становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості. Але, за певних умов Ви можете досягнути успіху в музичній професійній діяльності. Вам потрібно визначитися щодо мотивації Вашої професійної діяльності.

В результаті власних спостережень, даних самооцінки й експертної оцінки підготовки студентів до становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості, вивчення продуктів їхньої діяльності можна стверджувати, що 73% студентів проявляли ініціативність, творчу активність, варіативність дій, виявили комунікативно-організаційні якості, а також розробляли додаткові методичні матеріали та впроваджували їх у навчальний процес. 17% - характеризувалися фрагментальним проявом *етно-фольклорного типу* ІСПД вчителя музики. Вони більше виявляли ознаки *виконавського та просвітницького* типу ІСПД. А 10% студентів не відповідально ставилися до проходження практики. Вони часто були відсутніми та погано виконували свої обов'язки.

Як своєрідну підготовку до майбутньої етно-музичної діяльності вчителя музики ми використовували концертно-виконавську практику студентів у межах ВНЗ. Система такої практики включала наступні форми діяльності: звітні концерти класу, академічні концерти, іспити, заліки, відповідно до навчальних планів; участь у конкурсах вокалістів, загальних

тематичних лекціях-концертах, звітних концертах хорових колективів, святкових концертах ВНЗ тощо. На таких виступах студенти мали можливість продемонструвати своє виконання народних пісень, донести їх до глядача, вплинути на його світосприйняття та осмислення народної пісенності.

Узагальнена характеристика формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики подана в таблиці 2.3.1.

Як видно з означеної таблиці, стиль діяльності може бути предметом як цілеспрямованого формування так і самоформування. В обох випадках означений процес залежить від індивідуально-особистісних властивостей майбутнього вчителя, його педагогічних вмінь, характеру вимог, що висуваються професією.

Підсумовуючи проведене експериментальне навчання студентів музикантів, необхідно зазначити, що організація формуючого експерименту забезпечила реалізацію визначених педагогічних умов ефективного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості у ВНЗ, що сприяло прояву у більшості студентів експериментальної групи ціннісно-сміслової спрямованості професійної діяльності, національної визначеності педагогічної позиції, сформованості внутрішніх уявлень про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності та інших показників індивідуального стилю професійної діяльності.

Підводячи підсумки, підкреслимо, що ефективне використання усього багатства народнопісенного музичного фольклору у підготовці майбутнього вчителя музики є важливим засобом розвитку та збагачення музично-естетичної культури студентів, сприяє формуванню індивідуального стилю професійної діяльності.

Отже, оновлення професійної підготовки майбутнього вчителя музики можливе лише в контексті якісних змін у системі вищої педагогічної освіти.

Формування індивідуального стилю професійної діяльності як складний, багатогранний і тривалий процес повинно здійснюватись протягом усіх років професійної підготовки. Вагоме місце в процесі формування індивідуального стилю професійної діяльності посідає педагогічна практика, яка створює для цього реальні можливості.

Під час педагогічної практики передбачалось використання теоретичних знань, отриманих студентами зі спецкурсу та на заняттях з фахових дисциплін.

Аналіз результатів третього етапу експерименту привів до висновків, що цілеспрямована організація музично-педагогічної діяльності студентів в умовах майбутньої професійної діяльності (під час проведення педагогічної практики) значно активізує розвиток педагогічно-виконавського та професійно-творчого компонентів індивідуального стилю професійної діяльності, зокрема таких показників, як принципи музично-педагогічної діяльності, професійна самостійність, професійно-творча активність та педагогічна креативність. Це надало можливість кожному в реальній дійсності усвідомити свої можливості, побачити проблеми, визначати шляхи їх подолання.

До закінчення експерименту майже всі учасники експериментальної групи підвищили рівень занять у школі, усвідомили педагогічний потенціал народнопісенної творчості у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики.

2. 4. Аналіз результатів експериментального дослідження

Для визначення впливу експериментального навчання, спрямованого на формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості у ВНЗ, необхідно було виявити стан сформованості означеного професійно-особистісного утворення

за його компонентами: мотиваційно-ціннісним, комунікативно-організаційним, професійно-творчим та педагогічно-виконавським.

Треба наголосити, що ми формували стиль професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості опосередковано. Студенти мали можливість проявити свою індивідуальність. Найскладнішою проблемою було виявлення у студентів ознак ІСПД, наявності у них ускладнень у ствердженні певного індивідуального стилю діяльності.

Характеризуючи особливості організації формувального експерименту, необхідно зазначити, що визначені етапи охопили реалізацію педагогічних умов ефективного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості впродовж їхньої фахової підготовки, які впроваджувалися у сукупності в експериментальній групі студентів з метою цілеспрямованого розвитку їхнього ІСПД. У контрольній групі навчальний процес був організований традиційним способом.

Для реалізації вищевказаного завдання, було проведено два діагностичні зрізи: до і після початку формувального експерименту.

Перший діагностичний зріз мав за мету визначення вихідного рівня сформованості індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості студентів експериментальної та контрольної груп. Для цього було застосовано методики, які дозволили вивчити у студентів рівень сформованості всіх компонентів індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості (див.: табл.2.2.1).

За одержаними результатами першого діагностичного зрізу можна сказати, що рівень сформованості індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості студентів експериментальної та контрольної груп був майже однаковий. Вочевидь, означені студенти не мали жодного уявлення про особливості самореалізації в майбутній професійній діяльності на народнопісенних засадах, був зафіксований недосить високий рівень сформованості досліджуваного професійно-

особистісного утворення. Це вказувало на необхідність змін у системі професійної підготовки майбутніх учителів музики. Якщо студенти не бажали працювати на матеріалах національної спадщини вже у ВНЗ, то цього не можна чекати від них у реальній педагогічній діяльності.

Імітаційний рівень сформованості індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості був зафіксований у більшості студентів, оскільки вони не бажали працювати на матеріалах народної пісні, розвиватися та досягати успіхів у професійній діяльності засобами національної музичної культури. Водночас показники адаптивного рівня сформованості у студентів досліджуваного професійно-особистісного утворення вказували на певні їхні можливості щодо самопізнання та самореалізації засобами народнопісенної творчості. Однак, для цього необхідно створити певні умови, а головне, зацікавити у свідомій роботі над використанням народної пісні у професійній діяльності.

Другий діагностичний зріз проводився в кожній з груп після закінчення експерименту, який реалізовувався під час навчально-виховної діяльності студентів і впродовж педпрактики. Для цього було використано ті ж методики, що застосовувалися у діагностиці сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики під час констатувального етапу експерименту. Узагальнений аналіз одержаних даних представлений в таблиці 2.4.1. Як засвідчує табл. 2.4.1., протягом формувального експерименту спостерігалася тенденція незначного росту показників в контрольній групі у порівнянні з даними експериментальної групи. На наш погляд це пояснюється тим, що у контрольній групі не реалізовувалися визначені педагогічні умови ефективного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості, не використовувалась розроблена нами методика.

Рівень сформованості індивідуального стилю професійної діяльності
майбутніх учителів музики (після експерименту)(%)

<i>Рівні сформованості</i> <i>Компоненти</i> <i>ІСПД</i>	<i>Експериментальна група</i>			<i>Контрольна група</i>		
	<i>Творчий</i>	<i>Адаптивний</i>	<i>Імітаційний</i>	<i>Творчий</i>	<i>Адаптивний</i>	<i>Імітаційний</i>
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	22,1	33,1	44,8	17,5	30,2	52,3
<i>Комунікативно-організаційний</i>	22,6	40,2	37,2	16,5	39,2	44,3
<i>Професійно-творчий</i>	12,8	37,6	49,6	16,4	33,5	50,1
<i>Педагогічно-виконавський</i>	32,4	35,8	31,8	31,4	34,7	33,9

Водночас у студентів контрольної й експериментальної груп змінилися всі показники кожного компонента індивідуального стилю професійної діяльності.

Творчого рівня сформованості визначених компонентів було досягнуто лише у деяких студентів експериментальної групи. Це може пояснюватися тим, що становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості займає тривалий час цілеспрямованої роботи над собою, вимагає певного педагогічного досвіду, що не вистачає студентам під час навчання у ВНЗ.

Загальний рівень сформованості ІСПД майбутніх учителів музики після експерименту(%)

Таблиця 2.4.2.

Рівні сформованості	Експериментальна група	Контрольна група
Творчий	23,1	7,5
Адаптивний	53,8	50
Імітаційний	23,1	52,5

Разом з цим, як засвідчили одержані результати експериментального дослідження, спрямованість студентів на ефективне опанування основами використання народної пісні у всіх видах музично-педагогічної діяльності дозволяє створити певний фундамент для становлення їхнього індивідуального стилю професійної діяльності.

Адаптивного рівня досягла більша кількість студентів, що є значним прогресом, зважаючи на те, що до експерименту спостерігалася незначна кількість адаптивного рівня сформованості визначених компонентів індивідуального стилю професійної діяльності засобами народної пісні.

Також покращилися показники імітаційного рівня сформованості досліджуваного професійно-особистісного утворення. Це вказує на певну динаміку формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики упродовж їхнього навчання у ВНЗ під час реалізації визначених педагогічних умов означеного процесу і про передумови того, що більшість студентів зможуть побудувати оптимальний стиль діяльності, який буде задовольняти потреби їх та учнів.

Таким чином, був зроблений висновок, що реалізація визначених педагогічних умов ефективного формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики упродовж фахової підготовки, а саме: створення в процесі навчання етно-національного культурно-освітнього середовища; активізації музично-виконавської

діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості; стимулювання прояву власного творчого потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості; використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики сприяють не лише засвоєнню знань з використання народнопісенної творчості у музично-педагогічній діяльності, а й становленню фундаменту їхньої особистісної системи дій, де значну роль відіграє свобода вибору, яка дає можливість майбутнім учителям самореалізовуватися в тому напрямі, який оптимальніше відповідає можливостям їх та учнів і в кінцевому результаті сприяє ефективному формуванню ІСПД.

У результаті експерименту стався перерозподіл студентів за рівнями сформованості ІСПД (рис. 2.4.2.) Ми бачимо, що кількість студентів, що знаходяться на творчому рівні сформованості, збільшилася і в контрольній, і в експериментальній групах.

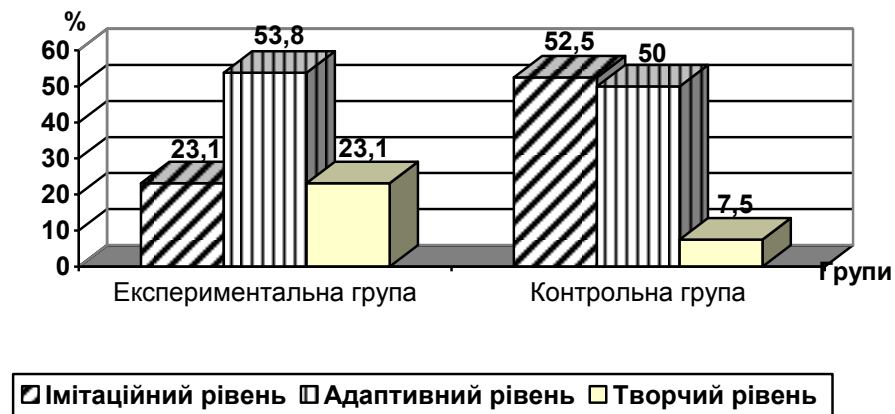

Рис. 2.4.2. Розподіл студентів за рівнями сформованості ІСПД в контрольній і експериментальній групах на завершення експерименту.

У той же час нами було відмічено значне зменшення кількості студентів, які знаходяться на першому (імітаційному) рівні сформованості.

Таблиця 2.4.3.

Узагальнені результати сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості

Рівні сформованості ІСПД	Експериментальна група		Контрольна група	
	Початок експерименту	Кінець експерименту	Початок експерименту	Кінець експерименту
Творчий	7,7	23,1	7,5	7,5
Адаптивний	41	53,8	45	50
Імітаційний	51,3	23,1	47,5	52,5

Вказані зміни в експериментальній групі є наслідком реалізації технології формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості, яка максимально активізує навчальний процес, а, отже, безпосередньо впливає на рівень сформованості ІСПД студентів-музикантів.

Крім того, методика формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості загалом реалізується на основі цілей і завдань навчання, визначених у Державному стандарті й навчальній програмі з предметів.

Застосування апарату математичної статистики дозволило нам провести ретельніший і об'єктивніший аналіз результатів, які потім були досліджені за допомогою формул, описаних раніше. Результати статистичного аналізу представлені в табл. 2.4.3.

Аналіз табл. 2.4.2 і 2.4.3, що представляють дані на початковому і завершальному етапі проведення формувального експерименту, дозволяють зробити висновки, що за період проведення формувального експерименту в експериментальних групах суттєво зменшився відсоток студентів з імітаційним рівнем сформованості ІСПД (з 51,3% до 23,1%).

Таблиця 2.4. 4.

Порівняльна характеристика ІСПД студентів контрольної та експериментальної груп по завершенню експерименту

Група (кількість учнів)	\bar{x}	Динаміка $\Delta\bar{x}$	$\delta_{\bar{x}}$	V,%
КГ (39)	133,46+4,1	5,22	16,34	12,42
ЕГ (40)	140,6+3,8	12,08	16,15	11,63

Натомість суттєво підвищилася кількість студентів з творчим (з 7,7% до 23, 1%) і адаптивним (з 41% до 53,8%) рівнями сформованості індивідуального стилю професійної діяльності.

Крім того, про це також свідчить зміна інтенсивності варіації: у експериментальній групі вона зменшилася з 16,7 % до 12,08 %.

Виходячи з припущення нормального розподілу результатів анкетування генеральної сукупності (незкінечної множини) студентів, для виявлення міри значущості змін сформованості ІСПД в контрольній і експериментальній групах застосовуємо критерій Стьюдента.

Оскільки кількість елементів сукупності приблизно однакова (39 і 40), то використовуємо формулу:

$$t = \frac{|\bar{y} - \bar{x}|}{\sqrt{\frac{\delta_{\bar{x}}^2}{n_1} + \frac{\delta_{\bar{y}}^2}{n_2}}},$$

де t – значення критерію Стьюдента; \bar{y} – середнє значення рівня сформованості в контрольній групі; \bar{x} – середнє значення рівня сформованості в експериментальній групі; $\delta_{\bar{y}}$ – стандартне відхилення в контрольній групі; $\delta_{\bar{x}}$ – стандартне відхилення в експериментальній групі;

n_1 – кількість елементів сукупності експериментальної групи; n_2 – кількість елементів сукупності контрольної групи [61].

У нашому випадку маємо:

$$t = \frac{7,14}{\sqrt{4,66 + 4,45}} = \frac{7,14}{3,02} \approx 2,37.$$

Одержане значення t порівнюємо з табличним значенням $t_{табл}$ (додаток) на рівні значущості 0,05 і з достовірністю 95 % за $n_1 + n_2 - 2$ ступенів свободи. Для нашого випадку $n_1 + n_2 - 2 = 60 + 59 - 2 = 117$ і відповідно $t_{табл} = 2,00$. Очевидно, що $t > t_{табл}$, тому відмінність між досягнутим рівнем сформованості ІСПД студентів у контрольній і експериментальній групах треба вважати значущим. Отже, експеримент виправдався з достовірністю більшою, ніж 95 %.

Аналіз одержаних у ході експерименту даних представлено в таблиці 2.4.5. Він дозволяє говорити про те, що на початку формувального експерименту не спостерігалось статистично значущих відмінностей якості знань, умінь і навичок студентів контрольної й експериментальної груп.

Повторна діагностика ІСПД майбутнього вчителя музики після завершення формувального експерименту із застосуванням методики формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості дозволила виявити динаміку даних параметрів для дослідних груп студентів.

Досить високий показник динаміки правильності обумовлений наявністю коректувальної роботи викладача щодо формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами народнопісенної творчості. Більш того, в експериментальній групі зменшився показник інтенсивності варіації з усіх параметрів, що свідчить про підвищення однорідності показників ІСПД студентів експериментальної групи.

Виходячи з припущення нормального розподілу результатів тестування генеральної сукупності студентів, для виявлення міри значущості змін якості

ІСПД у контрольній і експериментальній групах застосовуємо критерій Стьюдента. Обчислення проводимо за формулою, описаною вище.

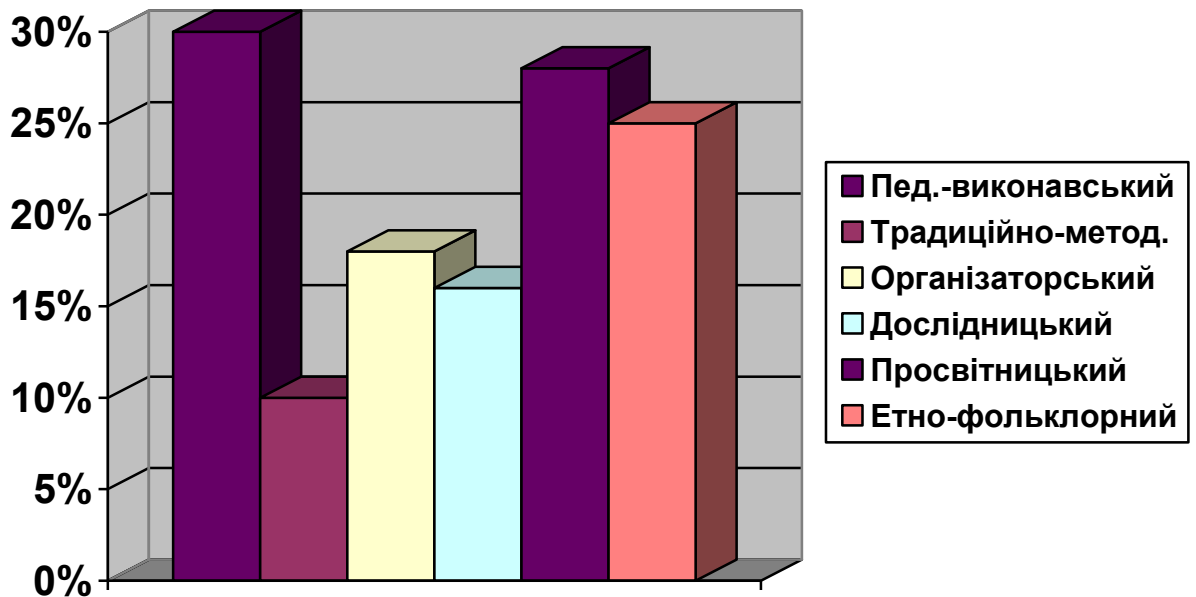
Таблиця 2.4.5.

Динаміка якості знань, умінь і навичок студентів

Коефіцієнт	група	На початку експерименту			На завершення експерименту			Динаміка, %	Критерій Стьюдента
		Середнє значення	δ	V, %	Середнє значення	δ	V, %		
K_α	КГ	0,59+0,05	0,172	30	0,71+0,04	0,17	23,9	20,3	2,66
	ЕГ	0,58+0,04	0,179	29,5	0,79+0,04	0,15	19,5	36,2	
K_β	КГ	0,65+0,04	0,18	26	0,73+0,04	0,17	22,7	12,3	2,29
	ЕГ	0,65+0,05	0,17	27,6	0,8+0,03	0,14	17,3	23,1	
K_γ	КГ	0,52+0,06	0,23	43,6	0,59+0,05	0,2	33,5	13,46	2,69
	ЕГ	0,52+0,06	0,22	43,4	0,69+0,05	0,19	28,0	32,69	
Коефіцієнт міцності	КГ	–	–	–	0,88+0,02	0,08	9,0	–	2,91
	ЕГ	–	–	–	0,92+0,02	0,06	6,8	–	

Одержані значення t для кожної якості порівнюємо з табличним значеннями $t_{табл}$ [202, с.264] на рівні значущості 0,05 і з достовірністю 95 % за $n_1 + n_2 - 2$ ступенях свободи. Для нашого випадку $n_1 + n_2 - 2 = 60 + 59 - 2 = 117$ і відповідно $t_{табл} = 2,0$. Порівнюючи одержані значення критерію Стьюдента для нашого випадку, стає очевидно, що $t > t_{табл}$, тому відмінність між досягнутими параметрами сформованості ІСПД студентів у контрольній і експериментальній групах слід вважати статистично значущими. Це означає, що використана ефективно впливає на формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики.

Типологія індивідуальних стилів професійної діяльності студентів-музикантів(після експерименту)

Разом з тим, не вдалося досягнути того, щоб у більшості студентів формувалася *етно-фольклорний стиль* професійної діяльності. Це пов'язано з невизначеною національною спрямованістю студентів, недостатньою мотивацією їх музично-педагогічної діяльності, недостатньою насиченістю навчальних програм творами народнопісенного циклу. Організація педагогічної практики у ВНЗ не може забезпечити інтенсивне використання народнопісенної творчості, оскільки кількість відведених годин, зовнішні соціальні умови, а саме головне, небажання студентів працювати на матеріалах національної культурної спадщини, не сприяють означеному процесу. Також одержані дані зумовлені, на нашу думку, особливостями сучасної системи педагогічної освіти, яка має за мету організацію процесу оволодіння майбутніми вчителями професійними знаннями, вміннями і навичками без врахування розвитку їхньої індивідуальності. Натомість, професійна підготовка педагогічних кадрів виконує своє призначення тоді, коли вчитель є сформованою творчою індивідуальністю, яку можна виховувати, розвивати, удосконалювати в процесі навчання у ВНЗ.

Майбутнього учителя музики необхідно навчати не набору технічних операцій для кожного окремого випадку, а педагогічної мобільності, гнучкості в контексті цілісної індивідуальності, що передбачає гармонію поєднання потенційних можливостей і специфіки педагогічної взаємодії у системі своєрідних способів і прийомів діяльності. Водночас очевидно, що значно зменшився імітаційний рівень сформованості ІСПД вчителя музики, який працює на матеріалі народнопісенної творчості, що говорить про ефективність проведеної роботи та вказує на необхідність подальшого вдосконалення даної схеми організації в професійній підготовці майбутніх учителів.

Крім цього, аналіз результатів спостереження професійної діяльності майбутніх учителів музики упродовж педагогічної практики (за допомогою карт спостереження) дозволив визначити напрямок подальшого розвитку їхнього індивідуального стилю діяльності засобами народнопісенної творчості (див.:дод.М). Ураховуючи той факт, що більшість карт спостереження характеризувалися значною творчою активністю студентів експериментальної групи використання у своїй діяльності народнопісенної творчості, їх визначеною мотиваційною спрямованістю й комунікативною зорієнтованістю на педагогічну діяльність на основі народної пісні (57%), можна передбачити, що їхній індивідуальний стиль професійної діяльності буде наближеним до *етно-фольклорного* або *організаторського типів* ІСПД. Водночас серед студентів було зафіксовано жвавий інтерес до підвищення рівня виконання, засобами народнопісенної творчості, що є сутністю *виконавського та просвітницького типів* ІСПД. Тому, на нашу думку, майбутні учителі-музиканти можливо не зможуть наблизитися до означеного типу ІСПД, але в даному випадку є місце винятку. Разом з цим, професійна поведінка певних студентів експериментальної групи (29%) характеризувалася мотивованістю, комунікативною насиченістю і дослідницькою спрямованістю організації навчально-виховного процесу. На основі цього можна передбачити, що індивідуальний стиль професійної

діяльності означених майбутніх учителів-музикантів буде значно перекликатися з *дослідницьким та виконавським* типами ІСПД. Решта студентів експериментальної групи (14%) не проявляла визначеної професійної позиції в організації навчального процесу, комунікативної зорієнтованості на педагогічну взаємодію засобами пісні, творчої активності. Натомість вони уникали будь-якої діяльності на матеріалі народнопісенної творчості, не відвідували уроків, невідповідально ставилися до власних обов'язків тощо. Означене ставлення до педагогічної діяльності дозволяє зробити висновок, що становлення індивідуального стилю професійної діяльності засобами народної пісні вищевказаних студентів буде нагадувати "рух за течією". Узагальнена характеристика типів ІСПД студентів-музикантів після експерименту представлена в діаграмі 2.4.6.

Порівняний аналіз рівнів сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики як експериментальної, так і контрольної груп дозволив не тільки виявити кількісні й якісні зміни, а й прослідкувати динаміку цього процесу за кожним з компонентів означеного особистісно-професійного утворення: *мотиваційно-ціннісного, комунікативно-організаційного, професійно-творчого та педагогічно-виконавського*.

Висновки до другого розділу

Дані експериментального дослідження підтверджують можливість педагогічного впливу на формування індивідуального стилю професійної за дотримання таких педагогічних умов:

- створення в процесі навчання етно-культурного освітнього середовища;
- активізації музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості;
- стимулювання прояву власного творчого потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості;

- педагогічно доцільне використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

Дотримання зазначених умов забезпечує комплексну зорієнтованість на формування усіх структурних компонентів індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики.

Методика формування індивідуального стилю професійної діяльності мабутьних вчителів музики засобами народнопісенної творчості передбачала три взаємопов'язаних етапи (аналітико - рефлексивний, творчо-пошуковий, етап творчої самореалізації).

Основними завданнями першого – *аналітико-рефлексивного* етапу стали: розкриття сутності та змісту феномену ІСПД, формування етно-педагогічної спрямованості професійної позиції майбутніх учителів музичного мистецтва. Проводився аналіз майбутніми учителями власних особистісних та професійних якостей.

Наступний *творчо-пошуковий* етап передбачав формування у студентів індивідуальної системи музичних етно-педагогічних знань та умінь, розвиток організаційно- та художньо-комунікативних умінь в контексті етно-музичної діяльності, стимулювання самостійності мислення, прояву креативності, індивідуальних якостей художнього світогляду; організація етно-дослідницької діяльності студентів.

Завершальний етап – *етап творчої самореалізації* - спрямовувався на залучення студентів до пошуку власних методик етно-музичного виховання школярів. На цьому етапі здійснювалась організація активної етно-музичної виконавської діяльності студентів. Практичне застосування студентами індивідуальних етно-музичних методик в системі навчальних практик. Ці завдання вирішувались за допомогою таких методів: самостійного підбору та вивчення вокальних творів, підготовки святкових концертів, постановки народних обрядів, участі у народнопісенних колективах.

Унаслідок проведення формувального експерименту відбулася позитивна динаміка в рівнях сформованості ІСПД студентів

експериментальних груп порівняно з контрольними: на 12,8% збільшилась кількість студентів з імітаційним рівнем сформованості ІСПД, досягнувши 53,8% , на 15,4% підвищився адаптивний рівень, зріс творчий рівень (з 7,7% до 23,1%). Результати статистичної обробки підтвердили гіпотезу дослідження і засвідчили, що ефективне формування індивідуального стилю професійної діяльності у студентів-музикантів засобами народнопісенної творчості можливе за дотримання вищезазначених педагогічних умов та застосування запропонованої методики. Матеріали даного розділу відображено в таких працях дисертанта:

1. Шпортун О. М. Народнопісенна творчість у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя музики /О.М. Шпортун// Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти : зб. наук. пр. – Рівне, 2006. – Вип .35. – С.179 - 184.

2. Шпортун О. М. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості / О. М. Шпортун //Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. – К.; Вінниця, 2007. – Вип 15. – С.427 - 476.

3. Шпортун О.М. Типологія індивідуальних стилів діяльності вчителя музики національної школи /О.М. Шпортун// Матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції «Культура, мистецтво та освіта в умовах глобалізації : проблеми і перспективи розвитку», 29-31 жовтня 2007р. – Вінниця, - 2007. – С.12-15.

4. Шпортун О. М. Педагогічна діагностика рівнів сформованості індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики /О.М. Шпортун// Матеріали VI Педагогічних читань пам'яті О.П. Рудницької, 4-7 грудня 2008р., - Київ, 2008. – С. 34 – 37.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

1. Аналіз психолого-педагогічної та науково-методичної літератури засвідчив особливе значення професійного становлення майбутнього вчителя музики як носія національної культури, що зумовлює необхідність цілеспрямованого формування індивідуального стилю професійної діяльності на національних засадах. Результати аналізу практики підготовки майбутніх учителів музики засвідчили, що традиційна організація педагогічного процесу не забезпечує формування у значної частини студентів формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості. Виявлено, зокрема, низький інтерес студентів до використання національної спадщини у музично-педагогічній діяльності, недостатній рівень комунікативно-організаційних умінь, навичок музикування. Розв'язання цієї проблеми потребує обґрунтування педагогічних умов і розробки педагогічної моделі формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості.

Внаслідок аналізу психологічної та педагогічної літератури з'ясовано, що *індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики* становить собою сукупність способів та прийомів роботи, зумовлену особливостями його індивідуально-психологічних характеристик та фаховою специфікою музично-педагогічної діяльності. Структура ІСПД складається з таких компонентів: мотиваційно-ціннісного; комунікативно-організаційного; педагогічно-виконавського та професійно-творчого.

2. Експериментально встановлено, що ефективність формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вчителів музики засобами народнопісенної творчості залежить від дотримання у процесі їх фахової підготовки таких педагогічних умов: створення в процесі навчання етнокультурного освітнього середовища; активізації музично-виконавської діяльності майбутніх учителів музики з широким використанням народнопісенної творчості; стимулювання прояву власного творчого

потенціалу студентів-музикантів у процесі залучення до самостійної музично-педагогічної діяльності на матеріалі народнопісенної творчості; педагогічно доцільного використання народнопісенної творчості у всіх видах фахової підготовки майбутнього вчителя музики.

3. На підставі наукового обґрунтування структури індивідуального стилю професійної діяльності, врахування специфіки музично-педагогічної діяльності вчителя музики, який працює на національних засадах, було визначено критерії та показники сформованості ІСПД. *Мотиваційно-ціннісний* критерій характеризується такими показниками: ціннісно-сміслова спрямованість професійної діяльності та національна визначеність педагогічної позиції. *Комунікативно-організаційний* критерій включає такі показники: педагогічно-комунікативні установки; внутрішні уявлення про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності. *Показниками педагогічно-виконавського критерію* є: обрання провідних принципів музично-педагогічної діяльності та особливості виконавської інтерпретації музики. *Професійно-творчий* критерій характеризується такими показниками: професійна самостійність, творча активність; педагогічна креативність. Відповідно до розроблених критеріїв визначено рівні сформованості індивідуального стилю професійної діяльності студентів-музикантів: імітаційний (низький), адаптивний (середній) і творчий (високий). Ґрунтуючись на провідному виді музично-педагогічної діяльності вчителя музики національної загальноосвітньої школи, розроблено типологію його ІСПД, що охоплює: *традиційно-методичний, організаторський, виконавський, просвітницький, етно-фольклорний та дослідницький* стилі.

4. З'ясовано, що методику формування ІСПД вчителя музики засобами народнопісенної творчості доцільно реалізовувати за такими етапами: *аналітико-рефлексивним*, спрямованим на розкриття сутності та змісту ІСПД (вивчення і порівняльний аналіз педагогічного досвіду вчителів-новаторів в галузі музичної етнопедагогіки), зорієнтованим на аналіз майбутніми

учителями власних особистісних та професійних якостей (в контексті психологічної та фахової готовності до музичної діяльності, зокрема в галузі етнопедагогіки), *творчо-пошуковим*, яким передбачалася організація етнодослідницької діяльності студентів з метою стимулювання самостійності їхнього мислення, проявів креативності, вияву індивідуальних якостей художнього світогляду, залучення студентів до пошуку власних форм і методів етно-музичного виховання школярів, а також *етапом творчої самореалізації*, спрямованим на організацію активної етно-музичної виконавської діяльності студентів, практичне застосування студентами розроблених ними форм і методів етно-музичної діяльності засобами української народнопісенної творчості в системі навчальних практик.

Педагогічний експеримент підтвердив ефективність розробленої на основі обґрунтованих педагогічних умов методики формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх вчителів музики засобами народнопісенної творчості у процесі їхньої фахової підготовки. У студентів експериментальної групи, на відміну від контрольної, відбулися статистично значимі зміни в рівнях сформованості ІСПД майбутнього вчителя музики. Значна кількість студентів ЕГ групи (22,2 %) досягла творчого рівня сформованості ІСПД. З 10,6 % до 19,2 % зросла кількість студентів, яким властивий адаптивний рівень сформованості ІСПД. Водночас зменшився відсоток студентів з імітаційним рівнем сформованості компонентів ІСПД (з 41,9% до 33,6%). Одержані результати дозволили зафіксувати позитивні тенденції формування ІСПД вчителя музики засобами народнопісенної творчості у процесі реалізації розробленого комплексу педагогічних умов, що свідчить про їх ефективність й доцільність запропонованої методики.

Перераховані зміни у формуванні ІСПД вчителя музики засобами народнопісенної творчості знайшли інтегрований вияв у готовності майбутніх вчителів музики до здійснення музично-педагогічної діяльності. Це дає можливість стверджувати, що повноцінна підготовка майбутнього

вчителя музики передбачає усвідомлення ним важливості формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості. Саме тому від сучасних розробок цієї галузі наукового пошуку значною мірою залежить перспективність не лише музичної освіти й виховання студентів, а й здійснення їх майбутньої культурологічної функції – залучення школярів до національних і світових духовних цінностей, збагачення внутрішнього світу підростаючого покоління, якому судилося творити у ХХІ столітті.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів розглянутої проблеми. Перспективними ми вважаємо такі напрями подальшої роботи з досліджуваної проблеми, як: формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами інструментальної підготовки; подальша розробка цієї проблеми на матеріалі музикознавчих дисциплін; з'ясування психологічних механізмів формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики та ін.

Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського

Шпортун Оксана Миколаївна

УДК 371.13:784.4

**ФОРМУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО СТИЛЮ
ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНЬОГО
ВЧИТЕЛЯ МУЗИКИ ЗАСОБАМИ
НАРОДНОПІСЕННОЇ ТВОРЧОСТІ**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Додатки

Науковий керівник –
канд. пед. наук, доцент
Отич Олена Миколаївна

Вінниця - 2009

Додаток А.**Критерії та показники ІСПД вчителя музики.**

Структурні компоненти ІСПД	Критерії дослідження	Показники сформованості ІСПД
<i>Мотиваційно-ціннісний</i>	Мотиваційно-ціннісний	Ціннісно-смилова спрямованість професійної діяльності
		Національна визначеність педагогічної позиції
<i>Комунікативно-організаційний</i>	Комунікативно-організаційний	Педагогічно-комунікативні установки
		Внутрішні уявлення про змістові пріоритети музичної організаційно-педагогічної діяльності
<i>Професійно-творчий</i>	Професійно-творчий	Професійна самостійність, творча активність
		Педагогічна креативність
<i>Педагогічно-виконавський</i>	Педагогічно-виконавський	Обрання провідних принципів музично-педагогічної діяльності
		Особливості виконавської інтерпретації музики

АНКЕТА Б

Шановний вчителю! Запрошуємо Вас взяти участь у експериментальному дослідженні з проблем формування у студентів – майбутніх учителів музики індивідуального стилю професійної діяльності. Сподіваючись на Вашу допомогу у дослідженні, просимо дати відповідь на поставлені нижче запитання.

1. В яких навчальних закладах Ви здобували освіту за фахом

2. Ваша музична спеціальність? _____

3. Стаж Вашої роботи за фахом? _____

Наступна серія запитань стосуватиметься безпосередньо змісту та напрямку Вашої музично-педагогічної діяльності.

4. Організовуючи навчальну та музичну позанавчальну діяльність учнів Ви працюєте:

- дотримуючись затвердженої МОН України програми та за традиційними методиками
- дотримуючись затвердженої МОН України програми, але за власною методикою
- за розробленою авторською програмою та методикою

Ваш варіант відповіді _____

5. У процесі навчання Ви приділяєте більше уваги:

- вивченню з учнями музичної грамоти
- розвитку вокальних навичок учнів
- організації колективного музикування: інструментального, вокально-хорового (*необхідне підкреслити*)
- прослуховуванню музичних творів

Ваш варіант відповіді _____

6. Вашим улюбленим видом музично-педагогічної діяльності є:

- організація хорового колективу учнів
- організація народно-інструментального колективу учнів
- організація шкільних музичних свят
- організація народно-обрядових свят
- організація музичних заходів просвітницького характеру

Ваш варіант відповіді _____

7. У виборі навчального музичного репертуару Ви віддаєте перевагу:

- музиці зарубіжних композиторів
- музиці українських композиторів
- музиці народів світу
- українському фольклору

Ваш варіант відповіді _____

8. Проранжуйте запропоновані види музичних творів за ступенем їхньої переваги у Вашій педагогічній діяльності:

- академічна класична музика
- академічна сучасна музика
- класична естрадна музика
- сучасна естрадна музика
- народна інструментальна музика
- народнопісенна творчість

8. Чи займаєтесь Ви науково-дослідницькою діяльністю?

Так

Ні

9. Якщо «Так», то Ваша науково-дослідницька діяльність пов'язана із:

- проблемами загальної педагогіки
- методикою викладання музики в загальноосвітній школі
- історико-музикознавчою проблематикою
- теорією та історією музичного виконавства
- музичними етно-фольклорними дослідженнями

Ваш варіант відповіді _____

Додаток В

Тест на визначення спрямованості майбутніх учителів музики на використання української народнопісенної творчості у навчально-виховному процесі ЗОШ.

Обробка результатів зводиться до суми числових значень для всіх 5 шкал і переводу сумарного балу в стандартні значення (процент, або). Зростаюча послідовність градацій (від 1 до 7) чергується у випадковому порядку із знижуючою (від 7 до 1), причому, максимальний бал (7) завжди відповідає полюсу наявності цілі в житті, а мінімальний бал (1) - полюсу її відсутності.

Загальний показник ЗП – всі по 15 тверджень.

Субшкала 1 (ставлення до професії вчителя музики)- 2, 4, 7, 8,13,15.

Субшкала 2 (мотивація на використання народнопісенної творчості у навчально-виховному процесі сучасних ЗОШ) - 5, 6, 9.

Субшкала 3 (спрямованість на використання української народнопісенної творчості у роботі з учнями ЗОШ) - 10, 11, 12.

Субшкала 4 (інтерес до української народної пісенної творчості) - 1, 6,12.

Субшкала 5 (потреба у використанні української народнопісенної творчості у навчально-виховному процесі) - 3, 10,11,12.

Шкала	Чоловіки	Чоловіки	Жінки	Жінки
	Середнє знач.	Станд. откл	Середнє знач.	Станд.
1.	32,90	5,92	29,38	6,24
2.	31,09	4,44	28,80	6,14
3.	25,46	4,30	23,30	4,95
4.	21,13	3,85	18,58	4,30
5.	30,14	5,80	28,70	6,10
Заг.показ	103,10	15,03	95,76	16,54

Інструкція: Вам будуть запропоновані пари протилежних тверджень. Ваше завдання - обрати одне з двох тверджень, яке, на Ваш розсуд, більше відповідає дійсності, та відмітити одну з цифр 1, 2, 3, в залежності від того, наскільки Ви впевнені у виборі (або 0, якщо обидва з тверджень, на Вашу думку, однаково правильні).

П.І.П.
Стать
Вік
Освіта

194

Тест № _____

1.	Я глибоко стурбований(на) за національну спрямованість освіти в Україні.	3	2	1	0	1	2	3	Освіта в Україні не обов'язково має бути національно спрямована.
2.	Я вважаю професію вчителя музики цікавою та захоплюючою.	3	2	1	0	1	2	3	Професія вчителя є несерйозною.
3.	Спілкування з дітьми засобами народної пісні привносить в життя багато вражень і задоволення.	3	2	1	0	1	2	3	Спілкування з дітьми засобами народнопісенної творчості мене не цікавить.
4.	По закінченні університету, я буду працювати виключно за своєю професією.	3	2	1	0	1	2	3	По закінченню університету, я зміню свій фах.
5.	Шкільне життя, організоване на основі народнопісенної творчості уявляється мені цікавим і насиченим.	3	2	1	0	1	2	3	Шкільне життя, організоване на народних традиціях є надуманим.
6.	Я будуватиму свою професійну діяльність виключно на національних засадах.	3	2	1	0	1	2	3	У своїй професійній діяльності я буду використовувати музику всіх народів.
7.	Якби мені прийшлося обирати професію спочатку, я б знову обрав(ла) фах вчителя музики.	3	2	1	0	1	2	3	Я жалкую про вибір професії вчителя музики при вступі до університету.
8.	Я бачу в дітях яскравий світ, сповнений добра, щирості, світлих почуттів.	3	2	1	0	1	2	3	Діти схильні, більшістю, до ліннощів, хитрощів та нечесних вчинків.
9.	Спілкування з народною піснею та музикою заряджає мене позитивною енергетикою.	3	2	1	0	1	2	3	Я не отримую задоволення від спілкування з національним мистецтвом.
10.	У мене є глибока потреба навчати дітей народному мистецтву.	3	2	1	0	1	2	3	Я прагну вибудувати власну мистецьку кар'єру і педагогіку, при цьому, вважаю як вимушений засіб для заробітку.
11.	Мені подобається заражати творчістю дитячі душі і бачити їхню радість від занять народним мистецтвом.	3	2	1	0	1	2	3	Я вважаю, що основою діяльності вчителя мистецьких дисциплін є формування в учнів комплексу відповідних знань та умінь.
12.	Я вважаю народне мистецтво, як ефективний засіб виховання особистості учнів.	3	2	1	0	1	2	3	Крім народного мистецтва існує велика кількість ефективних засобів навчання мистецтву (історія, л-ра, мова...)
13.	У професії вчителя музики я знайшов(ла) своє покликання.	3	2	1	0	1	2	3	Я не відчуваю у професії вчителя свого покликання в житті.
14.	Моє життя пuste та нецікаве.	3	2	1	0	1	2	3	Моє життя наповнене цікавими справами.
15.	Мої педагогічні погляди ще не визначились.	3	2	1	0	1	2	3	Мої педагогічні погляди, загалом, визначились.

Анкета

Шановний респонденте! Просимо Вас відповісти на питання анкети, які спрямовані на виявлення рівня усвідомлення Вами можливостей формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутніх учителів музики засобами української народнопісенної творчості. Ваші відповіді допоможуть визначити ті шляхи вдосконалення музично-педагогічної діяльності засобом народної пісні.

1. Чи вважаєте Ви, що навчання у ВНЗ сприяє формуванню у Вас ІСПД?

Так

Ні

1. Оберіть серед запропонованих визначень поняття ІСПД:

- сукупність відмінних ознак діяльності;
- індивідуальність педагога, що проявляється у його стилі професійної діяльності;
- сукупність способів та прийомів роботи, зумовлена особливостями національно-індивідуальних характеристик особистості.

3. Оберіть серед запропонованих тверджень ті, що характеризують компоненти індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики: позитивне ставлення до педагогічної професії;

- 1) вміння вдало використовувати свої особистісні якості та професійні здібності;
- 2) здатність творчо підходити до розв'язку проблем навчально-виховного характеру;
- 3) майстерне володіння голосом та музичним інструментом;
- 5) здатність керувати своїм психологічним станом, педагогічний такт;
- 6) уміння досягати творчого контакту зі слухачами в процесі виконавської діяльності;
- 7) уміння організовувати музично-творчу діяльність учнів.

4. Яка музика Вам більше до вподоби (відзначте ступінь значущості в

Сучасна естрадна	
Класична	
Народна	

колонці справа від 1 до 3)?

5. Який вид народного мистецтва найбільше відповідає вашим вподобанням:

- Українська народнопісенна творчість
- Інструментальне народне мистецтво
- Фольклорні звичаї та обряди
- Танцювальне мистецтво

6. Що саме приваблює Вас у спілкуванні з народною піснею?

- 1) вона викликає естетичну насолоду;
- 2) пізнання культурної та історичної спадщини минулого нашої країни;
- 3) вона уможлиблює спілкування між виконавцями та музичним образом твору;
- 4) створює підґрунття для інтелектуальних роздумів;
- 5) розважає;
- 6) надихає;
- 7) створює відчуття піднесеності;
- 8) інший варіант.....

7. У яких формах навчальної діяльності Ви вважаєте найбільш ефективним використання народнопісенної творчості?

- 1) на заняттях з постановки голосу;
- 2) на заняттях зі спецінструменту;
- 3) на заняттях з ансамблевої гри;
- 4) на заняттях із додаткового інструменту;
- 5) на заняттях з гри на народному інструменті
- 6) в організації вокально-інструментальних колективів;
- 7) в організації та проведенні народних свят та обрядів;

8) можливі варіанти.....

8. Чи вважаєте Ви, що рівень володіння майбутніми вчителями музики українською народнопісенною творчістю у нашому вищому навчальному закладі є:

Низьким

Достатнім

Високим

9. Що, на Вашу думку, є причиною недостатнього рівня володіння студентами (учителями) українською народнопісенною культурою?

- 1) низький рівень впровадження зразків народної пісні до навчальних програм;
- 2) недостатньо висока зацікавленість самих викладачів у розробці методичних матеріалів на основі народнопісенної творчості;
- 3) низький рівень сімейного виховання;
- 4) недостатнє використання народної пісні в теле- й радіопередачах;
- 5) низький рівень духовної культури суспільства;
- 6) Ваш варіант відповіді

10. Що, на Вашу думку, допоможе краще оволодіти українською народнопісенною творчістю?

- 1) відповідна спрямованість навчальної програми з історії української музики;
- 2) розширене вивчення українського пісенного фольклору;
- 3) впровадження української народнопісенної творчості до всіх дисциплін, що вивчають студенти у вищих навчальних закладах музичних спеціальностей;
- 4) оновлення шкільного репертуару дитячої пісенної творчості;
- 5) забезпеченість навчального процесу необхідними записами української народнопісенної творчості;
- 6) збереження спеціальності»Вчитель музики та народознавства»;

11. Чи вважаєте Ви за доцільне використовувати народнопісенну творчість у професійній діяльності вчителя музики?

Так

Ні

12. Якщо «Так», то в яких саме формах (слухання музики, виконання інструментальне, вокальне, сольне, колективне тощо).

13. Чи впливає, на Вашу думку, українська народнопісенна творчість на формування ІСПД майбутніх вчителів музики?

Так

Ні

14. Чи вважаєте Ви, що пісенний фольклор потрібно надалі досліджувати та примножувати?

Так

Ні

15. Чи займаєтесь Ви цим?

Так

Ні

16. Якщо займаєтесь, то у яких формах? (досліджуєте старовинні записи, створюєте фольклорні експедиції, записуєте невідомі Вам звичаї та обряди тощо)

Особистий творчий план професійної діяльності

1. Мета Вашої професійної діяльності.
2. Стиль спілкування, який Ви оберете в процесі педагогічної діяльності.
3. Змістові домінанти Вашої педагогічної діяльності (слухання музики, теорія, музикування, заняття вокалом, інструментування...).
4. Діяльність кого з видатних педагогів Ви оберете за зразок своєї педагогічної кар'єри.
5. Яким саме видам музичної діяльності Ви віддаєте перевагу у діяльності з дітьми.
6. Очікуваний результат Вашої педагогічної діяльності(створення музичних колективів, естетичне виховання учнів, дослідницька музична діяльність...)

Діагностика ціннісно-сміслових домінант педагогічної діяльності

Запитальник

Цінності-цілі

Орієнтація на учня:

Подані нижче навчально-виховні цілі проранжуйте за ступенем їхньої значущості в контексті ваших власних уявлень сутності педагогічного процесу в загальноосвітній школі. (Кольором виділені ключові слова, що вказують на домінантну спрямованість окремо виділеної мети).

- виховання особистості учня
- формування системи знань та умінь
- розвиток інтелектуальних здібностей учня
- художньо-естетичний розвиток
- виховання духовності та моральності
- формування творчої особистості

Орієнтація на «Я-професійне»:

Відзначте серед поданих мотивів професійно-педагогічної діяльності той, який відповідає вашим реальним прагненням.

- професійне зростання (фахова компетентність)
- кар'єра, зростання соціального статусу
- творче зростання (пізнавальний, науково-творчий аспект)
- творче зростання (мистецький аспект)

Цінності-якості

Серед поданих особистісних та професійних якостей позначте (за ступенем значущості) ті, що відповідають вашому ідеальному «образу учителя», або запишіть ваш варіант.

Особистісні якості

- доброта
- розум
- життєва мудрість
- комунікабельність
- творча енергетика
- емоційний позитив
- здатність до співпереживання
- вимогливість
- розсудливість
- емоційна стриманість
- тактовність
- високі пізнавальні інтереси
- _____

Професійні якості

- знання предмету викладання
- методична компетентність
- педагогічна інтуїція
- виконавська майстерність
- ерудованість
- організаційні здібності
- уміння раціонального планування навчальної діяльності
- уміння налагодження ефективної навчальної взаємодії
- педагогічний артистизм
- уміння педагогічної імпровізації
- _____

Керуючись перерахованими вище професійними якостями учителя, опишіть образ вашого «Я-професійного» таким, яким ви його собі уявляєте.

Цінності-знання:

Серед поданих нижче позначте ті форми знань, які ви прагнете сформуванати у своїх учнів.

- Предметні знання з дисципліни.
- Широкі знання (загальна ерудиція).
- Компетенції (форма знань, що зумовлює їх використання в життєдіяльності).
- Знання способів практичної діяльності.
- Мета-знання (міждисциплінарні, що забезпечують цілісність картини світу).
- Знання способів навчальної діяльності, що забезпечують здатність самостійного пошуку інформації.
- Інтуїція як найвища форма функціонування знань (знання глибинних основ діяльності).

Цінності-засоби

Позначте серед поданих ті характеристики педагогічних технологій, які найбільше відповідають вашому уявленню про педагогічний процес у загальноосвітній школі. (За умови вибору декількох характеристик позначте порядковим номером ступінь їхньої значущості).

- Педагогічна доцільність змісту навчальної діяльності
- Інтенсивність процесу формування знань та умінь
- Високий виховний результат педагогічної діяльності
- Розвивальний ефект навчання
- Продуктивність формувальних методик (з орієнтуванням на оптимальні умови навчання)
- Технологічність (поступовість, планомірність) навчання
- Орієнтація на застосування сучасних засобів навчання
- Індивідуально-особистісний підхід до організації навчання
- Стимулювання пізнавального інтересу учнів як основа організації навчання

Цінності-відношення

Внутрішня позиція вчителя по відношенню до педагогічної діяльності

Відзначте серед нижче поданих (або надайте ваш варіант відповіді) ті позиції, які найбільше відповідають вашим переконанням, професійним інтересам та потребам.

Професійно-педагогічна діяльність є соціально важливою в силу необхідності:

- формування інтелектуального потенціалу нації;
- забезпечення процесу навчання, виховання та розвитку молодого покоління;
- відтворення культури в наступних поколіннях;
- збереження культури, духовності та моральності нації;
- _____

Ваш інтерес до професійно-педагогічної діяльності пов'язаний із можливістю:

- спілкування з дітьми;
- реалізації потреби художньо-творчого спілкування (через музику, її виконання, спільне слухання, аналіз/інтерпретацію тощо);
- реалізації власного творчого потенціалу;
- «трансляції» власних художніх переконань, поглядів, смаків;
- реалізації власних поглядів на сутність педагогічного процесу;
- реалізації власних наукових інтересів;
- практичного застосування професійних знань та умінь;
- _____

Внутрішня позиція вчителя по відношенню до учня

У вашій системі поглядів на сутність педагогічного процесу учень виступає як:

- об'єкт формувально-розвивальних педагогічних дій;
- об'єкт виховних впливів;
- активний суб'єкт навчальної взаємодії;
- активний суб'єкт художньо-творчого педагогічного спілкування;
- ініціативний учасник діалогової педагогічної взаємодії;
- джерело вашої творчої наснаги (мистецького, науково-дослідного спрямування тощо);
- _____

Внутрішня позиція вчителя по відношенню до себе як професіонала

Актуальними для вас є професійно зумовлені потреби:

- фахового самовдосконалення;
- вдосконалення виконавської майстерності;
- поглиблення системи педагогічних знань;
- розвитку комунікативно-педагогічних якостей;
- розробки власної методики навчання;
- пошуку власної стратегії педагогічної діяльності;
- _____

Додаток 3

**Тест на оцінювання організаційних якостей
майбутніх учителів музики**

Серед поданих нижче якостей та умінь позначте такі, що забезпечують, на Вашу думку, найвищу ефективність організаційної діяльності вчителя музики. (В колонці зліва необхідно позначити якості та уміння, якими Ви володієте, в колонці справа – ті, які Ви прагнете здобути у процесі професійної підготовки).

- Професійні знання та навички
- Уміння створювати творчу атмосферу
- Здатність об'єднувати учнів для досягнення цілей освітньої діяльності
- Гармонічне поєднання професійних і комунікативних якостей
- Уміння враховувати індивідуальні особливості учнів
- Уміння грамотно організувати колективну діяльність учнів
- Володіння різноманітними формами активного включення учнів в діяльність
- Уміння розв'язувати конфліктні ситуації
- Впевненість у собі
- Вільне усне мовлення
- Ініціативність
- Комунікативно-концептуальні якості
- Стратегічне мислення
- Уміння розв'язувати нестандартні завдання
- Професійна компетентність
- Уміння розподіляти обов'язки учнів в колективі
- Стресостійкість
- Високий інтелект
- Музикальність
- Громадська енергічність
- Педагогічний такт
- Вимогливість
- Організованість
- Наполегливість
- Схильність до організаторської діяльності
- Виконавська майстерність

- Професійні знання та навички
- Уміння створювати творчу атмосферу
- Здатність об'єднувати учнів для досягнення цілей освітньої діяльності
- Гармонічне поєднання професійних і комунікативних якостей
- Уміння враховувати індивідуальні особливості учнів
- Уміння грамотно організувати колективну діяльність учнів
- Володіння різноманітними формами активного включення учнів в діяльність
- Уміння розв'язувати конфліктні ситуації
- Впевненість у собі
- Вільне усне мовлення
- Ініціативність
- Комунікативно-концептуальні якості
- Стратегічне мислення
- Уміння розв'язувати нестандартні завдання
- Професійна компетентність
- Уміння розподіляти обов'язки учнів в колективі
- Стресостійкість
- Високий інтелект
- Музикальність
- Громадська енергічність
- Педагогічний такт
- Вимогливість
- Організованість
- Наполегливість
- Схильність до організаторської діяльності
- Виконавська майстерність

Додаток К

Тестова карта самооцінки майбутніх учителів як суб'єктів педагогічної взаємодії

Шановний друже! З метою дослідження педагогічно-комунікативних установок майбутніх учителів просимо Вас заповнити подану нижче тестову карту відповідно до Ваших поглядів і переконань стосовно характеру педагогічної взаємодії в системі «вчитель-учень».

Інструкція: в пунктах 1, 2, 4 оберіть і позначте одну з бінарних позицій (100), або їх співвідношення (30/70, 50/50, 70/30); в пункті 3 проранжуйте подані цілі педагогічної взаємодії за ступенем їхньої значущості відповідно до ваших власних уявлень.

1. Позиції учасників педагогічної взаємодії:

А) Рівноправність - Субординованість

100	30/70	50/50	70/30	100
-----	-------	-------	-------	-----

Б) Монологічна взаємодія - Діалогічна взаємодія

100	30/70	50/50	70/30	100
-----	-------	-------	-------	-----

В) Важко сказати

2. Провідні мотиви педагогічної взаємодії:

А) Орієнтація на міжособистісну взаємодію - Орієнтація на виконання завдання

100	30/70	50/50	70/30	100
-----	-------	-------	-------	-----

Б) Важко сказати

3. Цілі педагогічної взаємодії:

- Обмін інформацією
- Виховний вплив
- Організація взаємовідносин
- Міжособистісне пізнання
- Організація творчої атмосфери спілкування
- Важко сказати

4. Способи поведінки вчителя як учасника педагогічної взаємодії:

А) Орієнтація на власний вибір змісту діяльності - Врахування художніх інтересів та музичних переваг учнів

100	30/70	50/50	70/30	100
-----	-------	-------	-------	-----

Б) Ставлення до учня як до вершинної цінності - Ставлення до учня як потенційної особистості (об'єкта виховних впливів)

100	30/70	50/50	70/30	100
-----	-------	-------	-------	-----

В) Важко сказати.

ДОДАТОК Л**Експертне оцінювання ступеня прояву професійної самостійності,
професійно-творчої активності та музично-педагогічної креативності
майбутніх учителів музики.*****Професійна самостійність:***

1. Робота з додатковою літературою та фонозаписами.
2. Самооцінка виконання (виконавський аналіз твору).
3. Підбір виконавського репертуару.

Професійно-творча активність:

1. Організація музичних концертів.
2. Підготовка та участь у конкурсах та фестивалях.
3. Проведення науково-дослідної роботи над виконавським репертуаром.

Музично-педагогічна креативність:

1. Пошук художньо-образних асоціацій у створенні форми як драматургії твору (виконавська звукотворчість).
2. Пошук технології виконання творів.
3. Внутрішня творчість (відчуття «постійного пошуку»).

Додаток М

ПРОГРАМА спецкурсу «Народнопісенна творчість у формуванні ІСПД майбутнього вчителя музики»

	Тема	Кількість годин			
		Лекційні	Практичні	Індивідуальна та самостійна робота	Всього аудиторних
1.	Сутність та структура індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики. Показники та рівні ІСПД майбутнього вчителя музики	2	2	2	6
2.	Педагогічний потенціал української народнопісенної творчості у формуванні ІСПД вчителя музики	2	2	4	8
3.	Особливості та специфіка використання народнопісенної творчості у формуванні ІСПД вчителя музики	2	2	4	8
4.	Діагностика індивідуального стилю професійної діяльності студентів-музикантів. Типологія ІСПД майбутніх учителів музики	2	-	2	4
5.	Фактори розвитку індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики	2	-	2	4
6.	Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості	2	2	2	6
7.	Разом	12	8	16	36

ПРОГРАМА

ВСТУП

Сучасні соціокультурні умови ставлять високі вимоги до спрямованості та змісту професійної педагогічної діяльності, до професійної компетентності вчителя, відповідального за важливу суспільну функцію – духовне та інтелектуальне відтворення нації.

Високого, творчого рівня викладання може досягнути педагог, здатний до глибокого осмислення педагогічної реальності, до її критичного аналізу та вдосконалення. Умовою і показником такого рівня виступає сформований індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики.

Засади формування індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики засобами народнопісенної творчості закладаються в курсі і культивуються впродовж усього терміну навчання шляхом виконання творчих завдань, оформлення рефератів, індивідуальних навчально-дослідних завдань; практичних занять із використання народної пісні.

Мета курсу реалізується шляхом проведення лекційних, практичних занять, організації індивідуальної та самостійної роботи студентів.

Мета курсу “*Народнопісенна творчість у формуванні ІСПД майбутнього вчителя музики*” полягала у формуванні у студентів-музикантів індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості.

Для досягнення мети вирішувалися наступні *завдання*: надати студентам уявлення про індивідуальний стиль професійної діяльності вчителя музики; ознайомити їх з педагогічними можливостями впливу народнопісенної творчості на становлення особистості; сформувати компоненти ІСПД студентів в умовах навчально-виховного процесу мистецьких факультетів ВНЗ; забезпечити оволодіння практичними навичками і вміннями формування власного стилю діяльності у ході

вирішення творчих варіативних завдань на матеріалі народнопісенної творчості.

Студенти повинні були **знати**: основні педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності засобами народнопісенної творчості; методику використання національного мистецтва на фахових заняттях; жанрові особливості народної пісенності; особливості педагогічного проектування та інноваційної діяльності педагога на основі фольклору тощо.

Майбутні учителі музики повинні були **вміти**: методично грамотно використовувати різні жанри народної пісні у тому чи іншому виді діяльності: інструментування, вокал, аранжування та інші. Реалізація цих завдань відбувалася:

- по-перше, під час вивчення народознавства, історії української музики, методики музичного виховання ;
- по-друге, шляхом засвоєння народнопісенних знань і надбання практичних виконавчих навичок та вмінь під час навчання у творчому колективі;
- безпосередньо в такій діяльності майбутнього вчителя, яка потребує від нього використання не тільки спеціальних, але й особистих музично-педагогічних знань, умінь і навичок.

Базові поняття курсу: індивідуальний стиль професійної діяльності, жанрові особливості народної пісенності, форми використання народної пісні в музично-педагогічній діяльності.

ЗМІСТ КУРСУ

Означений спецкурс нараховує 36 годин, з яких 20 годин було відведено на лекційно-практичні заняття, а 16 - самостійна робота студентів.

1 тема – 6 години

2 тема – 8 годин

3 тема – 8 годин

4 тема – 4 години

5 тема – 4 години

6 тема - 6 годин

1 ТЕМА. Ознайомлення з сутністю та структурою індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики. Визначення показників та рівнів ІСПД вчителя музики національної школи.

2 ТЕМА. Дослідження педагогічного потенціалу української народнопісенної творчості у формуванні ІСПД вчителя музики. Народна пісня в естетичному вихованні молоді. Вплив української народнопісенності на виховання патріотів України.

3 ТЕМА. Народнопісенна творчість як засіб формування ІСПД вчителя музики. Вплив української народнопісенної творчості на формування компонентів ІСПД вчителя музики. Підбір репертуару. Різновиди форм колективної пісенності.

4 ТЕМА. Діагностика індивідуального стилю професійної діяльності студентів-музикантів. Типологія ІСПД майбутніх вчителів музики.

5 ТЕМА. Фактори розвитку індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики.

6 ТЕМА. Педагогічні умови формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості.

ЗАЛКОВІ ВИМОГИ

1. Предмет курсу: «Народнопісенна творчість у формуванні ІСПД майбутнього вчителя музики».
2. Зміст та структура індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики.
3. Типологія індивідуального стилю професійної діяльності вчителів-музикантів.
4. Особливості професійної діяльності вчителя музики національної школи.
5. Педагогічні умови формування ІСПД майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості.
6. Жанри народнопісенності.
7. Календарно-обрядові пісні.
8. Пісні зимового календарного циклу.
9. Веснянки, гаївки, петрівки.
10. Пісні літнього сонцестояння.
11. Обжинкові пісні.
12. Історичні пісні, думи.
13. Дитячий пісенний фольклор. Колискові пісні.
14. Жартівливі сюжетні народні пісні.
15. Українська народнопісенна лірика.
16. Вплив української народної пісні на формування естетичних смаків підростаючого покоління.
17. Патріотичне виховання молоді засобом народнопісенної творчості.
18. Вплив української народнопісенної творчості на формування компонентів ІСПД вчителя музики.
19. Основні форми музично-педагогічної роботи з використанням народнопісенної творчості.
20. Специфіка використання народної пісні в роботі з вокальним ансамблем, хоровим колективом.

21. Особливості організації народнопісенних вокально-інструментальних ансамблів.

22. Специфіка постановки та проведення народних обрядів, свят.

23. Підбір народнопісенного репертуару.

24. Організація музично-виконавської діяльності студентів-музикантів.

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Абдуллин Э.Б. Методологическая подготовка учителя музыки. – М., 1991. – 111с.
2. Абдулина О.А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. —М. : Просвещение, 1990. — 141 с.
3. Іваницький А. Українська народна музична творчість. К. 1990.
4. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности. Казань, 1969.
5. Маркова Л.Н. Индивидуальный стиль профессиональной деятельности преподавателя высшей школы. – Тамбов, 1999.
6. Масол Л. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001.— №1.—С.2-5.
7. Олексюк О.М. Формування духовного потенціалу студентської молоді.—К.:КДК, 1996.—253с.
8. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості в світлі сучасної парадигми освіти // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. №2.-2001.-С. 10-15
9. Ростовський О. Професійна підготовка майбутніх вчителів музики: проблеми і перспективи // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Серія: Педагогіка. № 2.-2001.-С. 15-22
10. Рудницька О.П. та ін. Основи педагогічних досліджень. — К., 1998. — 143с.
11. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька. — К., 2002. – 270с.

12. Рудницька О.П. Про філософію мистецької освіти // Наукові записки ТДПУ ім. В.Гнатюка. Серія : Педагогіка. № 2.- 1999.- С. 3-6
13. Рудницька О.П. Світоглядна функція мистецтва // Мистецтво та освіта. – 2001.— № 3.—С. 10-13.
- 14.Лисенко М. Характерні музичні особливості українських дум і пісень у виконанні кобзаря Вересаря. / Про бандуру / К. 1976.
- 15.Щоголь М. Кобзарі Радянської України та їх творчість. К. 1993.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдулин Э.Б. Теория и практика музыкального образования в общеобразовательной школе : пособие для учителей. / Эдуард Борисович Абдулин. – М.: Просвещение, 1983. – 111с.
2. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / Ксения Александровна Альбуханова-Славская – М.: Просвещение, 1982. – 128с.
3. Аверьянов А.Н. Системное познание мира: методологические проблемы / Анатолий Николаевич Аверьянов – М. : 1985. – 51 с.
4. Азаров Ю.П. Теоретические проблемы мастерства воспитания современной общеобразовательной школы: автореф. дис. на соискание ученой степени доктора пед. Наук. (13.00.01) / Ю.П. Азаров – М, 1973. – 42с.
5. Аминова Н.А. Природные предпосылки педагогических стилей у преподавателей начальной школы / Н.А. Аминова – М. : Просвещение, 1980. – 204 с.
6. Ананьев Б.Г. Человек и предмет познания / Борис Герасимович Ананьев - Л. : ЛГУ, 1968. – 339с.
7. Андриющенко В.П. Педагогічні умови формування готовності майбутніх учителів до музично-естетичної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти»/ В.П. Андриющенко – О., 2000. – 20с.
8. Анненкова І.П. Особливості сформованості емоційної культури вчителів і студентів / І.П. Анненкова // - Науковий вісник Південноукраїнського державного пед. ун-ту імені К.Д.Ушинського – О. 2002.- Вип. 6/7.- С. 118-122.
9. Андреев В.И. Проблемы педагогики творческого саморазвития личности и педагогического мониторинга : тез. VI Всерос. науч.-практ. конф., 22 – 23 июня 1998 / [редкол.: В. И. Андреев и др.] ; Поволжское отделение РАО, Казанский гос. ун.-т. – Казань, 1998. – 175с.

10. Арчажникова Л. Г. Профессия - учитель музыки : кн. для учителя / Людмила Григорьевна Арчажникова.– М. : Просвещение, 1984. – 111с.
11. Аршинов В.И. Синергетика: эволюционный аспект // Самоорганизация и наука: опыт философского мышления/ В.И. Аршинов, В.Г. Буданов. – М., - 1995. – С. 115 – 117.
12. Асафьев Б.В. Двойнина Г.Б. Методы обучения музыке в современной школе [Электронный ресурс] : Интернет-журнал «Эйдос»
13. Асмолов А.Г. Психология индивидуальности : методология . соновы развития личности в инс. – эволюц. процессе : учеб. – метод. пособие для студ. фак. психол. / Александр Григорьевич Асмолов : - М.: из-во МГУ. - 1986. - 95 с.
14. Асмолов А.Г. Деятельность и установка / Александр Григорьевич Асмолов : – М. : МГУ. - 1979. –151 с.
15. Большой толковый психологический словарь / Ребер Артур; [пер. Е. Ю. Чеботарева – М. : ВЕЧЕ Аст, 2000, т. 1; А. – О. – 2000. – 591с.
16. Балл Г.О. Психолого-педагогічні засади гуманізації освіти // Освіта і управління. - 1997., – 2. - С.21-35.
17. Бахтина В.А. Путь к научному знанию // Фольклор в современном мире : аспекты и пути исследования : [сб. статей] ; отв. ред. : В. А. Бахтина, В. М. Гацан., - М., 1995. – С. 81 – 92.
18. Большая советская энциклопедия. – М, 1972. – С.445-447.
19. Богданова І.М. Модульний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя : [монографія] / Богданова Інна Михайлівна - О., Маяк, 1998. –281 с.
20. Богданова М.К. Педагогические условия формирования личностно-ориентированного общения будущих учителей: дис. канд. пед. наук: 13-00-04 / Богданова Марина Константиновна. – О., 2000. – 160с.
21. Бодалев А.А. Об особенностях понимания преподавателем студента / А.А. Бодалев // Современные психолого-педагогические проблемы высшей

- школы : сб. ст. / Ленинград. Ун-т им. А. А. Жданова. – Л., 1978. – Вып.4 – с.7-10.
22. Безрукова В.С. Педагогика: проектировочная педагогика / Валентина Сергеевна Безрукова. - Екатеринбург. : Деловая книга, 1996. – 342с.
23. Бизяева Л.А. Рефлексивные процессы в сознании и деятельности учителя: дис. канд. псих. наук: 19.00.07. / Бизяева Людмила Анатольевна. - спб., 1993. –196 с.
24. Бордовская Н.В., Педагогика : [учеб. пособие для студ. вузов] Н.В. Бордовская, А. А. Реан – Питер.: СПб, 2003. – 229 с.
25. Бордовская Н. В., Педагогика: учебник для вузов. / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб. : Питер,2004. – 213с.
26. Борытко Н.М. Теория и практика становления профессиональной позиции педагога-воспитателя в системе непрерывного образования: автореф. дис. на соиск. учен. степени доктора пед наук.: спец. 13. 00. 08 «Теория и методика профессионального образования» / Н.М. Борытко - Волгоград , 1994. – 17с.
27. Василенко Л.М. Взаємодія вокального і методичного компонентів у процесі професійної підготовки майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 спец. Теорія та методика навчання музики / Л. М. Василенко – К., 2003. – 20 с.
28. Ващенко Г. Виховний ідеал: підручник для виховників, учителів і українських родин. / Григорій Ващенко. – Брюссель : Центральна Управа Спілки Української Молоді, 1976. – С. 119 -120.
29. Вітвицька С.С. Практикум з педагогіки вищої школи: навч. посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студ. магістратури. / Світлана Сергіївна Вітвицька – К. : Центр навч. літератури, 2005. – 396с.
- 30.Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Д. Грінченка. / Михайло Михайлович Веркалець – К.: Знання, 1990. – 47с.

31. Введение в педагогическую деятельность : [учеб. пособие для студ. вузов]/ [А. С. Роботова, Т. В. Леонтьева, И. П. Шапочникова и др.] ; под ред. А. С. Роботовой – (Высшее образование) - М., Академия, 2003, - 206с.
32. Выготский Л. С. Сборник сочинений в 6 т. / Лев Семенович Выготский ; под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : - Педагогика, 1984. – т. 3. – 1983. – 366с.
33. Выготский Л.С. Воображение и творчество в детском возрасте : / Лев Семенович Выготский. – психолог. очерки; кн. для учителя – 1991, - М., Просвещение, - С. 33 – 34.
34. Волкова В. А. Формування професійно ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і практика професійної освіти» / В. А. Волкова – К., 2001. – 20 с.
35. Вступление в педагогическую культуру : учебн. пособие для студ. пед. высш. учебн. заведений / под ред. Е.В.Бондаревской. - Ростов н/Д : РНУ, 1995. - 157 с.
36. Виды и особенности развития карьеры преподавателя / О.О.Жигло // Педагогика, психология и методика физического воспитания. - 2001.-№29.- С.21-25.
37. Винославська О.В., Малигіна М.П. Людські стосунки: Навчальний посібник. –К.: КВІЦ, 2001. – 82 с.
38. Вступление в психологию : учебное пособие для студ. пед. вузов из спец. «психология» / под ред И.Т.Флорова. – М. : Наука, 1989. – 188 с.
39. Вяткина З.Н. Индивидуальный стиль деятельности учителя физического воспитания на уроке и его формирование у студентов: автореф. дис. на соискание учен. степени канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогическая психология» / Вяткина З.Н.. –Л, 1977. – С. 3-10.
40. Выготский Л.С. Мышление и речь : [психол. исслед.] Лев Семенович Выготский; ред. Г. Н. Шелогурова, - М. : Лабиринт, 1996. – 414,[1] с.
41. Избранные психологические исследования : [сборник]. - Изд-во АПН РСФСР, М., 1956. – С. 320-385.

42. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций : (из неопубликованных трудов) Лев семенович Выготский. – М. : Лабиринт, 1960. – 506с.
43. Галузяк В. М. Мотиваційно-ціннісні детермінанти індивідуального стилю педагогічного спілкування: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 19.00.07 - «Педагогічна та вікова психологія»/ В. М. Галузяк - К., 1998, - 17с.
44. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посіб.для студ.вищих пед. навч. закл./ В. М. Галузяк, М. І. Сметанський, В. І. Шахов. – 2-ге вид., випр. і доп. – Вінниця : Книга-Вега, 2003. – 416 с.
45. Горбенко С.С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання / Сергій Семенович Горбенко - Кам'янець Подільський : ПП Зволейко Д.Г., 2007. – 347, [1] с.
46. Горіна Ж.Д. Культура педагогічного спілкування та професійний імідж студента філолога / Педагогічні науки : зб. наук. пр. / Сумський держ. Пед. ун-т ім. А. С. Макаренка – Суми, 2002. – С. 40-49.
47. Голубева Э.А. Способности. Личность. Индивидуальность / Э. А. Голубева. – Дубна : Феникс., - 2005. – 512 с.
48. Гильманов С.А. Педагогические основы актуализации творческой индивидуальности педагога: дис. доктора. пед. наук : 13.00.08 / Гильманов Сергей Амирович – Казань, 1996 . - 247 с.
49. Генов Ф. Психология управления : основные проблемы / Филип Генов; пер. с болг. П. Г. Васильева – М. : Прогресс, 1982. – С. 366 - 367.
50. Гуров С. Ю. Формування художнього смаку майбутнього вчителя музики у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття вченого ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. Ю. Гуров – Вінниця, 2008. – 20с.

51. Гусев В.Е. Комплексное изучение фольклора // Фольклор в современном мире : аспекты и пути исследования / под ред. В.А.Бахтиной; – ин-т мировой лит. им. А. М. Горького . – М., 1991. – С. 5-12.
52. Гринчук І. Формування майбутнього вчителя музики : репродукція чи творення? : навч. пос. / Ірина Гринчук – К.: Центр навчальної літератури, 2008. – 198с.
53. Данильченко В.М. Развитие индивидуального стиля педагогической деятельности в контексте глобального образования // Электронный журнал „Полемика”. — 2006. — Выпуск 15., С.23 -24.
54. Данилюк А.Я. Теоретико-методологічні основи проектування гуманітарних навчальних просторів.: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : 13.00.08. «Теорія і методика професійної освіти» – К, 1994. – 36 с.
55. Диалектика и теория творчества / под ред. С.С.Гольдентрихта, А. М. Коршунова. – М. : Моск. ун-т, 1987. – 200с.
56. Дідусь Н.І. Синергетичні засади психологічної техніки вчителя / Н.І. Дідусь // Наука і освіта. – О., 2001.- № 2. – С.15-17.
57. Дистервер А. Руководство к образованию немецких учителей / А. Дистервер. // Дистервер А. Изб. Педагогические сочинения. – М., 1956. – С. 55-212.
58. Деркунская В.А. Опыты личностно-профессионального самопознания студентов в контексте педагогической деятельности. – Программа психолого-педагогического практикума / В. А. Деркунская. – спб. : РГПУ им. О. А. Герцена, 2005. – 113 с.
59. Довженко О. П. Твори : в 5-и т. / упоряд. Ю. І. Солнцева, Т. П. Деревянко. – К. : Дніпро, 1983. – т. 4; Статті, виступи, лекції. – 1984. – 351с.
60. Дяченко М.М., Кандыбович Л.А. Толковый словарь по психологии. / М. М. Дяченко, Л. А. Кандыбович – Минск: Народна освіта, 1999. –237 с.
61. Дружинин В.Я. Психология общих способностей : проект «Индивидуального обучения на основе личностно ориентированного учебного

- плана общеобразовательной школы / Владимир Николаевич Дружинин. - М. : Лантерна, 1995, - 124 с.
62. Дорфман Л.Я. Эмоции в искусстве: теоретические подходы и эмпирические исследования / Леонид Якович Дорфман - М.: Смысл, 1997.- 424 с.
63. Долинська Л.В. Стилї педагогічного спілкування та можливості його формування в процесі професійної підготовки майбутнього вчителя /Л. В. Долинська //Психологія : зб. наук. пр. – національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.,1999. – Вип.1(4). – С.64-69.
64. Дубасенюк О. А. Дослідження професійно-педагогічної спрямованості майбутніх учителів музики / О. А. Дубасенюк. // Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка. – 2000. - № 6. – С. 12 – 14.
65. Збірник методик для діагностики педагогічних властивостей, вмінь, якостей, інтересів особистості, психічних станів / [Курлянд З.Н, Хмелюк Р.І, Дідусь Н.І та ін.] – О.: ОГПШ, 1992. – 142 с.
66. Загвязинский В.И. О современном трактовании дидактичных принципов / В.И. Загвязинский // Отеч. педагогика. – 1978.- № 10. - С. 67- 69.
67. Завалова Н.Д. Образ в системе психической регуляции деятельности / Н.Д. Завалова, Б. Ф. Ломов, В.А. Понемаренко ; АН СССР, - М., НАУКА 1986, - 172, [2]с.
68. Зязюн І.А. Краса педагогічної дії : навч. посіб. для сер. та вищ. навч. заклад. / І. А. Зязюн, Г. М. Сагач. – к.: Укр. – фінський ін-т менеджменту і бізнесу, 1997 – 302с.
69. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії : наук. метод. посіб. / І. А. Зязюн. – К.: МАУП, 2000. – 309, [2] с.
70. Ідеал української людини на підставі першоджерел літератури : доповідь на наук. конгресі у 1000-літтяХрещення Руси-України, видрукована в зб. праць Ювілейного Конгресу, Мюнхен 1988/1989 / голов. Ред. В. Янів. – Мюнхен, 1989. – С.606 - 629

71. Исаев И.Ф., Сытникова М.И. Творческая самореализация учителя: культурологический подход / - И. Ф. Исаев, М. И. Сытникова. - М.: Белгород., 1999. - 128 с.
72. Исаев И.Ф. Теория и практика формирования профессионально-педагогической культуры преподавателя высшей школы : учеб. пособие. / Илья Федорович Исаев - М.: Белгород, 1993 – 89 с.
73. Исаев Е.И. Становление и развитие профессионального сознания будущего педагога / Е. И. Исаев, С. Г. Косарецкий, В. И. Слободчиков // Вопросы психологии 2000. №3., С.56 – 58.
74. Ильенков Е.В. Что такое личность? С чего начинается личность / Эвальд Ильенков // Ильенков Е.В. Искусство и коммунистический идеал : изб. ст. по философии и искусству. - М, 1984. - С. 355-356.
75. Изард К.Е. Эмоции человека / Кэррол Е. Изард ; [пер. санта] ; под. Ред. Л. Я. Гозмана.- М, ; МГУ, 1980. – 439с.
76. Ильин Е. П. Стилъ деяльности: новые подходы и аспекты / Е. И. Ильин // Вопросы психологии.- 1988. - № 6. – С.85-89.
77. Кабалевский Д.Б. Воспитание ума и сердца : кн. для учителя / Дмитрий Борисович Кабалевский. – М.: Просвещение, 1984. – 206с.
78. Каган М. С. Философия культуры / Моисей Самойлович Каган. – СПб.: Петрополис, 1996. – 414, [3] с.
79. Карпова Е.Е. Категория качества в теории и практике подготовки учителя к профессиональной деятельности: автор. дис. на соискание учен. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е.Е. Карпова – М, 1994, - 32 с.
80. Кульневич С.В. Педагогика самоорганизации: феномен содержания / С. В. Кульневич - М.; Воронеж : Владос - 1997. – 192с.
81. Кан-Калик В.А. Учителю о педагогическом общении : кн. для учителя / Виктор Абрамович Кан-Калик – М.: Просвещение, 1987. - С. 97-100.

82. Ковальова С. Сутність, структура та специфіка творчої активності вчителів музики / Світлана Ковальова // Народна освіта. – 2008. - №1.- С.12 – 14.
83. Коваль Л. Г. Взаимодействие учителя и учащихся в процессе формирования эстетических отношений средствами музыкального искусства : автореф. дис. на соискание науч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 «Теория и история педагогики» / Л. Г. Коваль. – К., 1991. – 48с.
84. Кон. И. С. Психология старшеклассника. / Игорь Семенович Кон – М.: Просвещение – 1980. – 207 с.
85. Кондратьев С.В. Типические особенности педагогического взаимодействия / С. В. Кондратьев// Вопросы психологии. – 2004. - №4. – С.130 – 137.
86. Корніяка О.М. Педагогічна діяльність і культура педагогічного спілкування / О.М. Корніяка // Практична психологія і соціальна робота. – 2003. - № 1. – С.38 – 43.
87. Крамська С. Г. Педагогічні засади використання пісенно-обрядового фольклору в процесі підготовки вчителя музики : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.02 / Крамська Світлана Григорівна – К., 1998. – 206с.
88. Кузнецова О.В. Индивидуально-типологические факторы адаптивности личности : дис. на соискание науч. степени канд. психол. наук : 19.00.01 / Кузнецова Оксана Владимировна. – О., 2005. – 238 с.
89. Подольская Е. А. Культурология : кредитно-модульный курс : учеб. пособие для студ. вузов / Е. А. Подольская , В. Ф. Лихвар. – 6-е изд., испр.и дополн. – К. : Инкост. Центр учеб. л-ры, 2007. – 332 с.
90. Классному руководителю: учеб.-метод. пособие / под ред. М.И.Рожкова. – М.: ВЛАДОС, 2001. – 280 с.
91. Карнышов А.Д. Социально-психологические механизмы управления в школе : кн. для учителя / А. Д. Карнышов.– Красноярск : Имидж, 1990.–244 с.

92. Ковалів Ж. В. Формування індивідуального стилю професійної діяльності у вчителів гуманітарних дисциплін: дис.... канд. пед. наук: 13.00.04 - «теорія і методика професійної освіти» / Ковалів Жанна Володимирівна – О., 2005. - 20 с.
93. Корсунцев Я.Г. Философия развития./ Я. Г. Корсунцев - М, 1995. – 39 с.
94. Колесса Ф. М. Фольклористичні праці / Філарет Михайлович Колесса, АНУ УРСР ін-т мистецтвознавства, фольклору та етнографії,– К.: Наукова думка, 1970. – 24с.
95. Конопкин О.А. Психологические механизмы регуляции деятельности / О. А. Конопкин - М. : Наука, 1980. – 256 с.
96. Копець Л.В. Психологія особистості: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / Людмила Володимирівна Копець; нац. ун-т «Києво-Могилянська академія», 2007. - 460 с.
97. Кошиць О.А. Про українську пісню й музику / Олександр Кошиць – К.: Музична Україна, 1993. – 48с.
98. Климов Е.А. Индивидуальный стиль деятельности в зависимости от типологических особенностей нервной системы : к психол. основам науч. организации труда, учения, спорта / Евгений Александрович Климов – Казань : казан. ун-т, 1969. – 278с.
99. Климов Е. А. Путь в профессию : пособие для старших классов общеобразов. школы / Евгений Александрович Климов - Л : Лениздат, -1974. – 190 с.
100. Коломиец В.П. Становление индивидуальности./ В. П. Коломиец- М.: МГУ, 1993.- 114 с.
101. Каган М.С. Человеческая деятельность : опыт системного анализа / Моисей Самойлович Каган - М.: Политиздат, 1974 .-328 с.
102. Каган М. С. Мир общения: проблема межсубъектных отношений. / Моисей Самойлович Каган – М. : Политиздат, - 1988. – 319 с.
103. Карпова Е.Е. Категория качества в теории и практике подготовки учителя к профессиональной деятельности: автор. дис. на соискание учен.

- степени доктора пед. наук : спец.13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Карпова Е.Е. – М, 1994, - 32 с.
104. Коломинский Я.Л. Социальная психология школьного класса. / Яков Львович Коломинский – Минск : Каривка, Народная osveta, 1997. – 240 с.
105. Кічук Н.В. Формування творчої особистості вчителя / Н.В. Кічук. – К : Либідь, 1991. – 96 с.
106. Кравчук О.Г. Педагогічні проблеми системно-семіотичного моделювання синтезу мистецтв (музика і танець) О. Г. Кравчук // науковий часопис Національного педагогічного ун-ту імені М.П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти: - К., 2007., – С. 24 – 31.
107. Кузьмина Н.В. Психологическая структура деятельности учителя : тексты лекции / Нина Васильевна Кузьмина, Николай Васильевич Кухаров – Гомель : ГГУ, 1978. - 56с.
108. Кузьмина Н.В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Нина Васильевна Кузьмина, - М. : Высшая шк.; 1980. –146 с.
109. Кузьмина Н.В. Методы системного педагогического исследования : учебное пособие / [Н. В. Кузьмина, Е. А. Григорьева, В. А. Якунин и др.] / Н.В. Кузьмина. – Л.: ЛГУ, 1980. – 172 с.
110. Курлянд З.Н. Формування та розвиток професійної усталеності вчителя : дис. доктора пед. наук : 13.00.01- О., 1992. – 353 с.
111. Культурологія : українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / [М. М. Закович, І. А. Зязюн, О. М. семашко та ін; М. М. Закович (ред.)]. – К. : Знання, 2004. – 567с. – Серія « Вища освіта ХХІ століття»).
112. Лосский Н.О. Чувственная, интеллектуальная и мистическая интуиция. / Николай Онуфриевич Лосский - М. : МГУ, - 171с.
113. Лернер И.Я. Проблемное обучение. / Исаак Яковлевич Лернер - М.: Знание, 1974. - 64с.
114. Лузина Л.М. Формирование творческой индивидуальности учителя в педагогическом вузе. / Л.М. Лузина –Ташкент.: «ФАН», 1986. - 95с.

115. Линенко А.Ф. Педагогическая деятельность и готовность к ней. /А. Б. Линенко – О. : ОКФА, 1994. – 79 с.
116. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. / Алексей Николаевич Леонтьев - М.: Политиздат, 1977. – 307 с.
117. Левин В.А. Воспитание творчества. / Вадим Александрович Левин. –М. : Знание, 1977. - 63с.
118. Мартинович Н.С. Розвиток творчого потенціалу особистості вчителя засобами мистецтва : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук.: спец. 13.00.04 –професійна педагогіка / Н. С. Матринович– Луганськ, 1997. -16с.
119. Макаренко А. С. О моем опыте // Макаренко А. С. Педагогические сочинения в 8-и т. – К.,1984. – т. 4 . –С. 248 - 266.
120. Макарова Л.Н. Переподаватель высшей школы : индивидуальность, стиль, деятельность : в 2-х ч. / Людмила Николаевна Маркова ; науч. Ред. И. Ф. Исаев ; Московский гос. пед. уну-т; Тамбовский гос. ун-т им. Г.Р. Державина. – М.; Тамбов : ТГУ; 2001. – 244с.
121. Маркова А.К. Психология профессионализма. / Аэлита Капитоновна Маркова – М : НИИ профтехобразования; - 1996. –233 с.
122. Митина Л.М. Психология профессионального развития учителя. / Людмила Михайловна Митина – М : Наука, 1998. – 162с.
123. Маркова А. Ю. Психологические особенности индивидуального стиля деятельности учителя / А.Ю Маркова, А.В. Никонова // Вопр. психологии..- М, - 1987 . - № 5. - С. 40-48.
124. Москаленко О.В. Психолого-акмеологические особенности самосознания личности : учеб. пособ. для студ. пед. вузов, обучающихся по спец. «Психология и педагогика» - М. : Владос, 2000 – 168 с.
125. Мижериков В.А. Введение в профессию: учебное пособие для студ. пед. учеб. Заведений / В. А. Мижериков, М.И. Ермоленко – М.: Пед. Об-во России, 1999.- 288с.

126. Майданов А.С. Процесс научного творчества. / А. С Майданов – М : Владос, 1998 – 356с.
127. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. / Вольф Соломонович Мерлин - М : Педагогика, 1986. – 254с.
128. Михайлов А.В. – Стиль в музыке. – М.,1981, С. 65 – 68.
129. Мишанич С.В. Усна народна творчість / С. В. Мишанич // Культура й побут населення України : навч. посіб. для ВУЗів. – К., 1993. – С. 203 – 218.
130. Морсанова В. И. Индивидуальный стиль саморегуляции : учеб. пособие для высш. пед. учеб. заведений [В. И. Морсанова]. - М. : Владос, - 2001., 215 с.
131. Музыкальный энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. В. Калдыш. – М., - 1966, С. 267 – 268.
132. Музыкальное воспитание в странах социализма : сб. статей. сост., ред и вступ. ст. А. Л. Островского / – Л. : Музыка, 1975., - 243с.
133. Музыкальная эстетика Германии XIX века: в 2-х т. / сост. А. В. Михайлов, В. П. Шестаков. – М., 1981. – т. 1. – 1981. – 414с. [памятники музыкально- эстетической мысли].
134. Науменко Г.М.Фольклорна азбука / Георгій Маркович Науменко – М.: Академія, 1996. – 48с.
135. Назайкинский Е. В. О психологии музыкального восприятия / Е. В. Назайкинский. – М. : Музыка, 1972, –267с.
136. Наливайко І. Погляди В. Сухомлинського на музичне виховання молодших школярів / Іван Наливайко // Мистецтво та освіта. – 1998. - , № 4.- С. 2 - 6.
137. Небылицин В.Д. Психофизиологические исследования индивидуальных различий. / Владимир Дмитриевич Небылицин – М. : Наука. - 1976. – 336с.
138. Низамова Р.Р. Психолого-педагогические условия формирования акмеологической направленности профессиональной деятельности будущего учителя музыки. – М., 1999. – С.46 – 49.
139. Никифоров А.Л. Деятельность, поведение, творчество / А. И. Никофоров. - М. : Политизд., 1990 - 203с.

140. Ніколаї Г. Музично-педагогічна освіта в Польщі: історія та сучасність. Монографія / Галина Юріївна Ніколас. - Суми : Сум держ. пед. ун-т ім. А.С.Макаренка, 2007. – 387 с.
141. Немов Р.С. Психологія : в 3-х кн. / Роберт Семенович Немов. – 2-е изд. – М. : Владос, 1998. – Кн. 1 : Общие основы психологии. – 1995. – 576с. Кн. 2 : Психология образования. – 1995. – 495с.
142. Нудьга Г.А. Українська пісня в світі : дослідження / Григорій Анатолійович Нудьга – К.: Музична Україна, 1989. – 535с.
143. Овчарова Р.В. Справочная книга социального педагога. / Раиса Викторовна Овчарова – М. : Сфера, - 2001, - 479с.
144. Осипець Р.О. Формування національної самосвідомості майбутніх учителів засобами української народнопісенної культури. / Р.О. Осипець – К.: «Магістр – S», 1999. – 207с.]
145. Основы математической статистики : учеб. пособие / под ред. В.С.Иванова. –М.: Физкультура и спорт, 1990. –176 с.
146. Отич О.М. Українське народне мистецтво у формуванні ідеалу особистості майбутнього педагога / Олена Отич //Педагогіка і психологія професійної освіти - 2005. - № 5. – С.55 – 64.
147. Павлов И.А. Роль темперамента в психическом развитии. / И. А. Павлов – М. : Политиздат, 1982., - С. 76 -78.
148. Падалка Г.М. Учитель, музика, діти./ Галина Микитівна Падалка – К.: Муз. Україна. - 1982 – 144с.
149. Панасенко Е. Аксіологічний аспект проблеми ідеалу вчителя //Християнські цінності: історія і погляд у третє тисячоліття : зб. наук. записок Нац. ун-ту «Острозька академія». – Острог, 2002. – Т. 6. – С. 335-336.
150. Панченко Г. П. Методика розвитку творчих здібностей майбутнього вчителя музики в процесі вокальної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. 13. 00.02 „Теорія та методика навчання (музика) / Г.П. Панченко . – К., 2008. – 20с.

151. Поддубный Н.В. Синергетика: диалектика самоорганизующихся систем. / Н. В. Поддубный - Ростов н/Д. : Белгород, 1999. – 236 с.
152. Платонов К.К. Структура и развитие личности. / Константин Константинович Платонов; АН СССР. – М. : Наука, 1986. – 138 с.
153. Пирогов Н.И. Избранные педагогические сочинения. / Николай Иванович Пирогов; сост. и автор. комент. А.И. Алексюк ; отв. ред. А.Н. Алексюк - М. : Педагогика, 1985. – 496 с. – [педагогическая библиотека] .
154. Психологический словарь. / под ред В.В.Давыдова, А.В.Запорожца, Б.Ф.Ломова. / АПН СССР, НИИ общей и пед. психологии. – М. : Педагогика, 1983. - 448с.
155. Поздняков В.Л. Развитие индивидуальности : пособие по мпецикурсу / Валентин Леонидович Поздняков – Челябинск. : ЧГПИ, 1986.- 74с.
156. Посталюк Н.Ю. Творческий стиль деятельности : педагогический аспект./ Наталья Юрьевна Посталюк – Казань.: Казан. ун-т, 1989. - 295с.
157. Поташник М.М. Как развивать педагогическое творчество. / Марк Матусович Поташник – М. : Знание, 1987. – 80с.
158. Поташник М.М. Педагогические ситуации. / Марк Матусович Поташник, Борис Зиновьевич Вульф, - М. : (Сер. Воспитание и обучение . Библиотека учителя) - Педагогика 1983., - 144 с.
159. Педагогическая энциклопедия : [64,т.] / глав. ред. И. А. Карпов. – М. : Сов. энциклопедия, 1966, - Т3 : Н-См. – 1996. – 879с.
160. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. / [З. Н. Курлянд, Р.Т. Хмелюк, А.В. Семенюк] – О. : ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001. – 495с.
161. Педагогіка : навч. посіб. / [упоряд. І. М. Богданова та ін.] - О. : ПДПУ ім. К.Д.Ушинського, 2001., - 356с.
162. Педагогічна майстерність : підручник для вищ. пед. навч. закл. / за ред. І.А.Зязюна. - К. : Вища школа, 1997. - 349 с.
163. Педагогічна майстерність: підручник для вищ. пед. навч. зал. за ред. І. А. Зязюна - [І.А.Зязюн, Л.В.Крамущенко, І.Ф.Кривонос та ін.]; – К. : Вища школа, 2004. – 422с.

164. Педагогика и психология высшей школы / под ред. С. И. Самигина. – Ростов - н/Д. : Феникс, 1998. – 526 с.
165. Педагогические проблемы становления субъектности школьника, студента, педагога в системе непрерывного образования: сб. науч. и метод. тр. вып. 3 / под ред. ред. Н. К. Сергеева, Н. М. Борытко. - Волгоград : ВГИПКРО, Вып. 3. – 2001. - 80 с.
166. Печенков В. В. Индивидуальность — единство несовместимого / В.В. Печенков // Культурно-историческая психология. – 2007. – № 2. – С. 15-16.
167. Подласый И. П. Педагогика : Новый курс / в 2-х кн. Иван Павлович Подласый. – М. : Владос, 2001. – кн. 1 : Общие основы. Процесс обучения. – 2001. – 574 с.
- Кн 2 : Процесс воспитания. – 2001. – 256с.
168. Поваренков Ю. П. Психологическое содержание профессионального становления человека. / Юрий Петрович Поваренков - М. : Владос, 2002., - 213с.
169. Профессиональная педагогика: учеб. для студ., которые учатся по педагогическим спец. и направлениям. / под ред. С. Я. Батышева. – М. : Ассоциация “Профессиональное образование”, 1997. – 512 с.
170. Процюк В.М. Підготовка майбутніх учителів музики до виховання у молодших школярів морально-естетичних почуттів засобами народної музичної творчості : дис. канд. пед. наук : 13.00.04 [Електроний ресурс] Процюк Василь Михайлович – Вінниця, 2007. – 256с.
171. Психологические тесты в 2-х т./ под ред. А.А. Карелина. – М.: Владос, 1999. – Т. 1. – 1999. – 312с. Т. 2 – 1999. – 248с.
172. Психология и педагогика : учеб. пособие / под ред. А.А.Радугина. – М.: Центр, 1997. – 254 с.
173. Психология личности : хрестоматия в 2-х т. / под ред. Д. Я.Райгородского. – Самара. : БАХРАХ, 1999. - Т. 1 – 1999. – 447с. Т. 2 – 1999. – 543с.

174. Рогов Е.И. Личностно-профессиональное развитие учителя в педагогической деятельности : автореф. дис. на соискание научной степени докт. пед. наук : 13.00.08 «Теория и методика профессионального образования» / Е. И. Рогов - Ростов н/Д, 1999. – 45с.
175. Резвицкий И.И. Личность. Индивидуальность. Общество.: проблема индивидуальности и социально-философский смысл / Иван Иванович Резвицкий. – М. : Политиздат, - 1984. – 141с.
176. Рогов Е.И. Личность в педагогической деятельности. / Евгений Иванович – Ростов н/Д. : РГУ, 1999. –240 с.
177. Ростовський О. Я. Методика викладання музики в основній школі: навч. метод. посібник. / Олександр Якович Ростовський – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2001. – 272с.
178. Ростовський О.Я. Педагогіка музичного сприймання : навч.-метод. пос. / Олександр Якович Ростовський – К.: ІЗМН, 1997. – 247с.
179. Русалов В.М. Индивидуально-психологические различия и биоэлектрическая активность мозга человека : [сб. ст.] / отв. Ред. В.М. Русалов; АН СССР, Ин-т психологии. – М. : Наука, 1998. – 175с.
180. Рубинштейн С.Л. Проблемы общей психологии. / Сергей Леонидович Рубинштейн; отв. ред. Е. В. Шарикова – М. : Педагогика, 1976. - 416 с.
181. Рубинштейн С.Л. Принципы творческой самодеятельности / С. Л. Рубинштейн // Вопр. философии. – 1989. -№ 10. – С. 89-95.
182. Рубинштейн С.Л. Вопросы педагогической психологии : труды науч. исследовательского института психологии. / под. ред. С. Л. Рубинштейна – М.: АПН РСФСР, 1945, - 164с.
183. Рудницька О. П. – Вплив музичного сприйняття на розвиток професійно значущих якостей майбутнього вчителя. / О. П. Рудницька // Педагогіка і психологія. – 1994. - № 4. – С. 96 – 106.
184. Савчин М.В. Педагогічна психологія : навч. пос. / Мирослав Васильович Савчин – К.: Академвидав, 200 - 422 с.

185. Садовенко С.М. Дитячий фольклор як засіб розвитку музично-творчих здібностей дітей дошкільного віку // Художня освіта і суспільство ХХІ століття: духовні, культурологічні, мистецькі виміри: зб. матеріалів Всеукр. наук-практ. конф., Київ, 22-23 жовтня 2004 р. – К., 2004 – С. 34-37.
186. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. / Ольга Павловна Санникова – О. : Хорс, 1999. - 334 с.
187. Санникова О.П. Соотношение устойчивых индивидуально-типологических особенностей эмоциональности и общительности: автореф. дис. на соискание учен степени канд. псих. наук : спец. : 19.00.01 «Общая психология, история психологии» / О. П. Санникова. - М, 1988. – 22 с.
188. Санникова О.П. Феноменология личности. избранные психологические труды. / Ольга Павловна Санникова. – О. : СТИЛ, 2003. – 256 с.
189. Семиченко В. А. Проблемы мотивации поведения и деятельности человека. Модульный курс психологии Модуль « Направленность» : (лекции, практические занятия, задания для самостоятельной работы) / Валентина Анатолиевна Семиченко - К. : Миллениум, 2004. – 521с.
190. Семиченко В.А. Методические предпосылки формирования психологической компетенции личности / Валентина Семиченко // Становление школ нового типа : проблемы и перспективы : соб. науч. тр. – Николаев, 1995. – Вип. 1. – С.82 – 83.
191. Сисоева С. О. Теоретичні і методичні основи підготовки вчителя до формування творчої особистості учня : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 – професійна педагогіка / С. О. Сисоева. – К., 1997. – 35с.
192. Смирнова Т.А. Теоретичні і методичні засади диригентсько-хорової освіти у вищих навчальних закладах: дис. доктора пед.наук. 13.00.04 / Смирнова Тетяна Анатоліївна – К., 2004. – 340с.
193. Современные проблемы теории познания диалектического материализма : [в 2-х т.] / под ред. М.Б. Митина. – М. : Маска, 1970. – т. 2 : Истина, познание – 1970. – 434с.

194. Сохор А.Н. Музыка и общество / Арнольд Наумович Сохор. – М. : Знание, 1972. – 48с.
195. Сохор А. И. Социальная и музыкальная культура / Арнольд Наумович Сохор. – М. : Ств. Композитор, 1975. – 212с.
196. Сергеев Н.К. Суб'єктність як цілісна характеристика професійного становлення студента / Н. К. Сергеев, Н. М. Бориско // Проблема цілісного розвитку особистості студента як суб'єкта педагогіч-ної взаємодії : зб. наук. ст. / ДОПОПП. – Донецьк, 2004. – С. 3–9.
197. Слостенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / Виталий Александрович Слостенин, Людмила Степановна Подимова - М. : Магістр., - 1997. – 224с.
198. Слостенин В.А. Педагогика: учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; под ред. В.А. Слостенина. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.
199. Слостенин В.А. Об подготовке студентов к теоретическому решению воспитательных задач. Усовершенствование подготовки студентов педвузов к воспитательной работе : учеб. пособие / Виталий Александрович Слостенин – М.: МГПИ им. В.И.Ленина, 1985.
200. Слостенин В.А. Формирование личности учителя советской школы в процессе профессиональной підготовки / Виталий Александрович Слостенин – Л. : Просвещение, 1976. – 160с.
201. Станиславский К. Работа актера над собой // Станиславский К. Д. Собранные сочинения. – М., 1954. – Т2. – С. 34 – 37.
202. Статистические методы в педагогике и психологии. Гласс Дж. Стэнли Дж. - М. : Прогресс., - 1976. – 496с.
203. Степаненков Н. К. Педагогика : учеб. пособие для студ. пед. спец. Вузов / Николай Капинович Степанков. Белорусский гос. пед. ин-т им. Максима Танка. – Минск : В.М. Скакун, - 2001. – 448с.
204. Стельмахович М. Г. Теорія і практика українського національного виховання. – Івано-Франківськ, 1996. – С. 50

205. Столович Л. Н. Жизнь – творчество – человек: функции художественной деятельности / Леонид Наумович Столович – М. : Политиздат, 1985. – С. 321-339.
206. Семенов И. М. Рефлексия в организации творческого мышления и саморазвития личности / И.М. Семенов, С.Ю. Степанов // Вопр. психологии. –1983. - № 2 - С. 35-42.
207. Сокольников Ю.Л. Системный подход в педагогике: опыт его разработки. проблемы, перспективы / Ю. Л. Сокольников // Педагогическая наука и воспитание : [сб. науч. тр.] / под. ред. Н.К. Степаненкова - М.; Белгород, 1998. - С. 25 - 27.
208. Синергетичне світобачення : наукові і педагогічні аспекти / [В. О. Ципін, Н. В. Кочубей, О. А. Наумкіна та ін.] ; за ред. Н. В. Кочубея. – Суми : Університетська книга , 2005. – 177с.
209. Сочень Т.С. Личная педагогическая система преподавателя : пед. рефлексия ; материалы лекций, прочитанных в Политехн. музее на фак. новых методов и средств обучения / Тимофей Степанович Сочень. – М.: Знание, 1978. - 39 с.
210. Слободчиков В.И. Выявление и категориальный анализ нормативной структуры индивидуальной деятельности / В. И Слободчиков // Вопросы психологии : 2000., №2., С. 42 – 52.
211. Стиль жизни личности : теоретические и методологические проблемы. / [Р. А . Ануфриева, Е. И. Головата, Е. А. Донченко и др.]–К. : Наукова думка, 1982. – 372 с.
212. Стельмахович М. Г. Історія української педагогіки : навч. пос. для студ. пед. навч. закл. / О. О. Любар, М. Г. Стельмахович, Д. Т. Федоренко ; за ред. М. Г. Стельмахович ; ін-т змісту і методів навчання. – К., 1999. – 156с.
213. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : в5т. / В. О. Сухомлинський – т.5 : Статті – 1977.– 639с.
214. Тарасенко Г. С. Інтегративність естетико-професійної підготовки вчителя як соціально важливий результат гуманітаризації вищої педагогічної

- освіти / Г. С. Тарасенко // Сучасні інформаційні технології навчання та інноваційні методики навчання : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.]. – К.; – Вінниця, 2006. – Вип. 9., – С. 57 – 61.
215. Тельчарова Р. А. Уроки музикальної культури: кн. для учителя: из опыта работы / Рима Аркадьевна Тельчарова – М.: Просвещение, 1991. – 158 с.
216. Теплова О. Ю. Формування готовності до творчої самореалізації майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.02 « Теорія і методика навчання (музика)» / О. Ю. Теплова – К., 2005. – 20 с.
217. Теплов Б.М. Проблемы индивидуальных различий : избранные работы / Борис Михайлович Теплов. – М. : АПН РСФСР, 1961. – 536с.
218. Теория и практика профессиональной деятельности педагога / под ред. М. В. Опачко, В. В.Сагарди Ужгород, 2000. – 140 с.
219. Технологии работы с имиджем : [сборник статей] /Сибирский ин-т бизнес технологий. - Новосибирск, 2000, - 99 с.
220. Толочек В.А. Стили профессиональной деятельности : психол. исследования / Владимир Алексеевич Толочек - М.: Смысл, 2000. - 199 с.: ил.- Библиогр.: С. 176-199.
221. Ткаченко Т. В. Формування професійно-педагогічної культури майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 « Теорія і методика професійної освіти» / Т. В. Ткаченко – Х., 2000. – 22 с.
222. Ткачова Н.О. Ціннісні парадигми освіти: метод. матеріал. / Наталія Олександрівна Ткачова.– Х.: «Основа», 2005. – 128с.
223. Уемов А.И. Системный подход и общая теория систем. / Авенир Иванович Уемов – М. : Мысль – 1978. – 272 с.

224. Українська музична фольклористика : Методологія і методика / [за ред. В. Мороза]. – К. : Заповіт, 1997. – 391с. ; іл., ноти. – [Трансформація гуманітарної освіти в Україні].
225. УСЕ : універсальний словник- енциклопедія / Мирослав Попович (голова ред . ради). – К. : Ірина, 1999. – 1551с. : іл.
226. Ушинський К.Д. Питання про народні школи . У 2-х т. / Редкол. : В. М. Столетов. – К. : Рад. Школа, 1983. – Т. 2 - С. 56-64.
227. Ушинський К.Д. народність у громадському вихованні // Ушинський К. Д. Вибрані пед. твори : в 2-х т. / [Редкол. : В. М. Столетов та ін.] – К., - 1983. – Т 1 – С. 43-104.
228. Ушинський К. ДЛ. Людина як предмет виховання / Ушинський К. Д. // Вибрані педагогічні твори : у 2-х т. / За ред. О. І. Пискунова. – К., 1983. – Т.1. – С.192 – 471.
229. Федоріщева С. П. Естетичні основи формування педагогічної майстерності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / С. П. Федоріщева. – Луганськ, 2001. – 20 с.
230. Фрицюк В. А. Формування креативності майбутніх учителів музики : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / В. А. Фрицюк , – Вінниця, 2004. – 20 с.
231. Хакен Г. Информация и самоорганизация : микроскопический подход к сложным системам / Герман Хакен ; пер. с англ. Ю. А. Данилова. – М. : Мир., 1991. – 240с.
232. Харламов И.Ф. Педагогика : учеб. пособие / Иван федорович Харламов. – М.: Гардарики, 1999, - 519 с.
233. Цимбалюк І.М. Загальна психологія : модульно-рейтинговий курс для студ. вищих навч. закл. / І. М, Цимбалюк, О. Ю. Яницька – К.: ВД «Професіонал», 2004. – 295с.

234. Щербаков А.И. О методологии и методике обучения психологии труда и личности учителя / А. И. Щербаков– Л., 1976. – С.27 - 29.
235. Шадриков В.Д. Проблема системогенезиса профессиональной деятельности / Владимир Дмитриевич Шадриков. – М. : Наука, 1982. – 185 с.
236. Шаршов І.А. Педагогічні умови професійно-творчого саморозвитку особистості студента: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук. : спец. : 19.00.02. Белгород, - 2000. – 245 с.
237. Шибутани Т. Социальная психология Тамотсу Шибутани, ; пер. с англ. В. Б. Ольшанского, – М. : Прогресс, 1969. – 535с.
238. Ширшов В.Д. Педагогическая коммуникация : учеб. пособие. / В. Д. Ширшов.– Екатеринбург : ЕГПУ, 2001.- 240 с.
239. Шумило М. Могутня і чарівна / Микола Шумило //Українська мова і література, - 1989 - № 8.- 9с.
240. Шульшенко А. Н. Гносеологические основы музыкально-эстетического воспитания / А. Н. шульшенко. – Кривой Рог : Криворожская городская типография, 1992. – 285с.
241. Шпортун О.М. Морально-естетичне виховання молоді засобами музичного фольклору (на прикладах фольклору Поділля) / О. М. Шпортун //Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту імені М. Коцюбинського: зб. наук. пр. Сер. Педагогика і психологія. – Вінниця, 2003. – Вип. 8. – С.73 – 74.
242. Шпортун О.М. Історична героїко-патріотична пісенна творчість та її виховне значення у підготовці студентів ВНЗ / О. М. Шпортун // Зб. наук. праць Уманського держ. пед. уні-ту Ім. П. Тичини. - Умань, 2005. – Ч.2. – С.259 – 265.
243. Шпортун О.М. Народнопісенна лірика як реалістичне відтворення загальнолюдських переживань / О.М. Шпортун // Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи: зб. наук. пр. / Ін-т педагогіки АПН України, ін-т реклами МОН України – К., 2005. – Вип. 9. – С. 112 – 115.
244. Шпортун О.М. Формування творчого потенціалу майбутнього вчителя музики засобами українського народного фольклору /О.М. Шпортун//

Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн, Н. Г. Ничкало та ін.] – К.; Вінниця, 2005. – Вип 8. – С. 517 – 519.

245. Шпортун О. М. Особливості формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики / О.М. Шпортун // Проблеми сучасної педагогічної освіти: зб. наук. пр. Сер. Педагогіка і психологія. – Ялта, 2006. – Вип. 12., Вип. 12, ч. 2 – С.136– 142.

246. Шпортун О. М. Народнопісенна творчість у формуванні професійної майстерності майбутнього вчителя музики / О.М. Шпортун // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: зб. наук. пр. / Рівненський пед. ун-т. – Рівне, 2006. – Вип. 35. – С.179 - 184.

247. Шпортун О. М. Формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики засобами народнопісенної творчості/ О. М. Шпортун // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук. пр. / [редкол. : А, Зязюн, Н. Г. Ничкало, Р. С. Гуревич та ін.] – К.; Вінниця, 2007. – Вип 15. – С.427 - 476.

248. Шпортун О.М. Сутність і структура індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього вчителя музики / О. М. Шпортун // Наукові праці Донецького нац. техн. ун-ту: зб. наук. пр. Сер. Педагогіка, психологія і соціологія. – Донецьк, 2007. – Вип.1. – С.129 – 136.

249. Шпортун О.М. Українська народнопісенна творчість у формуванні індивідуального стилю професійної діяльності вчителя музики / О.М. Шпортун // Педагогічний процес: теорія і практика. Сер. Педагогіка і психологія: зб. наук. пр. / Благод. фонд ім. А. С. Макаренка, [голов. Ред. С. О. Сисоєва]. – К., 2008. – Вип. 2. - С. 233 - 241.

250. Шпортун О.М. Особливості професійної діяльності вчителя музики національної загальноосвітньої школи / О.М.Шпортун // Педагогіка і

- психологія професійної освіти : зб. наук. пр. – Львів, 2008. – № 3 С. 129 - 138.
251. Щолокова О. П. Система професійної підготовки студентів педагогічних вузів до художньо-естетичної освіти школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. : 13.00.04 « Професійна педагогіка: теорія та історія педагогіки» / О. П. Щолокова.– К., 1996. – 43 с.
252. Щуркова Н. Е. Прикладная педагогика воспитания : учебное пособие / Надежда Егоровна Щуркова – СПб. : Питер, 2005. – 171с.
253. Щукин М.Р. Структура индивидуального стиля деятельности и условия его формирования: дис. док. псих. наук.: 19.00.01. спец. : «Общая психология, психология личности, история психологии» / Щукин Марат Радионович – Пермь, 1994. – 330с.
254. Философский словарь / под ред. И.Т.Фролова. – М. : Политиздат, 1987. – 588 с.
255. Філософія педагогічної майстерності: зб. наук. пр./Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського / [редкол.: Н. Г. Ничкало(голова), Р. С. Гуревич, В. О. Радкевич та інш.] – К., – Вінниця: ДОВ «Вінниця», 2008. – С.163 – 164.
256. Фейербах Л. Основные положения философии будущего. / Людвиг Фейербах // Фейербах Л. Избранные философские произведения : в 2-х т. / АН СССР. Ин-т философии. – М., 1955. – Т.1. – С.202 - 204.
257. Фетискин Н.П. Психологическое обеспечение инноваций в сфере образования. / Н. П. Фетискин –Кострома. : КГПУ им. Н.А.Некрасова, 1996. – 71 с.
258. Холодная М.А.Когнитивные стили.О природе индивидуального ума. / Марина Александровна Холодная – СПб.: Питер, 2004. – 384с. ил. – (Серия «Мастера психологии»).
259. Черепанова С. Проблема людини в українському мистецтві : навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / Світлана Черепанова – Л.: Світ, 2001 – 296с.

260. Черникова О.В. Особенности профессиональных умений в деятельности педагога / О. В. Черникова // Психологическая наука и образование. –2005. – №3. – С. 34 – 36.
261. Юркевич П.Д. Курс общей педагогики с приложениями / Памфік Данилович Юркевич - М., 1869 – 404с.
262. Юцевич Ю.Є. Музыка : словник-довідник. / Юрій Євгенович Юцкевич. - Т.: Навч. книга – Богдан, 2003. – 352с.
263. Юферова А.А. Конспект урока по педагогике "Профессиограмма учителя музыки": учеб. пособие / А. А. Юферова – СПб. : Питер, 2003. - 22с.
264. Янів В. Нариси до історії української етнопсихології / В. Янів; упоряд. М. Шафовал. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. – 341с.
265. Якобсон П. М. Психологические проблемы мотивации поведения / Павел Максимович Якобсон – М. : Просвещение, 1969. – 317с.
266. Якунин В.А., Педагогическая психология : учеб. пособие / Валерий Александрович Якунин ; Европейский ин-т экспертов. - СПб. : Полиус, 1998. – 639с.
267. Kelly, G.A. (1955). *The Psychology of Personal Constructs*. Vol. I& II. Norton, New York. (2nd printing: 1991, Routledge, London, New York).
268. Rogers C. Freedom to learn for the go s. – Columbus – Toronto – London. – 1983. – P.277.
269. <http://fianm.ru/pages/view/3401.html>